T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL ALTERNATİF ALANLAR BAKIMINDAN MÜŞTEREKLİK KAVRAMININ İRDELENMESİ: İMRAHOR BOSTANI

SÜEDA BALLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GEBZE
2021

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL ALTERNATİF ALANLAR BAKIMINDAN MÜŞTEREKLİK KAVRAMININ İRDELENMESİ: İMRAHOR BOSTANI

SÜEDA BALLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDEF ÖZÇELİK

GEBZE
2021

T.R.

GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

INVESTIGATION THE CONCEPT OF COMMONALITY IN TERMS OF ALTERNATIVE URBAN SPACES: IMRAHOR BOSTANI

SÜEDA BALLI

A THESIS SUBMITTED FOR THE DEGREE OF

MASTER OF SCIENCE

DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

THESIS SUPERVISOR

ASSIST. PROF. DR. SEDEF ÖZÇELİK

GEBZE

2021

ÖZET

Bu çalışma insan, toplum ve doğal çevre arasındaki kopukluğu problem olarak gören farkındalıkla önem kazanan bostanları ele almaktadır. Planlı-plansız yapılaşmalar sonucunda kent dokusu içerisinde kaybolan bostanlar, günümüz kentlerinde müşterek pratiklerle yeniden ortaya çıkmaktadır. Mevcut tanımsız bir alanın değerlendirilmesiyle üretilen bostanlar, mekâna anlam katmakta, toplulukla ve yerle bağ kurmaya yardımcı olarak kentsel yaşamı canlandırmaktadır. Müşterek girişimlerle üretilen İmrahor Bostanı da bu alanlardan biridir. İlk olarak kentsel bir topluluk tarafından tabandan üretilen bostan, daha sonra yerel yönetimin denetimi altına girerek kullanıcıları ve faaliyetleri sınırlandırılmış alternatife alternatif bir rekreasyon alanına dönüşmüştür. Çalışmada; bostanın müşterekliği tartışılmakta, şu anki kullanıcıları üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Bostanın modern gündelik yaşam kültüründeki yeri ve geçirdiği dönüşüm "alternatif kentsel alanlar" ve "müştereklik" tartışmaları içinde "topluluk duygusu" kavramı ekseninde irdelenmiştir. Araştırmayı desteklemek için yapılan alan çalışması kapsamında, bostanda üretim yapan mahalleliden gönüllü bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Bulgular; kentsel müşterekten mahalle müştereğine dönüşen bostanın toplumsal ilişkilerde topluluk olma, paylaşım, aidiyet duygusu vb. gelişimine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Çalışma, kentte benzer işlevle kullanma potansiyeline sahip alanlar için ilham olma beklentisindedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel alternatif alanlar, Konut Çevresi, Kent Bostanları, Sosyal Etkileşim, Müştereklik.

SUMMARY

This study deals with bostans that have regained importance with the awareness that the disconnection between people, society and the natural environment is a problem. Bostans, which disappeared in the urban fabric as a result of planned-unplanned settlements, gain importance again with common practices in today's cities. Bostans, produced by evaluating an existing undefined area, add meaning to the space and revitalize urban life by helping to connect with the community and place. Imrahor Bostanı, produced by common practices, is one of these areas. The bostan, which was first produced from the grassroots by an urban community, later came under the control of the local government and turned into an alternative recreation area with limited users and and activities. In the study; the commonality of the bostan is discussed and its effects on its users are investigated. The importance of the bostan in modern daily life culture and its transformation has been examined in the context of the concept of "sense of community" within the discussions of "alternative urban spaces" and "commonality". Within the scope of the fieldwork carried out to support the research, interviews were conducted with volunteer individuals from the neighborhood produce in the garden. Findings shows that the bostan transformed from an urban common to a neighborhood common, contributes to the development of the community, sense of sharing and sense of belonging in social relations. The study expects to be an inspiration for areas that have the potential to be used with similar functions in the city.

Key Words: Alternative Urban Spaces, Housing Environment, Urban Gardens/ Community Garden, Social Interaction, Commonality.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma tohumun ve toprağın birleştirici gücüne olan inancımın, başkalaştırılanları anlama çabalarımın somut verilerini içermektedir. Çıktığım bu yolculuk, zor zamanlarda yeniden ümit etmeye ve umuda olan inancımı daha da artırmış, mimar kimliğimle doğaya karşı sorumlu hissettiğim ruhumu rahatlatmıştır.

İlk olarak, akademik çalışmam boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman güzel enerjisi ile motive ederek beni cesaretlendiren, bilgi ve birikimlerini tatlı sohbetleriyle benimle paylaşan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sedef ÖZÇELİK'e ve annesinin zamanından aldığım parçası küçük insan Ali'ye teşekkür etmek isterim.

Yüksek lisans eğitimimde katkıları olan Prof. Dr. Ayla AYYILDIZ POTUR'a, yapıcı eleştirileriyle çalışmama katkı sunan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Bora Yasin ÖZKUŞ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Can BOYACIOĞLU'na, teknik desteklerinden dolayı Arş. Gör. Mehmet Ali KARAGÖZ'e çok teşekkür ederim.

Ayrıca, teze katkılarından dolayı Üsküdar Aziz Mahmud Hüdayi mahallesi muhtarı Aliye Serin Hanım'a, alan çalışması için bana zaman ayırıp gönüllü olan mahallenin sakinleri Gürkan, Mevlüt, Kerim, Niyazi, İsmail beyefendilere ve Arzu, Yasemin, Muazzez, Gönül, Ayten, Deniz, Mine, Serap, Feryal hanımefendilere ve bu süreçte bilinçli ya da bilinçsiz katkısı olan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Ve son olarak, maddi ve manevi destekleriyle beni cesaretlendiren canım aileme; bu süreçte her panik anımda devam etmem konusunda sözleriyle beni teskîn eden sevgili anneme, dualarını üzerimde hep hissettiğim sevgili babama, biricik ablama ve sevgili abime en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLOLAR DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı, Katkısı ve İçeriği	3
1.2. Çalışmanın Yöntemi	5
2. MODERN KENT YAŞAMINDA MÜŞTEREK PRATİKLER	11
2.1. Alternatif Kültür ve Kentsel Üretim Taktikleri	14
2.1.1. Toplumsal Kent Hareketleri ve Alternatif Mekânın Üretimi	17
2.1.1.1. Kolektif Eylem, Aidiyet ve Topluluk Duygusu	20
2.1.1.2. Müphem Alanlar ve Alternatif Kentsel Mekânlar	25
2.1.1.3. Müşterek Pratikler ve Konut Çevresi Forumlar	28
2.2. Topluluk Bahçeleri ve Kent Bostanları	35
2.2.1. Dünya Kentlerinden Örnekler	38
2.2.2. İstanbul Örnekleri	46
2.2.2.1. Tarihi Katmanlaşma İçinde İstanbul Bostanları	46
2.2.2.2. Günümüz Bostanları ve Oluşturduğu Mekânsal Kimlik	56
3. SAHA ARAŞTIRMASI	62
3.1. Pilot Çalışma	62
3.2. Örnek Olay İncelemesi: İmrahor Bostanı	62
3.2.1. Tarihsel Katmanlaşma	62
3.2.2. İmrahor Bostanı Alanının İşlevsel Katmanları	63
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	69
4.1. Kentsel Morfolojideki Etkilerin Değerlendirilmesi	69
4.1.1. Bostanın Kent-Mahalle dokusuna Kazandırdığı Farklılık	71

4.1.1.1. Üretim 72
4.1.1.2. Aidiyet Hissi 73
4.1.1.3. Katılımlı Sosyal Etkileşim 75
4.2. Demografik Yapı Bakımından Bulgular 77
4.3. Gündelik Yaşam Kültürü Bakımından Bulgular 79
4.3.1. Aile Kökenine Göre Yeşil Alanların Anlamı 80
4.3.2. Mahalle ile Bağ Kurmada Etkili Faktörler 83
4.3.3. Konut Tercihlerinde Etkili Faktörler ve Açık Alan Kullanımı 86
4.3.4. Konut Çevresi Sosyal Etkileşimde Bostanın Rolü 88
4.3.5. Gündelik Yaşam Kültüründe Bostan Kullanımı ve Anlam 93
4.3.6. Mekânsal Bileşenlere İlişkin Bulgular 96
4.3.7. Müştereklik ve Katılımcılık Açısından Bulgular, Tartışma 101
4.4. Mekânsal Kimlik Yönüyle İmrahor Bostanı 104
5. SONUÇ 105

KAYNAKLAR 111
ÖZGEÇMİŞ 121
EKLER 122

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler ve Kısaltmalar		Açıklamalar
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Co.	:	Company
dk.	:	Dakika
GTÜ	:	Gebze Teknik Üniversitesi
İTÜ	:	İstanbul Teknik Üniversitesi
İZÜ	:	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
MIT	:	Massachusetts Institute of Technology
NG	:	Nomadisch Grün
sy.	:	Sayfa
STK	:	Sivil Toplum Kurumu
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türk Diyanet Vakfı
TEGV	:	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
yy.	:	Yüzyıl
WLA	:	Women's Land Army

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No:		Sayfa
1.1:	Tez kapsamında uygulanan araştırma yöntemi ve stratejileri.	6
2.1:	Modern kent yaşamı ve kentsel yaşam ihtiyaçları.	11
2.2:	Kentsel müşterek pratiklerin ortaya çıkış parametreleri.	13
2.3:	a) Esther Poon'un Hong Kong'taki bir köprüdeki iplik çalışmaları, b) Fındıklı'da renkli merdivenler.	16
2.4:	a) 1991 yapımı Köprü üstü Aşıkları (Les Amants du Pont-Neuf) filminden bir sahne, b) Köprü altına çizilmiş bir grafiti.	27
2.5:	a) Man Ray'ın "Terrain Vague" çalışmaları, 1929, b) "Terrain Vague", 1932.	27
2.6:	Müşterekler trajedisi ve tutsak ikileminde yaşanan dilemma.	31
2.7:	Topluluk bahçelerinin işleyiş şeması.	35
2.8:	a) Prensesler Bahçesi (Prinzessinnengarten), Berlin, b) Alanın topluluk bahçesine dönüşmeden önceki görünümü.	37
2.9:	Ankara 100. Yıl Mahallesi Berkin Elvan Bostanı.	38
2.10:	a) Londra'da bulunan göçebe topluluk bahçesi (Nomadic Community Garden), b) Alanın mobil üretim bahçe alanı, c) Bahçenin havadan görünümü.	39
2.11:	a) ABD Tarım Bakanlığı için yapılmış "Uncle Sam Says" Posteri, August Hoen & Co., 1917, b) Zafer bahçesinde çalışan çocuklar,1944, New York.	39
2.12:	a) 1941 yılında, 20.000'den fazla kadın Kadın Kara Ordusu'nda (WLA) hizmet etmek için gönüllü olmuştur, b) "Kadınlar olmasaydı Britanya açlıktan ölebilirdi" başlıklı gazete sayfası.	40
2.13:	a) Topluluk bahçesi kurucularından Liz Christy, b) Yeşil Gerillalar (Green Guerillas) hareketinin kurucuları.	41
2.14:	a) Kafe ve bahçeye dönüşmüş eski demiryolu istasyonunun görünümü, b) Les Jardin du Ruisseau paylaşılan bahçe, c) La REcyclerie Restoran.	43
2.15:	a) Goutte Verte'nin göçebe bahçesi, b) Mobil üretim alanları, c) Mobil	44

oturma elemanları.
2.16: a) Ma'aglei Yavne topluluk bahçesi, Kudüs. b) Florentin topluluk bahçesi, Tel Aviv. 46
2.17: Sebah Joaillier arşivine ait Yedikule Bostanları'nda bir noria/su çarkı. 48
2.18: a) Fildamı Çukurbostanı vaziyet planı, b) 1935 yılına ait Nicholas V Artamonoff arşivinden bostancılık faaliyetleri. 50
2.19: a) Altımermer Çukurbostanı vaziyet planı. b) Fındıkzade Çukurbostan Semt Parkı görünümü. 51
2.20: Çarşamba Çukurbostanı'nın sırasıyla 1966-1970-1982-2006-2020 yıllarına ait hava fotoğrafları. 51
2.21: Vefa stadyumunun havadan görünümü. 52
2.22: a) 1981 yılına ait bir gazete yazısı, b) 1990 yılına ait bir gazete yazısı. 54
2.23: 1955 yılına ait Yedikule bostanları. 56
2.24: Tarihi sur dibinde faaliyete devam eden bostan alanları. 57
2.25: Yedikule-Belgradkapı arası çevre düzenleme ve peyzaj projesine ait bir görsel. 58
2.26: a) Büyük Piyalepaşa Camii Külliyesi, b) Piyalepaşa bostanını korumak için toplanan topluluk. 58
2.27: a) Kuzguncuk Bostanı görünümü b) Kuzguncuk Bostanı Planı. 59
2.28: Roma Bostanı görünümü. 60
2.29: a) Fenerbahçe Parkı Topluluk Bahçesi, b) Bahçenin ekim alanları. 60
2.30: a) İmrahor Bostanının ilk hâli, b) İmrahor Bostanı şu anki görünümü. 61
3.1: Üsküdar ilçeleri içinde Aziz Mahmud Hüdayi Mahallesinin konumu. 63
3.2: Jacques Pervititch haritalarında bostan alanı. 64
3.3: Bostan alanının 1966-1982-2011-2013-2020 yıllarına ait hava fotoğrafları. 64
3.4: Kentsel topluluğun sosyal medya duyuru afişi, b) Alanın üretime uygun hâle getirilmesi, c) 2014 yılına ait bostan faaliyetleri. 65
3.5: Bostanın üretilme aşamaları ve geçirdiği değişim. 66
3.6: İmrahor Bostanı vaziyet planı. 67
3.7: Bostan kullanım hakkına göre alanın parselleri. 67
3.8: a) Bostanın havadan görünümü, b) Ekim-dikim sonrası görünüm, c) Bostanın giriş kapısı. 68

4.1: Aziz Mahmud Hüdayi mahallesi ve çevre doku içerisinde yeşil alanların etkisi. 70
4.2: Bostan giriş kapısının kapalı görünümü, b) Girişte yer alan banklar. 99
4.3: a) Bostan parsellerinden biri b) Wc'nin bulunduğu kulübe. 99
4.4: Bostanın mekânsal kimliğine ilişkin veriler. 104

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No:		**Sayfa**
4.1:	Katılımcıların Demografik Bilgileri.	78
4.2:	Gündelik Yaşam Kültüründe Bostanın Kullanımını Etkileyen Faktörler.	80
4.3:	Bostanın Toplumsal Anlamları ve Sosyal Etkileşim Biçimleri.	92

1. GİRİŞ

Günümüzde dünya nüfusu giderek kentlere kaymaktadır. Artan nüfus ve küreselleşmenin etkisiyle siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin yoğunlaşması, kent dokusunda, birey ve toplum üzerinde birçok etki oluşturmaktadır. Büyük kentlerde ve özellikle metropollerde çok sayıda insanın yaşaması, toplumsal ve kültürel birçok açıdan çeşitlilik sağlarken, fiziksel çevreyle ilişkili topluluk duygusu, yere bağlılık ve mekânla kurulan bağ giderek azalmaktadır. Modern toplumdaki topluluk duygusunun yok olması karşısında tepki gösteren birçok sosyolog özellikle kentsel alanlarda topluluk duygusunun yok olduğunu öne sürmektedirler [Mazumdar, 2003]. Ortak bir kentin sakinleri olan yabancıların oluşturduğu sosyal ilişkiler, aynı semtte, aynı sokakta, aynı mahallede kısaca aynı yerel düzlemde ikamet etmek ile tanımlanamadığı için fiziki çevre, yer ve mekân kavramlarının simgeselliği modern öncesi zamanlara göre giderek kaybolmaktadır [Koçyiğit, 2012]. Modern kentteki kozmopolit yaşam, geleneklerin, yerel kültürlerin, davranış biçimlerinin ve düşünsel alışkanlıkların sahnesi olan yer anlayışını farklılaştırmakta, mekânlarla ilgili bir kimlik sorunu yaşanmaktadır. Bu tanım ve anlam farklılaşmasında teknolojik gelişmeler ve politik etkilerin rolü büyüktür.

Teknolojik gelişmelerle bireysel deneyimlerin ve başkalarıyla kurulan sosyal ilişkilerin daha çok bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla gerçekleşmesi, somut mekânsal varlığın önemini azaltarak sosyal ilişkileri fiziki çevre bağlamından koparmaktadır [Meyrowitz, 1985]. Yer düzlemindeki sosyal ilişkilerin yerini alan soyut zamansal-mekânsal alanlarda gerçekleştirilen ilişkiler bir yabancılaşmaya yol açmaktadır. Geçici olan sanal topluluklar oluşturma eğilimleri, insanlarla gerçek ortamda kendiliğinden oluşan ilişkiler geliştirme becerisini kaybeden, yakın çevrelerine kayıtsız bireylerin oluşturduğu bir toplum yapısı oluşturmaktadır [Bauman, 2004].

Ayrıca küresel dünyanın güç ve dinamikleri karşısında yerel yönetim ve sermaye sahiplerinin politik ve ekonomik beklentileri doğrultusundaki eylemleri; kentlerin şekillenişini ve kentsel mekânların anlamını, bireylerin gündelik yaşamını oldukça etkilemektedir. Küresel rekabet amaçlı yerlerin statüsünü ve değişim değerini yükseltmek için neoliberal politikalarla kolektif anlamlar oluşturan, bireylerin yaşam stillerini ve kimliklerini belirlemeye çalışan kent politikaları

mekânları tüketim zeminlerine dönüştürmektedir. Boşluğa toleransı olmayan modern politik eğilimlerin bu yöndeki pratikleri, yoğun nüfus artışının olduğu sıkışık kent dokusuna sahip kentlerde ve metropollerde özellikle rekreasyon alanlarını ve kentsel açık/ yeşil alanları yapılaştırılma girişimlerine maruz bırakmaktadır. Doğal çevreyi yapaylaştıran, yapılı çevreyi ise aynılaştırıp kimliksizleştiren bu pratikler kentin bireylerini topluluk ve cemiyet olma hâlinden yoksun bir yabancılaşma sürecine sokmakta, toplumu, kültürel niteliklerin ve aidiyet duygusunun kaybolduğu özgül kimliksiz mekânlar içinde aynı eksiklikte bir topluma dönüştürmektedir.

Ancak bu toplumsal ve mekânsal etkilerin yıkıcı olduğunu savunan ve eleştirel bir tutumla birlikte toplumsal bir sorumlulukla harekete ve direnişe geçen birçok pratik ortaya çıkmaktadır. Mekânı kültürel bir direnç alanına dönüştüren bu pratikler, kent ile aidiyet geliştirerek "meta değeri üzerinden değerlendirilen", "kullanım değerinin göz ardı edildiği", "aidiyetten mahrum", "bağ kurulamayan", "kimliksiz" kentsel mekânlardaki anlam yitimine karşı kolektif bir şekilde direnişe geçer.

Kent hakkı tartışmaları etrafından filizlenen mekânsal aidiyet pratikleri geliştiren kentlinin geliştirdiği paylaşım esaslı bu müşterek pratikler, ortak bir değer ve bu değer üzerinde söz sahibi olma ve kullanma hakkını talep eden bireylerin ortak amaçları doğrultusunda sergilediği tutumlarını içeren geniş kapsamlı hareketlerdir. Kentsel müşterek pratikler ise; dayanışmaya bağlı ilişkiler içeren toplulukların, mekânsal hak mücadelesiyle kentsel mekânları şekillendiren eylemlerini ifade etmektedir. Kentsel mekânın biçimlenişinde yaşam stillerinin göz ardı edilmek istendiği marjinal topluluklar ve müşterek değer doğrultusunda yeni kültürler oluşturan toplulukların eylemleri, yeni kentleşme biçimlerini ortaya çıkarmaktadır.

Mikro ve makro ölçekteki ilişkileri, farklı pratik ve söylemleri içeren toplumsal bir sistemin oluşturduğu bu kültür, kişinin yaşamına anlam katarken toplumun kolektif bilincini geliştirmekte, mekâna da simgesel ve kültürel bir kimlik kazandırmaktadır. Kimlik, küreselleşen dünyada çağdaş yaşamın tartışmalı yönlerini aydınlatmaya, kavramaya ve incelemeye yarayan önemli bir prizmadır [Bauman, 2001a]. Ortak bir dünyayı kolektif biçimde şekillendirmeye yönelik kapsamlı çabaların kimi durumlarda önü kesilirken, kimi durumlarda ise; bu çabalar aşırı-metalaşmanın önünü keserek demokratik ve sürdürülebilir kentleşme biçimlerine referans olabilmekte, karar verici mekanizmalara bir rol model olarak yön verip büyük değişimlere yol açmayı başarabilmektedir [Stavrides, 2016].

Kentsel topluluklar tarafından bir topluluk bahçesi olarak ortaya çıkan İmrahor Bostanı bu bağlamda önemli bir inceleme alanıdır. Bostan, paylaşım ve dayanışma topluluklarının somut bir ürünü iken, kentlinin talepleri ve oluşturulan kamuoyu ile kentsel düzenlemeyi biçimlendiren ve uygulamaya geçiren mekanizmaları şekillendirmiştir. Müşterek pratiklerle üretilen bostan, kent yönetimi tarafından halka açık bir mülkiyete dönüşerek farklı bir müştereklik ve ilişki biçimleri kazanmıştır. Yerel yönetim tarafından aynı işlevle planlı bir hâle getirilmiş ve parsellenmiştir. Bostan böylelikle yukarıdan aşağıya bir planlamanın ürünü hâline gelmiş, kullanıcılarının ve faaliyetlerinin az-çok belirlendiği, alternatife karşı yeni bir alternatif alan olarak alışılagelmiş kentsel yeşil alanlardan farklılaşmıştır. Mahalleli açısından aynı konut çevresini paylaşan bireyleri aynı üretim çatısı altında bütünleştirirken, "yer"le ve "topluluk"la duygusal bağ kurmasına olanak sağlamaktadır. Ancak alanın parsellenmesi ve mülkiyetinin ön plana çıkması ile bir mahalle müştereğine dönüşmesi kentsel müşterekliği konusunda bir ikileme sebep olmuştur. Bostan hangi topluluklar için önemlidir? Kullanıcıları kim olmalıdır? Kentsel bir müşterek mi olmalıdır? yoksa bir mahalle müştereği mi olmalıdır? Alternatif yeşil alanlar yönetilmeli midir? Kentsel alanlarda hem tarımsal üretime olanak tanıyan hem de kamusal müşterek işleyen bahçeler nasıl yönetilmelidir? gibi ortak kamusal alan ve ortak üretime dair birçok soruyu ve tartışmaları gündeme getirmiştir. Çalışmada; İmrahor Bostanı üzerinden alternatif yeşil alanların müşterekliği "alternatif kültürler", "kentsel alternatif alanlar", "kent hakkı", "kolektiflik" ve "topluluk duygusu" kavramları ekseninde irdelenmiş, bostanın toplumsal etkileri yapılan alan çalışması ile araştırılmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı, Katkısı ve İçeriği

Çalışmada; güvenlik ihtiyacının gittikçe önem kazandığı, tüketim olgusunun her alanda kendini gösterdiği, yerlerin metalaştığı, metalaşırken muğlaklaştığı modern dünyada bir üretim alanı olarak gün yüzüne çıkan bostanın toplumsal etkileşimde rolünün ne olduğu sorusuna yanıtlar aranmıştır. Bostanın üretilme süreci, bireyin gündelik yaşantısındaki yeri, bireyler tarafından neyi ifade ettiği, alanın kullanım nedenleri, alanda kiminle ne tür etkileşimde bulundukları ve

gerçekleştirdikleri aktivitelerin ne olduğu ve ne tür mekânsal niteliklerin bu etkileşime olanak sağladığı çalışmada ele alınan temel unsurlardır.

Bostanın bulunduğu konut yapılaşması içinde âtıl bir alan iken geçirdiği dönüşüm süreci ve bulunduğu konuma etkileri incelenerek benzer yerlerin taşıdığı kentsel yaşamı canlandırıcı potansiyellerin keşfedilmesi planlanmıştır. Modern metropollerde ve kentlerde, fonksiyonunu kaybetmiş tekinsiz görünüme sahip ancak kentli için kullanım değeri ve dönüşüm potansiyeli taşıyan birçok "yitik" ve "müphem" alan bulunmaktadır. Çalışma, kentte verimsiz alanların ya da yapılaştırılması düşünülen birçok kentsel boşluk alanının muhtemel alternatiflerinin üretimi için ilham verme beklentisindedir.

Yaşam stillinin göstergelerinden biri olan konut çevreleri, olanakları ve kısıtlıklarıyla yaşayanlarının davranışları etkileyen önemli mekânlardır. Konut çevrelerinin sosyal, kültürel, çevresel ve güvenlik ile ilgili araştırmalarının sonuçları, kent planlama ve yenilemede öncelikli mekânların belirlenmesini etkilemekte, tasarımlara doğrudan yansımaktadır. Aynı konut çevresini paylaşan sakinlerin yaşantı ve davranışlarının değerlendirilmesi, toplumbilimi ve şehircilik açısından önemli girdiler sağlamaktadır. Kullanıcı tercihleri dikkate alınarak yapılan planlama, kullanıcı memnuniyetini artırmaktadır [Dülger Türkoğlu vd., 2008].

Çalışmada; konut çevresinde yer alan "alternatif kentsel yeşil alanların toplumsal rolü" ortaya çıkarmak amaçlanmış, kentsel strüktürde ve kullanıcılarındaki etkileri araştırılmıştır. Araştırmayı destekleyici gözlem ve örnek olay incelemesi yapılmıştır. Bostanın parsellenmesi ve kısıtlılıkların getirilmesi, "kent hakkı" ve "müştereklik" kavramlarının tartışılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle çalışmada, günümüz bostanlarının kime ait olması gerektiği, kimlerin kullanıcısı olması gerektiği, alanın sürdürülebilirliği için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair müşterekler kuramlarına ve tartışmalara odaklanılmıştır.

Çalışmanın içeriğini; beş bölüm oluşturmaktadır:

- İlk bölümde çalışmanın amacı, katkısı ve içeriği ele alınmıştır. Araştırma yöntemi ve stratejilerinin adımları, çalışmanın sınırları, kısıtlılıkları anlatılmaktadır.
- İkinci bölümde; alternatif kültürler, kentsel müşterek pratikler ve katılımcı kentleşme biçimleri ekseninde; topluluk bahçelerinin bireysel ve toplumsal etkilerine yönelik teorik okumalara dayanan literatür araştırmasına yer

verilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan müşterek pratik ürünü mahalle bostanlarının yeniden oluşumunun nedenselliğini açıklanmaya çalışılmıştır. Dünya kentlerindeki topluluk bahçesi örnekleri ile geçmişten günümüze İstanbul kent dokusunda ve toplum yapısında bostanların yeri irdelenmiştir.

- Üçüncü bölümde; çalışma alanı olan "İmrahor Bostanı"nın bulunduğu mahallenin tarihsel katmanları ve bostan alanının işlevsel katmanlarına yer verilmiştir.
- Dördüncü bölümde; örnek-olay çalışmasının kullanıcı görüşmelerinden elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.
- Beşinci bölümde; çalışmadan elde edilen sonuçlar ortaya konmuştur.

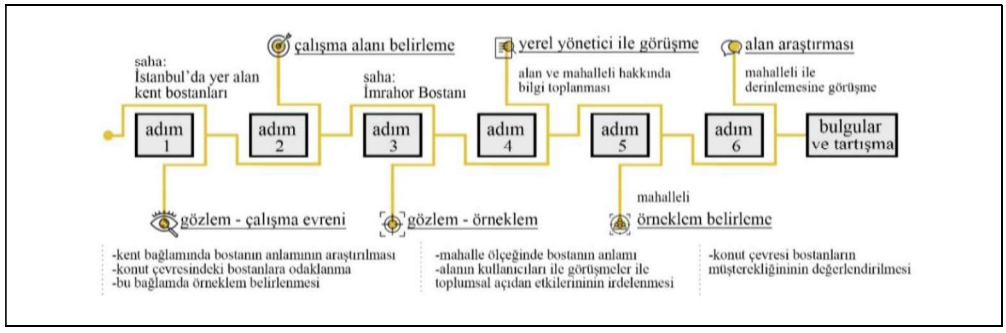
1.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, kavramsal altyapıyı oluşturmak için öncelikle literatür araştırması ile başlamaktadır. İnsan-çevre araştırmaları; mekânsal değişkenler ile insan deneyim ve davranışları arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceleyen çevresel psikolojinin araştırma konusudur [Gürkaynak, 1988]. Bu tür araştırmalar deneyim ortamının incelenmesi için bir saha araştırmasını gerekli kılmaktadır. Bu yüzden bu araştırmayı desteklemek ve derinlemesine analiz etmek amacıyla bir örnek-olay çalışması yapılması planlanmıştır. Örnek olay çalışmaları, bir durumu ya da bir sosyal grup gibi herhangi bir spesifik olguyu derinlemesine araştırmak için oldukça uygun bir desendir. Örnek olay çalışmasının kapsamı sınırlıdır ve bulgular nadiren genelleştirilebilir. Ancak olaylara ve davranışlara ilişkin zengin ve önemli kavrayışlar kazandırmaktadır. Sınırlı bir sistem içindeki özele derinlemesine odaklanmak, bir duruma bütünsel bir bakış sağlamaya yardımcı olabilir. Karmaşık durumların insancıl, bütünsel bir anlayışını sağlar ve bu nedenle değerli araştırma araçlarıdır [Brown, 2008]. Bir olguyu önce içinde bulunduğu bağlamla birlikte değerlendiren daha sonra aynı olguyu tek bir örnek içinde ayrıntılı bir şekilde inceleyen ve yine bağlamla birlikte yorumlayan örnek olay çalışmaları insanı ele alan araştırmalar için en etkili ve en anlamlı araştırma desenlerinden biridir [Cronbach 1975; Merriam, 1988, Akar Vural ve Cenkseven, 2005]. Aynı zamanda tek bir vakanın seçilmesi ve incelenmesi, gerçek hakkında olabildiğince çok ve anlamlı bilgilere ulaşmayı sağlamaktadır [Adelman et al., 1983; Merriam, 1988; Akar Vural ve Cenkseven, 2005]. Bu yüzden

çalışmada literatür araştırmasının yanı sıra bir örneklem seçilmiş ve alan çalışması yapılmıştır. Çalışmanın metodolojik yaklaşımı, nitel veri toplama araçlarından gözlem ve derinlemesine görüşme yöntemlerinden oluşmaktadır. Yapılan alan çalışmasının basamakları şu şekildedir:

- Bir ön çalışma-gözlem
- Çalışma alanının belirlenmesi
- Gözlem
- Yerel yönetici ile görüşme
- Örneklemin belirlenmesi
- Derinlemesine görüşme sorularının uygulanması
- Kartopu metoduyla örneklemin genişletilmesi
- Yeni katılımcılarla görüşme sorularının uygulanması
- Verilerin güdümlü okumalarla değerlendirilmesi

Çalışmanın örneklemini; Üsküdar-Aziz Mahmud Hüdayi Mahallesi içerisinde yaşayan, İmrahor Bostanı'nda ekim hakkı kazanmış bu çalışma için gönüllü olan mahalleli oluşturmaktadır. Bu alanın seçilmesinde; bostanın önce toplumsal birliktelikle ortaya çıkması, daha sonra yerel yönetimce parsellenerek kullanıcılarının sınırlandırılması ve müşterekliğinin değişmesi etkilidir. Ayrıca tarihi bir bostan olmaması, günümüzde üretilmiş bir mekân olması sebebiyle de çalışma bu alana odaklanmıştır. İlk olarak seçilen alanın kendi karakteristik özellikleri içinde tarihsel katmanlaşması incelenmiştir. Ardından gönüllülerle sosyal gerçekliği derinlemesine araştırmak için görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın yöntemleri ve stratejilerine yönelik 6 aşama Şekil 1.1'de görülmektedir.

Şekil 1.1: Tez kapsamında uygulanan araştırma yöntemi ve stratejileri

- Adım 1: Gözlem

Çalışma, kentsel ortamdaki üretim alanlarının toplumsal etkilerini incelemektedir. Bostanların toplumsal açıdan etkinliğini ve müşterekliğini tartışmak için saha araştırması yapılması planlanmıştır. Saha seçimi için öncelikle İstanbul'da yer alan Yedikule, Kuzguncuk, Roma ve İmrahor bostanlarında bir süre vakit geçirilerek gözlem yapılmıştır. Alanlarda yapılan gözlemlerin sonucu kısaca şu şekildedir:

- Yedikule Bostanları

Bostan geleneğine dair fikir edinmek açısından ilk önce tarihi geçmişi bulunan ve işlevini devam ettiren Yedikule bostanlarında gözlem yapılmıştır. Bostanın ağaçlık bir alandan ziyade meyve sebze yetiştirilen "kentsel bir tarla" imgesine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oldukça geniş bir alanda dağınık şekilde konumlanmış bostanların, yakın çevrede yaşayan kentli tarafından ticari amaçlı bir iş yeri olarak kullanıldığı, yaşayanların gündelik hayatlarında ekonomik bir öneme sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca; alana dair yapılan internet taramaları ve literatür araştırması sonucunda bostanın işlev değişikliğine dair herhangi bir müdahale olması durumunda kentsel toplulukların ortaya çıktığı bir savunma alanı olduğu görülmüştür.

- Kuzguncuk Bostanı

Kuzguncuk Bostanı'nda yapılan gözlemde ise; alanın profesyonel bir şekilde planlandığı ve bir kısmının parsellendiği görülmüştür. Bostan üretim alanının mahalleli tarafından, oyun parkı gibi ikincil işlevli alanların ise; hem kentli hem de mahalleli tarafından gündelik hayatın bir parçası olarak aktif bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak bostan işlevi ile tarihsel ve sembolik altyapısının olması, alanın önceden bostan kimliği taşıması ve alana ilişkin çalışmaların olması sebebiyle çalışmanın özgünlüğü açısından alan araştırmasının dışında tutulmuştur.

- Roma Bostanı

Roma Bostanı'nda yapılan kısa süreli gözlemde ise; âtıl görünümünü muhafaza eden alanda kimsenin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Alan hakkında yapılan internet taramaları ve literatür araştırmaları sonucunda bahar bayramı gibi herhangi özel bir kutlama veya direniş gerektiren bir durumla karşılaşıldığında sosyal medya

üzerinden haberleşen ve toplaşan grupların görünürlük kazandığı bir yer olduğu görülmüştür. Alan her ne kadar bostan kimliği taşısa da görünüm olarak "muğlaklığını" korumaktadır. Hem kentin görünmeyen bir yüzü hem de üretime imkân tanıyan bir yeşil olması kelimenin tam anlamıyla alternatif bir alan olduğu düşüncesine yol açmıştır. Ancak alanın terk edilmiş görüntüsü dolayısıyla bulunduğu çevre yaşayanlarının gündelik yaşamında sıklıkla kullanılmaması ve bu nedenle katılımcılara ulaşılamama endişesi nedeniyle alan çalışması için seçilmemiştir.

- İmrahor Bostanı

İmrahor Bostanı'nda yapılan gözlemde ise, alanın konut çevresinde yer aldığı, profesyonel bir şekilde planlandığı, mahalleli tarafından aktif bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. İnternet taramaları sonucunda ise; alanın tarihsel bir arka planı olmadığı, "âtıl" görünümünden önce kentsel topluluk olan mahalle forumu sayesinde kurtulduğu, daha sonra 2017 yılında belediyenin projelendirildiği, tanımlanmış bir alana dönüştüğü görülmüştür. Mahalle için tanımsız bir alan iken farklı olguları içeren anlamlar kazanması ve kentsel müşterekten bir mahalle müştereğine dönüşmüş olması nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmiştir.

- Adım 2: Çalışma alanının belirlenmesi

Yapılan gözlemlerden sonra bostanlar hakkında yapılan çalışmaları ve internet taramalarını içeren kısa bir araştırma yapılmış, gözlemin yanı sıra araştırmalardan çıkan sonuçlar da alan seçimini etkilemiştir. Özetle, İmrahor Bostanı'nın;

- Tarihi bostan olarak nitelendirilmemesi (müphem bir alandan dönüşümü)
- Kentsel topluluğun faaliyetleriyle ortaya çıkmış olması (tabandan üretim)
- Yerel yönetim tarafından parsellendirilmesi ve projelendirilmesi (yukarıdan aşağıya planlanmış üretim olması ve mülkiyet kazanması)
- Mahalleli tarafından etkin kullanımı

gibi nedenler çalışma alanının belirlenmesinde etkendir. Bostanın oluşum zeminini; kent ve çevre hakkını savunan kolektif bir oluşum hazırlamıştır. Alan öncesinde tanımsız ve niteliksiz, mahallelinin ifadesiyle "*tekin olmayan"* bir alan olarak nitelendirilmektedir. 2014 yılında gerçekleşen kentsel topluluğun faaliyetleri

bostanın oluşumu için bir eşik vazifesi görmüştür. Bostan, topluluğun dağılmasından sonra yerel yönetimin bu faaliyetleri destekleyen proje geliştirmesi ile kontollü ve planlı bir alana dönüşmüştür. Alanın korunmasına imkân sağlayan yasal düzenlemelerin ve yönetsel çerçevenin oluşturulması, mekânın işlevsel devamlılığına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Mahallelinin bostancılık faaliyetlerine olan talebi ve ilgisi de devamlılık sağlamada önemli bir faktördür. Bütün bu faktörler, çalışma alanın belirlenmesinde ve örneklem seçiminde etkili olmuştur.

- Adım 3: Gözlem

Çalışma alanı belirlendikten sonra örneklem belirlenmeye çalışılmıştır. Öncelikte bostanın üretiminde rolü olan foruma ulaşılmaya çalışılmış, ancak önceleri sosyal medya üzerinde haberleşen topluluğun faaliyetlerini sonlandırdığı görülmüştür. Dağılan topluluktan mahalle içerisinde yaşayan hiçbir üyenin kalmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Böylece bostanın hem ekim dikim faaliyetleri hem de alanın park benzeri işlevi nedeniyle parsel hakkı olan ve olmayan kentlinin örneklemi oluşturabileceği düşünülmüş, örneklem kümesi seçiminin basit tesadüfi (random) örneklem seçim tekniği ile seçilmesine karar verilmiştir. Bunun için bir gözlem daha yapılmıştır.

Ancak yapılan ikinci gözlem pandemi sürecine denk gelmiştir. Pandemi döneminde "umuma açık yerler"in geçici olarak kapatılmasından dolayı, İmrahor Bostanı, mahalleliye kapatılmıştır. Bu süreçte bostanla yalnızca belediye görevlileri ilgilenmektedir. Bu nedenle planlanan örneklem kümesi daraltılmış, çalışmanın mahalleli perspektifinden değerlendirilmesine odaklanılmıştır. 2019 yılı ekim ayında ekim dikim hakkı kazanmış mahallelinin haklarının ertelenmesinden dolayı ise; basit tesadüfi (random) olarak planlanan örneklem seçim tekniği değiştirilmiştir. Katılımcılara yerel yönetici vasıtasıyla ulaşılmasına karar verilmiştir.

- Adım 4: Yerel Yönetici ile Derinlemesine Görüşme

Yerel yönetici ile öncelikle bostan alanı hakkında detaylı bilgiler edinilmiştir. Katılımcılara yapılması planlanan derinlemesine görüşme ilk olarak yerel yönetici ile yapılmış, kullanıcılarına nasıl ulaşılabileceğine dair danışılmıştır. Yerel yönetici, her yıl bostanda geçici parsel hakkı kazanan mahalleli için bir sosyal medya uygulaması üzerinden kendisi tarafından bir "grup" oluşturulduğunu ifade etmiştir. Alanda hak kazanan mahalleliyi bilgilendirmek için kurduğu bu grubun, mahallelinin kendi

aralarında doğal tohum, doğal ilaçlama hakkında bilgi alışverişini sağladığı, kendi etkinliklerini paylaştığı bir ortam olduğunu ifade etmiştir. Yerel yönetici, bu grup üzerinden bostanın pandemiden önceki son kullanıcılarına çalışmadan bahsetmiş, çalışma için gönüllü olup olamayacaklarına dair iletişime geçmiştir.

- Adım 5: Örneklemin belirlenmesi

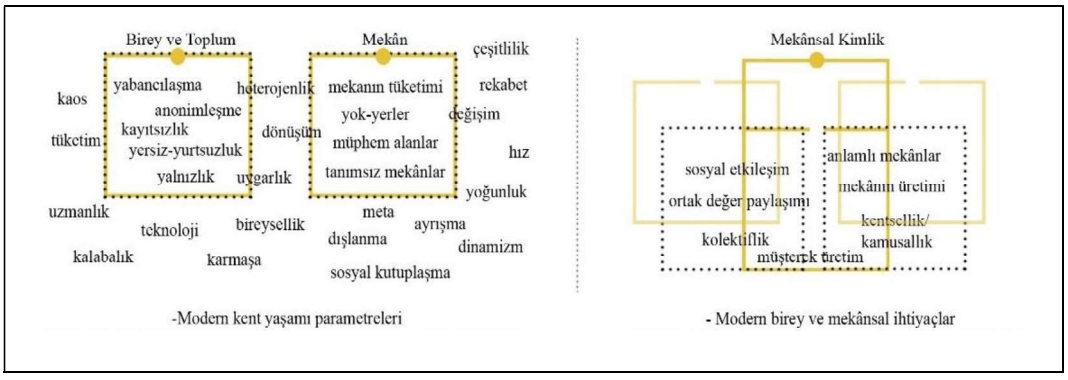
Yerel yöneticiden iletişim bilgileri alınan 8 gönüllü mahalleli ilk grup katılımcıları oluşturmuştur. Gönüllülerle yapılan görüşmelerin bitiminde kartopu örneklem seçim tekniği kullanılarak çevrelerinde bu çalışmada yer almak isteyebilecek bostan kullanıcılarının olup olmadığı sorulmuştur. Kartopu örneklem seçim tekniği araştırılan evren hakkındaki bilgilerin yetersiz olduğu ve bireylere ulaşmanın zor olduğu koşullarda tercih edilen bir tekniktir. Böylelikle katılımcılar çevrelerinde ya da konutlarında yaşayan bireylere ulaşmış, çalışma için gönüllü olabilecek 6 kişiye daha ulaşılmıştır. Örneklemin tümü; 2019 yılı Ekim ayında kuraya katılmış ve bostanda ekim dikim hakkı kazanmış mahalleliden oluşmuştur.

- Adım 6: Saha Araştırması

Araştırmanın ilk kısmında katılımcıların demografik profillerini çıkartmak üzere katılımcının yaşı, cinsiyeti, doğum yeri, medeni hâli, çocuk sahibi olma durumu, öğrenim derecesi, mesleği, çalışma durumu, çalışma şekli gibi kişisel bilgileri içeren soru formları hazırlanmıştır. Çalışmanın pandemi süreciyle çakışmasından dolayı; katılımcılara yüz yüze, sesli ya da görüntülü olarak görüşme şekli tercihleri sorulmuştur. İki kişi ile yüz yüze görüşme sağlanması haricinde görüşmeler sesli olarak yapılmış ve yaklaşık 10-20 dk. arasında sürmüştür. İlk grup katılımcılarla yapılan görüşmelerin bitiminde kartopu örneklem seçim tekniği kullanılarak ulaşılan yeni katılımcılarla aynı çalışma tekrarlanmıştır. Gönüllülere öncelikle online olarak demografik bilgi formu gönderilmiş ve yanıtlar geldikten sonra görüşmeler sesli olarak yapılmıştır. İlk grup katılımcılar ve ikinci grup katılımcılarla görüşmeler eş zamanlı gerçekleştiği için verilerin değerlendirilmesinde gruplar bütün olarak değerlendirilmiştir.

2. MODERN KENT YAŞAMINDA MÜŞTEREK PRATİKLER

Modern kent yaşamı dinamik, akışkan, devingen ve çeşitlilik sunan bir yapıdadır. Uzmanlaşmanın, sözleşmeye bağlı ilişkilerin, bilimsel bilginin ve teknolojinin her alanda egemen olduğu bir hayat biçimi sunan modern dünyanın kaçınılmaz parametrelerini; kapitalizm, endüstrileşme, kentleşme, demokrasi, farklılaşma, küreselleşme oluşturur. Küresel dünyada bireyselleşmenin oluşturduğu baskı ve kişiler üzerinde yarattığı gerilim, çılgınca bir kimlik arayışına neden olmaktadır [Bauman, 2004]. Gelenek etkisini kaybettikçe ve gündelik hayat, yerel ve küreselin diyalektik etkileşimi temelinde yeniden inşa edildikçe, seçenek çeşitliliğine sahip bireyler kendi kimliklerini yansıtan hayat tarzı seçimlerine daha fazla dikkat eder hâle gelmiştir. Hayat tarzı ya da yaşam stili; giyim, beslenme, davranış ve çevre alışkanlıkları ve öznenin diğer öznelerle karşılaştığı ortamlardaki rutinlerini kapsayan pratiklerdir. Kişisel kimliğin özüyle ve onun inşasıyla doğrudan bağlantılıdır [Giddens, 1991]. Hareketliliğin, statünün, tüm düzeylerdeki (kazanç, prestij, kültür vb.) rekabetin psikolojik ve toplumsal baskının yoğun yaşandığı modern kentlerde; kendi yaşam tarzı ve kimliği ile ilişkili mekâna hem anlama ihtiyaç duyan kentli, bulamadığı mekânı bireysel ve kolektif olarak kendisi üretir (Şekil 2.1). Bireyin özel ve kentsel alanları hayat tarzının yansıtıldığı mekânlara dönüşürken toplum da dönüşür.

Şekil 2.1: Modern kent yaşamı ve kentsel yaşam ihtiyaçları.

Beck'e göre aşırı bireyselleşme sonucu hayattaki artan riskler ve belirsizlikler karşısında güvenilecek yeni kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır [Beck, 1992]. Mesken tutulan dünyanın istikrarsızlığı karşısında bireyler dinginlik, fiziki güvenlik ve iç

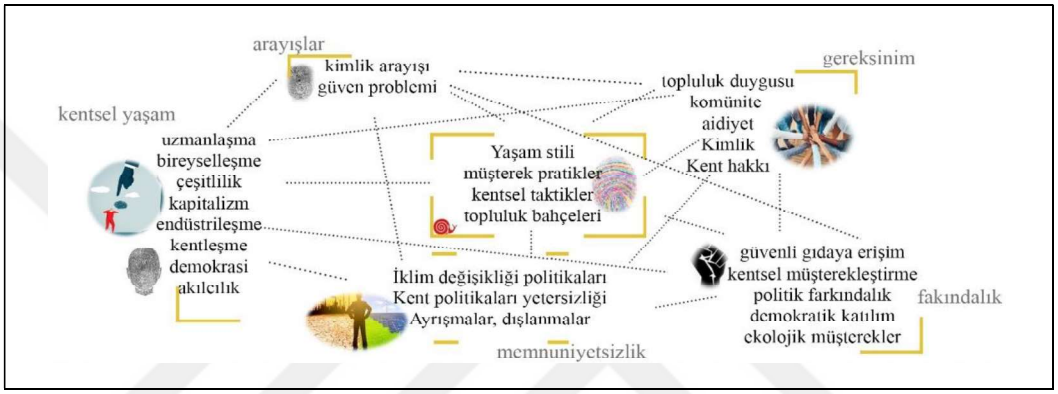
huzuru kendi yaşam tarzlarıyla uyumlu topluluklarda arar. Topluluklar sevilen ya da nefret edilen, sevilen ve nefret edilen, çekici ya da itici, çekici ve itici Janus yüzlü müphem bir olgudur [Bauman, 2004]. Bireyin fikirlerini samimi bir şekilde paylaşacağı, tartışacağı kendini güvenli hissettiği sınırlardır.

Günümüzün yoğunlaşan güvencesizlik ve geçim kaynakları, çevresel bozulma, iklim değişikliği ve sosyal adalet krizlerinin tümü, toplumsal ilişkilerin radikal bir şekilde yeniden yapılandırılmasını, yeni bir dünya üretimimi ortaklaşa ifade eden yeni sosyal sistemleri gerektiren küresel bağlamları doğurmuştur [De Angelis, 2012]. Kitle iletişim araçlarının aktif bir şekilde küresel ve yerel bir kamusal alan olarak kullanılmaya başlanması bir yandan müşterek hayatı ve kamusal yaşamı tehlikeye atarken öte yandan ortak karar verme, bir araya gelme ve ortaklaşa harekete geçme gibi kararların alınmasını etkilemektedir.

Kendilerini uzak ya da yakın çevre sorunlarına karşı duyarlılıkla ilişkilendiren, müşterek değerler üzerinde yürütülen politikaların sermaye birikim temelli aldığı kararlara karşı insanca yaşamı savunan birçok inisiyatif, iletişim teknolojilerinin kamusal bağlama dönüşmesiyle, herkesin katılımına açık ve katılan herkesin eşit söz alma ve karar verme hakkına sahip olduğu yeni müşterek ilişkilere yol açmaktadır. İletişim kurmak, bilgi paylaşmak, fon toplamak ve birbirleriyle ve ağlarıyla etkileşim kurmak için blogların ve sosyal medyanın yoğun bir şekilde kullanılması müşterekler üzerindeki mücadelelere hız kazandırmaktadır [Arvanitidis and Papagiannitsis, 2020]. Bu bir doğal yaşam alanlarını ele alan kurum ve kuruluşların ekolojik bir mücadelesi olabileceği gibi toplulukların kentsel gündelik yaşama dair hak taleplere dayanan savunmacı ve dayanışmacı mücadeleleri olabilmektedir.

Müşterek hareketlerin ilk hedefi, emrindeki doğal ve yaratıcı kaynaklar için kolektif seferberlik sağlayarak, farklı yeniden üretim ihtiyaçlarını doğrudan ele almaktır. Toplumsal refah için katılımcı demokratik bir şekilde kentlinin üretimini, kullanımı, erişimini ve yerel katılımını talep eden genellikle kentin âtıl alanlarını müşterekleştirmeyi amaçlayan bilinçli alternatif taktikler olarak değerlendirilir. Bir kaynak olarak düşünülen mekânın salt paylaşımını değil, paylaşımının özgürleştirici imkânlarının izini süren bir dizi pratik ve keşfedici tahayyüldür. Modern kapitalist, özelleştirilmiş ve metalaşmış şehirlerde alternatif bir düzen hayalinde buluşan, yaşamsal olarak benzerlik taşıyan kişilerin müşterek hareketleri, kapitalist olmayan toplumsal ilişkilerin ve alternatif mekânların inşa edilmesine yol açar. Kentsel ortak alanlarda toplum ve özel sektör arasındaki dengeyi kuramayan neoliberal politikalar,

kullanım değerinden ziyade değişim değerine önem verilmesi ile sosyal sermayenin ve kentsel alanların tüketilmesi gibi birçok problematik konu, kentsel kamusal mekânların ve yaşamsal hakların savunulmasının itici gücüdür (Şekil 2.2). Kentsel yaşamdaki "daha iyi bir yer"e duyulan özlem duygusundan doğan müşterek mücadeleler; genellikle konut ve kentsel yaşam üzerindeki mücadelelerdir fakat özel alan ve kamusal alan dışında üçüncü alanlar olarak tanımlanır. Mücadelelerin mekânsal sonuçları; şehirdeki konumu nedeniyle, kapitalist düzene ve mekânsal düzene karşı direnişin bir temsilidir.

Şekil 2.2: Kentsel müşterek pratiklerin ortaya çıkış parametreleri.

Kentsel müşterek pratikler daha çok yaşamsal farklılıklara sahip insanları dışlayan mekanizmanın içindeki kentlilerin "dışlanma" sorunları ile de ilişkilidir. Dışlananlar yalnızca ticarileştirmeye, özelleştirmeye ve devlet yasalarına karşı politik farkındalıkla direnmekle kalmaz, aynı zamanda kendi alanlarını ve yaşam tarzlarını da arzular ve takip ederler [Park et al., 2020]. Pratiğin ürünü olan mekânlar, alternatif yaşam tarzlarına sahip dışlananların ve marjinalleştirilenlerin korunduğu hem bir sığınak, hem de ekonomik sermaye hırslarını aşan farklı bir seçenek sunan ve yeni bir kamusallığa izin veren deneysel kentsel alanlardır.

Bu yenilikçi müşterek mekânsal uygulamalar, insanların eylemlerini kontrol eden ve sıkı bir şekilde düzenleyen çeşitli yönetim düzenlemeleri tarafından genellikle ya bastırılır ya da dışlananları kucaklayan bir sığınak kimi yönetim tarafından korunur. Korunması durumunda müşterek pratikler, ya kolektif olarak geliştirilmiş paylaşma kurumlarının somut dinamik bir ürünü olarak varlığını sürdürür ya da kurumların ve kendilerine şekil verenleri şekillendirmenin başlıca vasıtalarından biri hâline gelir [Stravrides, 2016].

2.1. Alternatif Kültür ve Kentsel[1] Üretim Taktikleri

Çoğunluğun beğenilerinden ve yönelimlerinden uzakta olan veyahut tutum ve davranışları alışılmışın dışında olan kişilerin oluşturduğu kültürler marjinal ya da alternatif olarak ifade edilir. Doğası gereği ebeveyn ya da baskın/hâkim/egemen kültür tabularının karşısında farklıdır ya da azınlıktadır. Hebdige, (1979) altkültürü genel olarak baskın ideolojiye yönelik itirazların tarz/stil aracılığıyla dolaylı olarak temsil edildiği, direniş döngüsünde hareket eden sembolik biçimler olarak tanımlar. Bir şeyi alternatif olarak ifade etmek, zorunlu olarak başka bir şeyle ilişkili olarak bir farklılık iddiasını içerir. Aynı zamanda, tipik olarak mevcut durumla ilgili bir tür memnuniyetsizliği ve ileriye dönük diğer yolları keşfetme ve gösterme dürtüsünü de ima eder [Fisker et al., 2019]. Sosyal bilimler ve özel olarak kentsel araştırmalar, farklılığın, ötekiliğin ve alternatiflerin hem teorik hem de ampirik olarak araştırıldığı çok sayıda alan ve gelenek üretmiştir. Genellikle müzik ve sanattaki farklılıklar ve baskın kültürün sınırlarını dolaşan ve yeniden tanımlayan anarşist veya sol politikalarla ya da bohem ve avangart yaşam stilleriyle karakterize edilir. Yenilikçi, deneysel ve meydan okuyucu niteliklidir. Baskın/egemen kültür tarafından değersiz olarak yaftalanmış ve hem kendilerine katkıda bulunmadığı için hem de farklılıkları bir tehdit unsuru olarak algılandığı için dışlanan karşı kültür olarak tanımları da bulunmaktadır. Young (1990) ise; bu sosyal grupları "gündelik yaşam biçimi açısından birbirleriyle yakınlığı ve benzerliği olan, kendilerini bu kültürel formlara göre şekillendiren ve en az bir başka gruptan farklılaştıran insan toplulukları" olarak tanımlamaktadır [Young, 1990]. Birçok alternatif kültür, radikal sosyal değişimi savunmakla birlikte kapsayıcı bir toplum içinde farklı olmaya izin verilmesi gerektiğini ve kamusal alanda farklılığı ifade etme hakkına sahip olduklarını iddia eder.

---

[1] "Kentsel" kavram olarak kişisel sınırların toplumsal zeminle temasına olanak veren toplumsal olarak yaratılmış ve bireyleri kuşatan sistematik dünya ile gündelik hayatın kesişimini ifade eder [Marcuse, 2012]. Lefebvre'nin kullanımına göre zaman ile mekânın pozitif anlamda arzu edilir bir şekilde örgütlenmesini içeren normatif bir kavramdır. Lefebvre, maddi morfolojiyi ifade eden mimari veri olan "kent" ile toplumsal morfolojiden oluşan "kentsel arasında bir ayrım yapılması gerektiğine inanır. "Kent" yakın düzen (bireylerin ilişkileri) ve uzak düzen (devlet, kilise gibi büyük ve güçlü kurumların) ilişkileri arasında bir nesne iken "kentsel" tanımı ise düşünce tarafından tahayyül edilmesi, inşa veya yeniden inşa edilmesi gereken ilişkilerden oluşan zamana göre değişen toplumsal bir gerçekliktir. Kentsel yaşam, kentsel toplum, tek kelimeyle kentsel pratik-duyusal bir temelden, bir morfolojiden vazgeçemez [Lefebvre, 1967; Marcuse, 2012].

Faaliyetleri geliştikçe, tarif edilmesi ve anlaşılması zorlaştıkça yalnızca sanal/siber dünyada var olmadıkları sürece her zaman alana ve mekân ihtiyaç duyar. Bazen zorunlu olarak gömülü pratiklerle bazen de baskın kültür tarafından göz ardı edilmeye ya da yok sayılmaya başlandığı anda kendi ihtiyaç alanlarını yenilikçi ve deneysel girişimlerle kendisi üretir. Üretim pratikleri, bireylerin kendi gündelik hayatlarından ve eylem alanlarından başlayarak kendi yaşamlarının kontrolünü ele geçirme isteği ve yabancılaşmayı aşma gücüyle hayata geçirilir [De Angelis, 2003].

Böylece, kentin içinde ve dışında oluşturulan birbiriyle ilişkili kapsamlı ağlardan oluşan kentsel mekânlar; bu kültürlerin görünürlük kazandığı, performansları kendileri tarafından belirlenen alternatif sahnelerine tanık olur. Sahne kavramı, yalnızca kültürel üretime katılan taraftarların, katılımcıların, izleyicilerin, desteklerin ve altyapıların tüm düzenlemelerini değil, aynı zamanda müzik, film, tiyatro, edebiyat, sanat vb. şehirdeki kültürel faaliyeti destekleyen biçimler arasındaki bağlantıları da dahil ederek alternatif kültür kavramının anlaşılırlığını güçlendirir. Kentsel boşluk alanları, gelişmiş kapitalist ekonomilerin terk edilmiş binaları, sanayiden arındırılmış siteler, yetersiz kullanılan rıhtımlar ve demiryolu bahçeleri düzenlenmemiş, denetlenmeyen/kontrol edilemeyen alanlar alternatif sahnelerdir. Özelikle şehrin içinde harap olmuş bölgelerdeki boş ambarlar ve depolar gibi düşük maliyetli alanlar, etkileşim ve oluşum açısından sosyal bir alan, deneyim ve esneklik açısından ekonomik bir alan yaratmaktadır [Shaw, 2005].

Ancak; dünyanın birçok kentinde kentsel arazi kullanımının değişen küresel politik ekonomileri doğrultusunda; alternatif yaşamı benimsemiş ya da düşük gelirli insanlar gibi marjinalleştirilen kentlileri kentin içinden uzaklaştıran kentsel stratejiler geliştirilmektedir. 1990'lardan itibaren yerinden etme ve soylulaştırma politikaları, özel sermaye ile uyumlu kent yönetimleri için önemli bir strateji hâline gelmiştir [Smith, 2002]. Sandercock (2003), neredeyse tüm kentsel rejimlerin; küresel yatırımcılara ve yer ekonomisine odaklanan politikalar geliştirirken, kamusal söylem ve pratiklerde marjinalize edilmiş ama kültür ve çeşitlilik kazandıran yerli, göçmen, evsiz, feminist, vb. alternatif kültürü benimseyen sosyokültürel güçlerin göz ardı edilmesinin tartışmalı olduğunu söz eder [Sandercock, 2003].

Öte yandan bu stratejiler, alternatif kültürlerin şehir içinde kullandıkları yerlerin kaybına, kente ve farklılığa ilişkin hak iddialarıyla marjinal topluluklara direnmeleri için ilham vermektedir. 21. yüzyılın şehirlerini ve bölgelerini farklı bir

şekilde yeniden şekillendiren kentlinin yeni taktikler geliştirmesine, yeri ele almanın yeni yollarının tartışılmasına yol açmaktadır.

Bu bağlamda geliştirilen alternatif kent teorileri; istenmeyen mevcut durumun alternatiflerinin mümkün olduğunu sistematik ve çarpıcı bir şekilde gösterebilir. Daha iyi bir dünya için verilen sayısız mücadelenin emrine sunulan ve bu mücadelelerden elde edilen yöntemleri kullanarak alternatifleri temellendirebilir. Bir alternatifin bulunduğunu ifade eden bilgi ile bu alternatifin ikna edici bir şekilde gösterilmesi pratiğe büyük bir imkân sunabilir [Marcuse, 2012]. Hem kentler arasındaki hem de kentlerin içindeki eşitsizlik, adaletsizlik ve sömürünün eleştirisini yaparken demokratik, eşitlikçi ve sürdürülebilir kentleşme biçimlerinin inşa edilmesinde bir motivasyon kaynağına dönüşebilir.

Şekil 2.3: a) Sanatçı Esther Poon'un Hong Kong'taki bir köprüdeki iplik çalışmaları, b) Fındıklı'da renkli merdivenler.

Bu teoriler ancak eylem yoluyla deneyimlenerek geliştirilir ve kentli tarafından bilinçli olarak kamusal mekânlarda pratik edilerek anlam kazanır. Alternatif pratikler üreten kentli, doğrudan katılımla; mekânları gündelik yaşam içinde planlı bir şekilde kentlinin ihtiyaçlarına göre şekillendirme yoluyla görünür olma ve dikkat çekme çabası içerisine girer. Bireysel ya da kolektif bir biçimde kentin mekânlarına ölçekleri, aktörleri, amaçları ve süreklilikleri değişkenlik gösteren müdahalelerde bulunarak mevcut paradigmalara meydan okur (Şekil 2.3.a), [Web 1, 2021] ve (Şekil 2.3.b), [Web 2, 2021]. Kentli ve kimi zaman sivil kuruluşlar öncülüğündeki bu taban girişimleri literatürde; kendin yap şehirciliği (DIY urbanism), gerilla şehirciliği (guerrilla urbanism), taktiksel kentleşme (tactical urbanism), pop-up şehircilik (pop-up urbanism), kentsel hackleme (urban hacking), gerilla bahçeciliği (guerrilla gardening) ve topluluk bahçeleri (community garden) gibi sanat, kültür, hareketlilik,

kentsel tarım gibi olguları içeren kentsel aktivistler arasında mikro düzeyde bağlar kurmanın yollarını açan taktiklerdir.

Kullanılan kavramsal çerçevedeki ve yöntemlerdeki farklılıklara rağmen, bilinçli olarak vatandaşlar tarafından başlatılan sosyal olarak daha adil bir gelecek ve yaşanabilir bir kentsel çevre vurgusunu ortak olarak paylaşırlar [Valjakka, 2020]. Geliştirilen taktikler, kenti sosyal laboratuvar olarak kullanırken, kentliyi spontane karşılaşmalara maruz bırakarak hâkim toplumsal ve çevresel ilişki biçimlerin alternatiflerin olabileceğini göstermektedir.

De Certeau (2009); taktik kavramını mülkiyetin var olmamasıyla nitelenen hesaplı eylemler olarak tanımlamaktadır. Taktik, bütüncül bir projeye sahip olmamakla birlikte denetlenen uzam içinde fırsatları değerlendiren bir harekettir. Yalnızca kendisine dayatılan mekânı, ötekinin mekânını kullanan ve ona hareketlilik kazandıran bu taktikler erkin gözetiminde mülkiyetteki boşlukları doldurarak gündelik hayatın içerisine sızar. Kentsel stratejilerin sonuçları, çerçevesi çizilmiş bir mekânın varlığını ve ilişkileri görünmez bir biçimde etki altına alındığı mülkiyet sınırları belirli bir dünya alanı meydana getirirken, taktikler mekânsızdır. Ne kazançlarını depolayabilir ne de mülkiyetlerini çoğaltabilir. Bu mekânsızlık onları hareketli kılar ve bir anın ona sunduğu olasılıkları kavrayabilmesine olanak tanır [De Certeau, 2009]. Gündelik anların kullanım ritimlerini, rotalarını değiştirerek yaşama hem esneklik hem mukavemet anlamında elastikiyet ve canlılık ve kazandırmaktadır.

2.1.1. Toplumsal Kent Hareketleri ve Alternatif Mekânın Üretimi

Sosyoloji literatüründe sosyal/toplumsal hareketlere yüklenen anlamın daha çok modern döneme karşılık gelen bir ifade olduğu görülmektedir. Toplumsal yaşam başladığı andan itibaren mevcut yapının karşısında duran, sorgulayıcı ve muhalif birey veya bireylerin var olması muhtemeldir. Ancak her dönemde birey veya da bireylerin fikirleri aynı şekilde ifade edilmemiştir. Literatüre giren toplumsal hareketler ise; bireylerin kendilerini saran toplumsal yapıda meydana gelen değişimlere tepki olarak ve hak talepleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır [Foweraker, 1995]. Toplumsal hareketler, akla gelebilecek her türlü konudaki hak taleplerini ve eylemleri içeren geniş kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Genel bir ifadeyle ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelen insanların kolektif eylemlerini ifade eder.

Kentsel mekâna ilişkin toplumsal hareketlerin çıkış noktası ise; 1960'ların sonlarından itibaren ortaya çıkan "kent krizi" ve talep edilen "kent hakkı" tartışmalarına dayanmaktadır. Lefebvre'nin ortaya çıkardığı "kent hakkı" kavramı 1960'lı yıllarda Fransa'da Sanayileşmeyle birlikte fordizmin yükselişi ve keynesyen[2] refah devletinin yayılmasıyla birlikte kırdan kente kitlesel göçler ve mekânsal yapılanmalarda kökten değişimler ve kentleşme üzerine yaptığı incelemelere dayanır [Schmid, 2012]. Bu kentsel dönüşümler çağdaş eleştirmenler tarafından kentleşmenin özgül yönünü ortaya çıkaran "kent krizi" olarak kavramsallaştırılmıştır. Lefebvre için bu kriz öncelikli olarak emek süreçlerinin tek düzeliğini ifade eden hayat tarzlarının tek tipleştirme eğilimlerine ve günlük hayatın düzenlenip sömürgeleştirmesine dayanır [Lefebvre, 1996].

Kent krizi sonucunda talep edilen kent hakkı; yalnızca Batı Emperyalizmine, ayrımcılığa ve marjinalleştirilmeye değil aynı zamanda gündelik hayattaki yabancılaşmaya, kentsel hayattan mahrum bırakılmaya kentlerin modernleştirilip kendilerine has dokuların yok edilmesine de karşıdır. Lefebvre, kentleşmenin gündelik hayatın sermaye tarafından dönüştürülmesine karşı koymak adına toplumsal ve politik eylemlerle bu hakkın taleplerle tesis edilebileceğini savunur. Lefebvre'ye göre kent hakkı; kentlinin hakkını ve kentin kendisini devrimci bir biçimde sahiplenmesiyle var olabilecek bir haktır [Lefebvre, 1996]. Özel olarak ayrımcılık için üretilmiş mekânlara sürgün edilmeme hakkı olan kent hakkını savunan kent için verilen mücadeleler alternatif kentsel hareketleri ortaya çıkarmıştır [Schmid, 2012]. Bu hareketler, vatandaşların kentsel çevreleri üzerinde bir nebze kontrol elde etmeye çalıştıkları toplumsal hareketlerdir. Kentsel çevre, yapılı çevre, kentin sosyal dokusu ve yerel siyasi süreci kapsar. Alternatif, kurtarıcı, iyileştirici ve devrimci nitelik taşır.

Hareketlerin temelini oluşturan kent hakkı kavramı, Lefebvre'nin ifadesiyle hem bir çığlık hem de de bir talebe benzer [Lefebvre, 1967; Marcuse, 2012]. Bilgi edinme, çeşitli kentsel hizmetleri kullanma, kullanıcıların kentsel mekânlardaki faaliyetlerinin mekânı ve zamanına dair fikirlerini ilan etme, alan hakkında söz sahibi olma ve kent merkezini kendi istekleri yönünde kullanabilme hakkını kapsar [Lefebvre, 1991; Marcuse, 2012].

---

[2] Keynesyen ekonomi, 20. yüzyıl İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'in görüşlerini temel alan bir makroekonomik teoridir. Keynes ekonomisi özel sektörün ağırlıklı olduğu ama devlet ve kamu sektörünün büyük role sahip olduğu bir karma ekonomiyi savunmaktadır.

Lefebvre (1996) kent hakkını kentsel hayata, yenilenmiş bir merkeziyet düşüncesine, buluşma ve mübadele alanlarına, çeşitli yaşam ritimlerine, zamanın farklı kullanımlarına dair bir hak olarak ifade eder. Nüfusun bütün kesimlerinin kent kaynaklarına erişebildiği ve alternatif hayat tarzlarının denenebildiği, gerçekleşmesinin mümkün kılındığı bir kent biçiminden söz eder [Lefebvre, 1996]. Lefebvre'nin Hegel, Marx, Nietzsche gibi birçok kaynaktan esinlenerek dayandırdığı kent ve kent mücadelesi kavrayışlarına Castells'in Louis Althusser'in eserlerinden türemiş bir tip yapısal Marksizme dayanan yaklaşımı rakip yaklaşım olarak görülebilir. 1970'lerin başlarında Paris'te Manuel Castells ve çalışma arkadaşları "toplumsal kent hareketi" kavramını ortaya atmışlardır [Marcuse, 2012]. Kentsel toplumsal hareketlerin meydana çıkış sürecini, kapitalist dinamiklerin mekânların dönüşümündeki etkisi ve bu süreçte ortaya çıkan eylemlere odaklanarak inceleyen Castells, kenti çatışan toplumsal çıkar ve değerlerin bir sonucu olan sosyal bir meta olarak ele alır [Castells, 2008; Topal Demiroğlu, 2014]. Toplumsal hareketlerin ortak kimliği olduğunu, toplumsal hedef belirlediğini, mutlaka bir karşıtının bulunduğunu kısacası hareketi belirleyen üç tanımlayıcı ilkesi olduğundan söz eder. Castells, kenti toplumsal zıtlıkların ürettiği mekân olarak tanımlarken aynı zamanda bu toplumsal zıtlıkların hem sınıf çıkarları hem bireyin cinsiyet, kimlik, milliyet ve vatandaşlık gibi kimliklerine bağlı talep ve çıkarları içerdiğini varsaymaktadır [Buechler, 1995; Topal Demiroğlu, 2014]. Castells (1983), modern kentsel toplumsal hareketleri üç ana temayla açıklar: kolektif (toplu-ortak) tüketim, kültürel-bölgesel kimliğin savunulması ve siyasi seferberlik hedefi olarak yerel yönetim [Marcuse, 2012].

Kent teorisyenlerinin kent hakkı tanımları ve talepleri, kent hayatının farklı biçimlerini vurgulamakta ve farklı anlamsal kaygıları içeren önermelerden oluşur. Ancak; sivil katılım talepleri esas konudur. Örneğin; Friedmann (1993) bir kentin sokaklarının insanlara ait olduğunda gerçekten kent olabileceği saptamasında bulunmuştur. Marche'ye göre, kent hakkı; yalnızca kente erişim sorunu değildir, aynı zamanda onları şekillendirebilme ve dönüştürebilme meselesidir [Marche, 2015]. Harvey; kent hakkını kentleşme süreçlerinin kontrol etme ve yeni kentleşme biçimleri üretme hakkı olarak tanımlamıştır. Kent hakkının, herkesin haklarını savunan, ortak bir talep olarak değerlendirilmesi gerektiği savunurken, kentliyi bir sanatçı gibi sonuçlarını tam anlamıyla anlaşılamayan ve kontrol edilemeyen sanat eserleri üremeye davet eder [Harvey, 2008]. Bu bağlamda dünya çapında kentlerde; nüfusun bütün kesimlerinin kent kaynaklarına erişebildiği ve alternatif hayat

tarzlarının denenebildiği ve gerçekleşmesinin mümkün kılındığı bir kent biçimini talep eden birçok hareket gözlemlenmektedir. Bu hareketler, karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve bilgi alışverişi uygulamalarının sosyal ağları olan toplulukların mücadeleleridir [De Angelis, 2003]. Kent mücadelelerinin bu mücadeleye neden olan aktörleri ve ana çerçeve aynıdır: konut ve kentsel mekân çerçevesinde kent hakkı talebi. Ancak kentlerin bağlamları, dinamikleri gündelik yaşam pratikleri ve mücadeleye konu olan çatışma noktaları farklılaşmaktadır. Örneğin; Küresel Kuzey'de daha çok gelişmiş kapitalist metropollerde yerinden edilme ve kamu mallarının özelleştirilmesine karşı hareketler düzenlenmektedir. Küresel Güney'de ise; özelleştirme ve mülksüzleştirme karşısında mülksüzleştirilmiş kitlelerin mücadelelerinin çok daha yaşamsal nitelikli olduğu görülmektedir [Mayer, 2011]. Gıda, temiz su, sağlık ve eğitim temelli yaşamsal talepleri içerebilir ya da yaşam kalitesini artıran kamusal alan taleplerini içerebilir. Kamusal alanların ticarileşmesi ve kentsel yeşil alanların azalmasından doğan karşı hareketler olabileceği gibi; barınma taleplerinden doğan evsizlerin, mültecilerin boş evleri işgal etmesini içeren hareketler olabilmektedir.

2.1.1.1. Kolektif Eylem, Aidiyet ve Topluluk Duygusu

Kentte hâkimiyet süren kapitalist sistemler, coğrafi koşulları kendi imajına uygun bir şekilde sürekli olarak inşa eder. Ticaretin uluslararası kapsamının genişlemesi ile başlayan sermaye birikimini kolaylaştıran süreçler, kentte ulaşım ve iletişim için üretilmiş alanlarla birlikte altyapısal ve uzamsal örgütler üretmiştir. Küreselleşme sürecinde etkin rolü bulunan kapitalizm, tüm uzamsal/mekânsal bariyerleri ortadan kaldırarak, Marx'ın belirttiği gibi, "mekânı/uzamı zaman içinde yok etme" eğilimi göstermektedir [Harvey, 2008]. Dolayısıyla kapitalizm kendi dinamiklerine uygun uzamsal ilişkiler, mekânsal düzenlemeler, küresel iş bölümü ve işlevlerle bağlantılı olan yerler üretmektedir. Teknolojik buluşlarla ortaya çıkan iletişim ve ulaşım ağları, mesafe yüzünden bilginin transferini zorlayıcı durumlardan kurtarırken, insanların ve metaların hareketini de kolaylaştırmış, ancak meta ve işgücü ile ilişkili biçimlenen toplumsal ağları ortaya çıkarmıştır. Metanın mantığı, yalnızca emek süreçlerini, somut verileri ve maddi ürünleri değil; tüm kültürü, tüm insani ilişkileri denetimi altına alarak genelleşmiştir [Baudrillard, 2008]. Böylelikle,

meta üretiminin artan egemenliği, insan ile makine ya da insan ile nesneler ve şeyler arasındaki bağları geliştirmiş, kentin toplumsal ilişkilerini ve bireyin gündelik bağlarını duygusal boyuttan rasyonel boyuta taşımıştır.

Alman sosyolog Tönnies'in modern toplumsal bağlar olarak nitelendirdiği, mekanik süreçlerin ve endüstriyel hayatın belirlediği, politik, ekonomik ve kişisel çıkarlarla biçimlenen akılcı toplum (gesellschaft, cemiyet, society) bağları, geleneksel olarak nitelendirilen aile, akrabalık, komşuluk gibi öznel duygularla doğal iradenin oluşturduğu topluluk (gemeinschaft, cemaat, community) bağlarının önüne geçmiştir. Tönnies, kentsel düzeyde ilişkilerin baskın şeklinin gittikçe toplum (gesellschaft) ilişkilerine dönüştüğünü savunur. Bu ilişkileri "herkesin bir başına tecrit edilmiş olup, diğer insanlarla bir gerilimin söz konusu olduğu ilişkiler" olarak tanımlamaktadır [Tönnies, 1887; Pappenheim, 1959].

Endüstri devrimiyle başlayan ve hız kazanan bu süreç, küreselleşme ve kapitalist sistemin egemenliği altında şekillenen günümüz ilişkilerinde geçerliliğini korumaktadır. Bu süreçte farklı rollerde sosyal bağlara sahip birey, bir kimlik sorunu ile karşılaşır ve kalıtsal kimliklerden ziyade seçilmiş ve inşa edilmiş bir kimlik arayışına girer. Zamanının büyük kısmını iş ilişkileri içindeki toplumsallıkla sürdüren ve anonimleşmeye başlayan birey, kimliğini; kendi yaşam tarzını yansıtan nesnelerle inşa etme çabasına girer. Nesneler üzerinden aidiyet kurma ve kimlik oluşturma ihtiyacı ile nesne ve şeyleri elde etme arzusu, onu metanın mantığıyla tüketime yöneltir. Tüketim, böylece temel ihtiyaçların karşılanması anlamından çok bir yaşam biçiminin göstergelerinden birine dönüşür. Her şeyin imgeler, göstergeler, tüketilebilir nesneler olarak çağrıştırılması, kışkırtılması, düzenlenmesi gibi daha derin bir manada her şey bu mantık tarafından ele geçirilmiştir [Baudrillard, 2008]. Mekânlar da bu anlamda tüketimin araçlarından birine dönüşür.

Ancak kent hakkı taleplerinden doğan, kentsel mekânların metalaşmasına, kamusal mekânın ve kamusallığın yok edilmesine yönelik geliştirilen neoliberal politikaları sorgulayan farklı katılımcılar ve oluşumlarla ilişki içerisinde dönüşen bir kent anlayışını benimseyen birçok üretim pratiği de ortaya çıkmaktadır. Gündelik olaylar karşısında farkındalığa sahip bireyler gözlemlerini ve deneyimlerini paylaşabilmek için ortak eğilimler ve özlemler çatısı altında kendisi gibi düşünen ve davranan grup ve topluluklara ihtiyaç duymaktadır. Çünkü; insanın diğer canlılardan farklı olarak bilince ve akla sahip olması, çevresindeki olaylar karşısında düşünme ve

yorum katabilme özelliği onu ya başkalarıyla çatışmaya ya da birlik olmaya iter. Bireyin kimliği de bu zıtlaşmalar ya da birlik olmalar içinde belirgin hâle gelir.

Her bireyin yüz yüze geldiği; fakat tek başına mücadele edip, üstesinden gelemeyeceği zorluklar karşısında birçok insan, mesafelerini ve sınırlarını açarak mücadele edilen koşullar üzerinde kontrolü ancak kolektif olarak kazanabilir [Bauman, 2001b]. Bu açıdan kent politikalarının manipülasyonlarıyla şekillenen kentsel mekânda uygulanan stratejilere karşı kentlinin yaratıcılığıyla dayanışmaya açık geliştirilen üretim pratikleri de kolektif tavırdan beslenir. Kolektif tavır, bireyleri; aidiyetini tecrübe ettikleri ve kimlik inşasını mümkün kılan yeni gruplar ve topluluklar bulmaya ve kurmaya yöneltmektedir. Gündelik hayatta güce sahip olmayan kentlinin kimliğiyle uyumlu olarak başkalarıyla kolektif biçimde ortak his ve heyecan yüklü olarak geliştirdiği pratikler ve taktikler, bireylerin, aidiyet kurma, topluluk duygusu, kolektif hareket etme ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır.

Aidiyet duygusu ve topluluk duygusu insanların temel ihtiyaçlarından biri olarak birçok araştırmacı tarafından kavramsallaştırılmıştır. İnsan gereksinimlerini hiyerarşik bir şekilde sıralandıran Maslow'a (1970) göre, aidiyet duygusu; sevgi, saygı ve kendine saygı gibi ihtiyaçlar için temel bir gereksinimdir ve hiyerarşisinde üçüncü sıradadır. Bu ihtiyaçların tatmin edilmesi; şefkat, kendine saygı, kendine güven, güvenilirlik gibi özelliklerin ortaya çıkmasına izin verir [Maslow, 1970]. Anant'a (1966) göre, bireylerin kendilerini vazgeçilmez ve ayrılmaz bir parçası olarak hissettikleri sosyal sisteme kişisel katılım duygusudur [Hagerty et al., 1992].

McMillan ve Chavis'e (1986) göre, aidiyet duygusunu kaybeden birey; kendini güvensiz hissederek sosyal soyutlanma, yalnızlık ve yabancılaşma gibi rahatsız edici duyguları yaşayabilmektedir [McMillan and Chavis, 1986]. Hagerty ve arkadaşları (1992), aidiyet duygusunu, kendini çevredeki insanlar, yerler ve şeylerin örgüsüne bağlamanın bir bileşeni olarak tanımlar [Hagerty et al., 1992].

Topluluk duygusu ise; üyelerinin aidiyet hissettiği ve birbirleri ile grup için önemli olduğu hissinin yaşandığı ve üyelerin ihtiyaçlarının birlikte olma bağlılığıyla karşılanacağına dair ortak bir inançtır [McMillan, 1976; McMillan and Chavis, 1986]. Bir topluluğa ait olma, bir amacı paylaşma ve birliktelik duygusu gereksiniminin karşılanmasının yanı sıra yabancılaşma ve sosyal izolasyonun neden olabileceği olası acı ve yalnızlık durumları için koruyucu bir işleve de sahiptir [Hagerty et al., 1992]. Baumeister ve Leary (1995), yaptıkları çalışmada aidiyet duygusunun temel bir içgüdü olduğuna, etkili ve güçlü bir motivasyon olduğuna dair

güçlü kanıtlar elde etmiş; anksiyete, depresyon, yalnızlık, ilişki problemleri ve buna benzer duygusal problemler ve davranışsal birçok patolojik problemin, ait olma duygusundan yoksun kişilerde yaygın olarak görüldüğünü saptamışlardır [Baumeister and Leary, 1995].

Aidiyet ve kimlik gibi temel ihtiyaçları karşılayan bir bağlam olarak topluluğa katılım, insanın kolektif benlik olarak inşa edilmesini sağlar. Topluluk, ortak gaye ve ilgiler etrafında gelişen sınırları olan özel bir ilişki biçimidir. Sınırlar, topluluğun üyelere ihtiyaçların ve duyguların açığa çıkması ve yakınlığın gelişmesi için gerekli olan duygusal güvenliği sağlar. Diğerleri tarafından reddedilme ve tecrit açısından gelen zararla birlikte, topluluğun kendisine olumlu faydalar sağlamaktadır. Sennet, topluluğu; "*kolektif bir kimlik"* ve "*kim olduğumuzu dile getirme biçimimiz*" olarak tanımlar. Güçlü kentsel yaşamı olan bir toplumdaki topluluk duygusunun kolektif eylemin oluşturduğu birlikten ve paylaşılan toplumsal bir benlik duygusundan doğduğunu ifade eder [Sennet, 1992].

Gusfield (1975), topluluk terimini ikiye ayırır: birincisi; mahalle, kasaba, şehir gibi bölgesel ve coğrafi topluluk ve ikincisi; konuma atıfta bulunmadan insan ilişkisinin niteliğinin niteliği ile ilgili olan ilişkiseldir [Gusfield, 1975; McMillan and Chavis, 1986]. Bir bölgeye atıfla ele alındığında kent, komşuluk, yerleşim yeri vb. gibi mekân temelli toplulukları olabileceği gibi ortak ilgileri, amaçları, değerleri, hayat tarzlarını paylaşan ortak bir mukavemet geliştiren topluluklar da olabilir, Her iki koşulda da topluluk özel bir sosyal ilişki biçiminin ürünüdür [Aydemir, 2011].

Mekân ve toplulukla ile ilişkili aidiyet duygusu çevre psikolojisi alanında çokça araştırılan insan ve mekânı bir arada düşünmenin önemine odaklanan önemli bir konudur. İnsan ve mekân arasında kurulan bağlar; kentsel yaşamın kalitesinin göstergesidir. Kendileme davranış biçimi, egemenlik kurma, mekânın savunulması ve mahremiyet olguları mekânsal aidiyetin göstergelerinden biridir. Korpela (1989), bireylerin çevrelerini düzenlemedeki girişimlerin merkezinin "ait olma" duygusunun oluşturduğunu ve bunun sonucunda mekânsal bir kimlik ortaya çıktığını belirtir [Göregenli, 2015].

Ancak bilgi iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla toplumsal ilişkiler, yerel bağlamlarından koparak sonsuz denecek kadar çok sayıda zamansal-mekânsal alanda yeniden bir araya getirilmektedir [Giddens, 1991]. Sanal çevrelerde daha kolay topluluk oluşturma imkânları, mekânsal bağları aşındırmakta; kentsel yaşamı zayıflatmaktadır. Bauman, elektronik ortamlarda şekillenen kolayca girilip terk

edilebilen grupların, kırılgan "sanal topluluklar"a dönüşme eğilimi gösterdiğini ve bunun olumsuz birçok etkisi olduğunu söyler ve eleştirir. Bu davranış biçimleri bireylerin, gerçek insanlarla kendiliğinden oluşan ilişkiler geliştirme yeteneğini, kaybetmelerine neden olabilmektedir [Bauman, 2004]. Beck, farklılık, eşitsizlik ve rekabetçi bir ortam olan kentlerde insanların yakın fizikî mesafede birbirlerini görmeden, umursamadan, modern kayıtsızlık hâlinde sosyal ilişkilerin altüst olduğu bir dünyada yaşadıklarını ifade etmektedir [Beck, 1992]. Yabancılar arasında farkında olmadan herkes, mesafeli ve ilgisiz kalma niyetini gösteren, göze çarpmayan, önemsiz fakat hassas birtakım jest ve mimiklerle vücut hareketlerine başvurmaktadır. Örneğin havaalanlarında ve diğer kamusal alanlarda insanlar, cep telefonu kulaklıklarıyla yakın çevrelerine ilgisiz hatta Goffman'ın deyimiyle "uygar kayıtsız" bireylere dönüşmektedir [Goffman, 1963]. Kaldırımda telefonu açan kişinin caddeyle bağı kopar. Böylece fiziksel yakınlık ve ruhsal uzaklık arasındaki çelişki son bulur. Kimliklerin komünal referansı hareket hâlindeyken aranır ve inşa edilir.

"...Her geçen gün daha çok insan arabalarında, caddelerde veya süpermarket kasalarında yalnızlık anlarıyla yüzleşmektedir…bir yerlerde birilerinin onlara ihtiyaç duyabileceğinin veya onları isteyebileceğinin ispatı sayılabilir umuduyla cep telefonlarının ekranlarına göz atıp durmaktadır…" [Hargreaves, 2003; Bauman, 2004].

Noll (1997), sanal topluluklarda eksik olan şeyin yüz yüze iletişimdeki derinlik olduğunu savunur. Noll'e göre yüz yüze etkileşim, diğer insanların düşünceleri, hisleri ve samimi olup olmadıkları konusunda herhangi bir elektronik iletişim şeklinden çok daha fazla zengin bir bilgi vermektedir [Noll, 1997; Yanıklar, 2014]. Goffman, kamusal alandaki ilişkileri incelediği monografilerinde, kamusal yaşam kavramını kullansa da yüz yüze etkileşimden bahsetmektedir. Aynı genel fenomen türüyle çalışan diğer teorisyenler, bağlam analizi (Scheflen, 1966); klinik sosyoloji (Lennard and Bernstein, 1969); sözsüz iletişim (örn.; Duncan, 1969; Hinde, 1972; Mchrabian, 1972); karşılaşmaların etnografisi (Goldschmidt, 1972); insan etolojisi ve insan dilbilimi (Yngve, 1975) kavramlarını kullanmaktadır [Duncan and Fiske, 1977]. Gündelik yaşamdaki yüz yüze karşılaşmalardaki selamlama, tartışma, şaka yapma, sohbet etme, yönetme, pazarlık yapma, dertleşme, tanışma, vaat etme, reddetme benzeri ortak faaliyetler bir bireyin sosyal dünyasının dokusunu oluşturur. Yüz yüze etkileşim; bireyler ve toplum için, ister kaldırım gibi halka açık kamusal alanlarda gündelik selamlar gibi plansız; ister kişinin evi gibi özel alanında, ofisler

sınıflar gibi yarı-kamusal alanlarda ya da halka açık etkinliklerde planlı olsun insan yaşamının merkezinde yer almalıdır [Duncan and Fiske, 1977].

Bu açıdan yerle bağlantılı topluluk duygusunun beslendiği ve bu duygunun deneyimlenebildiği ortamların üretilmesi birey ve toplum açısından hem stratejik hem de taktiksel açıdan önem kazanmaktadır. Örneğin; kentin sahiplenilmesi ve üzerinde hak talep edilmesini kapsayan taktikler hem bireyi yabancılaşmadan kurtarmakta hem de kentsel mekânla bağ kurmaya yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda stratejik açıdan bireyin gündelik yaşam kültürüyle uyumlu yerlerin üretilmesi ve orada bulunmayı gerektiren faaliyetlerin arıttıracak şekilde düzenlenmesi, fiziki bağlamda, bu duyguların deneyimleyebilmesini sağlamakta ve kentlilik bilincini de geliştirmektedir. Mekânlarla kurulan duygusal bağların geliştirilmesi için; kişilerin kendileriyle özdeşleştirebildikleri, ilişki kurulabilen, aidiyet hissedilen, hatırlanan ve özlenen yerlerin varlığının olmasının yanı sıra bu duyguların yaşanabilmesi için etkileşim sağlayan topluluklara da ihtiyaç vardır. Bu bağlamda; kentsel/kamusal alanın kalitesini dolayısıyla kentlinin yaşam kalitesini iyileştirmek için çevresel, topluluk temelli girişimler ve kamusal alanda görünür olma isteğinden doğan girişimler dünya genelinde çoğalmaktadır. Yaşam tarzlarındaki değişen kalıplar ve geçim kaynakları konusunda endişeleri olan insanlar kentsel mücadelenin alternatif biçimlerini ortaya koyan çarpıcı örnekler sunmaktadır.

2.1.1.2. Müphem Alanlar ve Alternatif Kentsel Mekânlar

İnsanların günlük yaşamlarında yerlerin anlamı ve rolü 1960'lı yıllardan beri birçok teorik tartışmanın konusudur. Teknolojik gelişme ve küreselleşme, coğrafya, mekân ve zamanın değişen rolleri, kişisel deneyim ve sosyal ilişkilerin yerel bağlamlarından kopmasına, yerin anlamlarının değişimine neden olmuştur. Hızın egemenliğinde kentin mekânlarında kurulan kısa süreli ilişkiler, mekânlarla aidiyet ve bağ kurmayı zorlaştırmaktadır. Böylelikle bireyin yerle kurduğu (ya da kuramadığı) ilişki biçimleri birçok düşünür tarafından tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu çabalar yersizleşme, yok-yerler, müphem alanlar gibi birçok kavramı üretmiş ve yeni tartışmaları doğurmuştur. Örneğin, yersizleşme, fiziksel çevreden kültürel değerler bütünlüğüne, tarihsel dönemsellikten kuramsal dizgeye çeşitli boyutlarda ya da kavrayışlar altında görülen bir bağlamsızlaşma sorunudur [Koçyiğit, 2012]. Marc

Auge tarafından ilk kez 1992 yılında kullanılan yok-yer (non-lieu) kavramı ise; yerin konum ya da mekânın fiziksel boyutu olarak kavramsal boyutunu değil; insanın yerle olan ilişkisinin yok olmasını ifade eder [Ötkünç, 2016; Koçyiğit, 2018]. Auge'ye göre yok-yerler insanların ve malların (metaların) hızlandırılmış dolaşımı için zorunlu mekânlardır. İnsanın yerle olan ilişkisinin kopması anlamına gelen yok-yer kavramı ise; konum ya da mekânın fiziksel boyutunu değil; kavramsal boyutu ifade eder [Koçyiğit, 2018]. Yok-yerler; otoyollar, havaalanları, süpermarketler gibi genellikle iletişim, ulaşım ve tüketim mekânları olan, o yeri deneyimleyenlerin kendilerini buralarda bir topluluğun parçası gibi hissedemediği, bireylerin buralara aidiyet geliştiremediği, daha önceden ne yapacaklarının belirlendiği prosedürleri izlediği yerleri ifade etmektedir. Ancak modern kentin işleyişi; yer ve yer olmama, düzen ve düzensizlik arasındadır.

"Düzen ve kaos modem ikizlerdir. Varoluş, düzen ve kaos olarak çatallaştığı ölçüde modern; varoluş, düzen ve kaos alternatiflerini içerdiği ölçüde moderndir [Bauman, 1991].

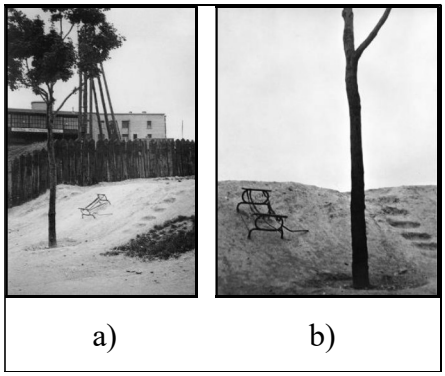
Çağdaş kentin sürekli değişim geçiren devingen yapısı içinde düzen ve kaos arasında kalan kent mekânı, bir yığın olumlu ya da olumsuz, tuhaf ya da ilginç, gelişmiş ya da bozulmuş durumu da beraberinde getirmektedir. Örneğin; kentliler için bir yerden diğerine konforlu bir biçimde yer değiştirmesine yardımcı olacak mekânsal bir düzenleme yapılırken gerçekleştiğinde kendisi gibi olmayan bir mekânsal durumu da doğurmuştur. Modern kentin örgütlenmesinde bu ikili durumun okunabildiği birçok örnek mevcuttur. Kent bir açıdan bu ikili durumun devinimiyle hareket etmektedir. Köprü altları, eski fabrikalar, terk edilmiş tren istasyonları, otoban kenarları, farklı zaman dilimlerinde bazı kamusal alanlar ve parklar bu tekinsiz, tedirgin edici ve hatta ilk rastlanıldığında tanışık olunmadığı için korkutucu mekânsalığa sahiptir. Bu tür mekânlar kent için işlevsiz, kimliksiz mekânlar olmaları ve tekinsiz ve tedirgin edici olmalarına rağmen kimi kentli için tuhaf bir çekiciliğe sahiptir. Barındırdığı estetik anlamlar çoğu sanat eserinin konusu olmuş kente dair eleştirel bir bakış açıları geliştirilmesine olanak sağlamıştır (Şekil 2.4.a), [Web 3, 2021] ve (Şekil 2.4.b), [Web 4, 2021].

a) b)

Şekil 2.4: a) 1991 yapımı Köprü üstü Aşıkları (Les Amants du Pont-Neuf) filminden bir sahne, b) Köprü altına çizilmiş bir grafiti.

1929'da Sürrealist fotoğraf sanatçısı Man Ray tarafından çekilmiş "terrain vague" ismini vermiş olduğu alternatif, belirsiz, yabancı ve bir anlamda öteki olanı ortaya çıkaran fotoğraf bu mekânsal durumu göstermektedir (Şekil 2.5.a ve Şekil 2.5.b), [Web 5, 2020]. Müphem /muğlak/ belirsiz alanlar olarak çevrilebilen "terrain vague" bir zamanlar bazı yaşanmışlıklara ev sahipliği yapmış; ama artık bugün değerini yitiren, üretim, tüketim, altyapı veya rekreasyon sistemlerinde birincil bir işleve hizmet etmeyen normal kentsel örgütlenmenin dışına çıkan ara boşluklar, terkedilmiş yapılar gibi öteki olarak kalan yapı ya da yapılar arasındaki kent parçalarını ifade eden mekânsal anlamları içermektedir. [Sinno, 2018]. Müphem alanlar, belirsiz mekânların yalnızca fiziksel yönlerini değil, aynı zamanda bunların nasıl algılandığını ve temsil edildiğini de tanımlamaktadır.

a) b)

Şekil 2.5: a) Man Ray'ın "Terrain Vague" çalışmaları, 1929, b) "Terrain Vague", 1932.

Müphemlik; belirsizlik, çift anlamlılık, gizem ve muamma duygusu verirken, belirsizlik, kararsızlık duraksama denilen kasvetli bir zihin durumunu da ifade eder. Belirsizlik ve muğlaklık arada ve sınırda olmayı içerir. Hem düzen hem müphemlik,

modern pratiğin ürünleridir. Kaos ve denetimsizlik ile tanımlanan müphemlik, modern dönemin en hakiki endişe ve kaygı kaynağıdır. İçgüdüsel olarak ya da öğrenilmiş alışkanlıkla, güvenliğin ve özgüvenin düşmanı olan müphemlikten hoşlanılmaz ve korkulur. Aklın kuşkuları ve iradenin kararsızlığı müphemlik fenomeninde karşılaşır [Bauman, 2001a].

Mekânın muğlaklaşması, özel ve tanımlı kamusal alanın kaybolmasıyla ortaya çıkar. Man Ray'in çekmiş olduğu fotoğraf üzerinden Katalan mimar Ignasi de Solà Morales, mimarlığın kentte bu alanlarla benzerlik taşıyan terk edilmiş, eskimiş, verimsiz yani müphem sayılabilen alanlara, sanatın ve mimarlığın bakış açılarını özetleyen bir metin kaleme almıştır. Sanat, müphemliği estetik ve şiirsel olarak değerlendirip, müphemliğin potansiyellerini gözlemleyip olduğu şekliyle kavramaya çalışırken, mimarlık müphem alanları güvensiz görmekte ve müphemliğe geçit vermemektedir. Solà Morales, mimarın, kentte tanımsız, kimliksiz bir alanla karşılaştığında sınırlarını belirlemeye, bu muğlak alana tanımlı bir form ve işlev vermeye, üretken hâle getirmeye eğilimi olduğundan, tekinsizliğin meşrulaştırma aracı olarak ise kamu yararını düşünüp düzenlemesi, sermaye güdümlü faydaya dönüştürdüğünden söz eder [Solà Morales, 1995]. Bu alanları kentsel mekânın negatif yüzü şeklinde tanımlayan Solà Morales'e göre bu alanların kararsızlığı kentli için gereksinim olan yabancılaşmanın arayüzüdür ve kentsel form onu elde etme arzusuyla biçimlenir. Belirsizliğin ve bölgeselliğin, hem korku hem de umudun görünüşte birbirine zıt anlamlarını birleştiriyor gibi görünen müphem alanlar, kentsel değişim için güçlü bir potansiyel barındırmaktadır.

2.1.1.3. Müşterek Pratikler ve Konut Çevresi Forumlar

İngilizcede "commons" olarak ifade edilen "birlikte, ortak kullanılan" anlamına gelen Arapça kökenli "müşterekler" kelimesi doğal kaynaklardan, kentsel öğelere, bilgi ve iletişim sistemlerinden sosyal ve kültürel değerlere kadar geniş bir kapsama sahiptir. Doğal çevre açısından; iklim değişikliği ve kaynakların tükenmesi, yapay çevre açısından; kamusal alanlara yönelik kentsel politikalardan doğan rahatsızlık ve toplumsal hak talepleri, müştereklik tartışmalarına giderek hız kazandırmaktadır. Aynı zamanda sosyal ağların; iletişimi, tartışmaları ve örgütlenmeleri mümkün kılan olanakları ile müşterekler tartışmaları günümüzde giderek yaygınlık kazanmaktadır.

Papadimitropoulos, müştereklerin çağdaş politik teorilerini; liberal, reformist ve anti-kapitalist olmak üzere üç ana kategoride değerlendirmektedir. Ostrom, Benkler ve Bollier'in çalışmalarını; müştereklerin gelişimini devlet ve piyasa faaliyetlerine paralel geliştirdikleri sürece "liberal", Bauwens ve Kostakis, Arvidsson ve Peitersen ve Rushkoff'un çalışmalarını; kapitalizmin kademeli olarak müştereklere uyumunu savundukları için "reformist", Hardt ve Negri, De Angelis, Caffentzis, Federici, Rigi ve Meretz'in çalışmalarını; kapitalizme karşı olduğu ve özerk gelişimini destekledikleri göz önüne alındığında "anti-kapitalist" olarak adlandırır [Papadimitropoulos, 2017].

Müştereklik kavramı, Hardin'in 1968 yılında kaleme aldığı disiplinler arası analiz çalışmasının ürünü olan "Müşterekler Trajedisi" makalesinden sonra sosyoloji, ekonomi ve siyaset gibi farklı birçok disiplin tarafından çalışma konusu hâline gelmiştir. Hardin, bu makalesinde nüfusun katlanarak artma eğilimi ve sınırlı bir dünya yaşadığımız varsayımı üzerine teoriler geliştirmiştir. Nükleer savaş ve güvenlik sorunu karşısında kalınan ikilem ile benzerlik taşıyan bir ikilem ile artan nüfus karşısında dünya mallarının/ortak kaynakların kişi başına düşen payının giderek azalmasıyla kaynakların tükenişi sorununun teknik bir yolla çözülemeyeceğini savunmuştur. Kaynakların tükenişi ve aşırı nüfus sorunu konusunda bir otlak, çoban ve sürü metaforu geliştirmiştir. Ortak bir otlakta bir çobanın kendi bireysel çıkarları için sürüsüne bir hayvan daha almasıyla birlikte ortak otlakta diğer çobanların ve hayvanların negatif etkileneceği düşüncesi ve daha sonra tüm çobanların bireysel çıkarları için sürülerine hayvan eklemesiyle otlağın yetersiz kalacağını dolayısıyla bunun bir trajediye dönüşeceğinden bahseder. Buradaki sorunsallık, otlağın sürdürülebilirliği için; tükenebilir bir otlağın mülkiyeti ve müşterekliğinin nasıl düzenleneceği, her bir çoban için maximum fayda mı yoksa optimum fayda mı sağlanması gerektiği, yönetimi ve denetiminin nasıl idare edilebileceğidir. Hardin (1968), örneğin ulusal park gibi küresel müşterekler için iki türlü çözüm önerisi sunar. Bu önerilerden birinin seçilmediği durumlarda o alanın bireysel ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda tahrip olacağını savunur. Bu önerilerden birincisi; onları özel mülkiyet hâline getirme, ikincisi ise; bu alanları kamusal mülkiyette tutma ve onlara giriş hakkını çeşitli şekillerde tahsis etme (ihale usulü, kura vb.). Özetle Hardin (1968), yukarıdan aşağıya düzenleyici müdahale (devlet/kamu denetimi) ile ortak kaynakların özelleşmesi (özel sektör/mülkiyet) arasında bir tercih yapılması gerektiğini savunur. İnsanlarının çoğunluğunun

karşılıkla anlaşmaya vardığı kontrol ve müdahale içeren sosyal düzenlemeler, bu alanların kullanım hakkına sahip özgür insanı, sınırlandırmaya götürecek; ve bu alanlar devletin ya da bireyin sorumluluğunda daha iyi korunacaktır. Bu önerileri sakıncalı bulmakla birlikte makul olasılıklar olarak değerlendirmiştir [Hardin, 1968].

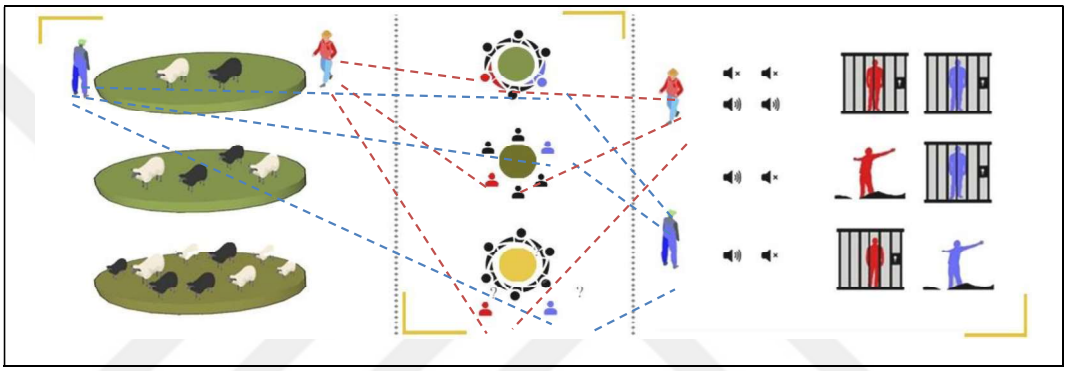
Hardin'e göre (1968), her insan kendi sürüsünü sınırsız artırmaya zorlayan bir sisteme kilitlenmiştir. Müştereklerin özgürlüğüne inanan bir toplumda kendi çıkarının peşinde koşan tüm insanların koşturduğu hedef bir yıkımla sonuçlanır. Bir müşterek maldaki özgürlüğün herkesi mahvedeceğini vurgular. Bireysel özgürlüklerin yeniden gözden geçirilmesinin ihtiyaç olduğunu, özgürlükleri koruyup beslemenin tek yolunun üreme özgürlüğünden vazgeçmek olduğunu ve nüfus kontrolünün eğitimle kısıtlanması gerekliliğini savunur. Doğan herkesin ortak kaynaklarda eşit bir hakka sahip olduğu inancı ile üreme özgürlüğü kavramını bir arada düşünmenin dünyayı trajik bir eylem biçiminin içine hapsettiğini savunur. Bu yüzden yoğun nüfuslu bir toplumda otlağın ve sürünün yönetiminin ve mülkiyeti ile ilgili nihai bir çözüme ulaşamamış düşük nüfus yoğunluğu koşullarında müştereklerin haklı çıkabileceğine inanmıştır [Hardin, 1968].

Müştereklerin kullanımı ve nasıl korunması gerektiği konusunu inceleyen Nobel Ekonomi Ödülü almış ilk kadın politika bilimci Elinor Ostrom ise; Hardin'in modelini genellikle bir tutsak ikilemi[3] (prisenor's dilemma) oyunu olarak değerlendirildiğini belirtir [Dawes 1973; Ostrom, 1990]. Tutsak ikilemdeki oyuncular; Hardin'in metaforundaki ortak otlağı kullanan çobanlar olarak düşünüldüğünde çayırda otlayabilecek hayvan sayısı için bir üst sınır vardır [Ostrom; 1990]. Ostrom; müştereklerin trajedisini ilk gözlemleyen kişinin Hardin olmadığından söz eder. Aristoteles, uzun zaman önce, çok sayıda kişinin müşterek olduğu şeyin en az fayda getireceğini dile getirmiştir. Herkes esas olarak kendisini düşünür, hemen hemen hiç müşterek fayda yoktur [Ostrom, 1990]. Hobbes'un doğa durumundaki insan benzetmesi de müşterekler trajedisinin bir prototipidir: İnsanlar kendi iyiliklerini ararlar ve sonunda birbirleriyle savaşırlar.

---

[3] "Tutsak ikilemi (prisenor's dilemma); 1950 yılında Merrill Flood ve Melvin Dresher tarafından geliştirilen bir strateji oyunudur. İki zanlı silahlı bir soygun yaptıkları gerekçesiyle bir kanıt olmamasına rağmen gözaltına alınırlar ve farklı odalara konulurlar ve iletişim koparılır. İkisiyle birbirinden habersiz bir şekilde görüşülür. İkisinin de itiraf etmesi durumunda beşer yıl, ikisinin de sessiz kalması durumunda birer yıl ceza alacağı, biri itiraf edip diğeri sessiz kalırsa sessiz kalanın 20 yıl hapis cezası alacağı, itiraf edenin ise serbest bırakılacağı söylenir. Zanlılar az bir ceza ile grup çıkarları için hareket edebilir ya da kendi çıkarları için hiç ceza almayabilir. Zanlılar bu ikilem arasında kalır.

Gordon (1954), herkesin mülkünün kimsenin mülkü olmadığı ve herkes için bedava olan servete kimsenin değer vermediğini gerçeğine inanır. Uygun kullanım zamanını bekleyen kişinin yalnızca o servetin başka biri tarafından alındığı zaman fark edeceğinden söz eder. Örneğin denizdeki balıklar, balıkçı için değersizdir; çünkü bugün arkada bırakılırlarsa yarın onun yanında olacağına dair hiçbir şüphe yoktur [Gordon, 1954; Ostrom, 1990]. John H. Dales (1968) de alternatifin olmadığı mülkiyet edinilmiş müşterek kaynaklarla ilişkili kafa karıştırıcı sorunlara dikkat çekmiştir [Dales, 1968; Ostrom, 1990]. Şekil 2.6'da müştereklerin trajedisi ve tutsak ikileminde yaşanan dilemmalar görülmektedir.

Şekil 2.6: Müşterekler trajedisi ve tutsak ikileminde yaşanan dilemma.

Kolektif hareketlerin mantığını yakından araştıran Olson (1965) ise; bireylerin müşterek refahlarını sürdürme zorluğuna dair bir bakış açısı geliştirmiştir. Grup teorisinde ortak çıkarları olan bireylerin, bu çıkarları ilerletmek için gönüllü olarak hareket edeceklerini ifade eden büyük iyimserliğine karşı bir meydan okumuştur. Grupların kendi grup çıkarlarını desteklemek için hareket etme eğiliminde olduğu fikrinden mantıksal olarak yola çıkarak bireyin, bu yaygın kabul edilen rasyonel, faydacı davranış öncülünden kendi faydasına yönelik davranışı takip etmesi beklendiğini belirtir. Grubun üyelerinin ortak bir ilgisi/faydası/menfaati veya amacı varsa ve hepsi daha iyi durumdalarsa hedefe ulaşıldığında yine aynı rasyonalite ile grup üyelerinin aynı hedef ve amaç doğrultusunda bireysel fayda/çıkar için kendilerine yönelik hareket edeceği düşünülür. Olson (1965) ayrıca; bir grup için bir fayda olasılığının, bu faydayı elde etmek için toplu eylem oluşturmak için yeterli olacağı fikrinin de karşısında durmuştur. Bireylerin sayısı oldukça az olmadıkça ya da bireyleri ortak çıkarları doğrultusunda hareket ettirmek için zorlayıcı ya da başka bir özel aracılar olmadıkça: hangi toplulukların hangi etkilerle kolektif amaç

taşıdıkları, ne zaman ve nasıl başarılı oldukları ve müştereklerin hangi yöntemlerle başarılı olduklarını analiz ederken müştereklerin trajedisi, tutsak ikilemi ve kolektif eylem mantığının bireylerin kolektif faydalar elde etmeye çalışırken karşılaşacağı birçok akılcı ve faydacı/çıkarcı bireylerin ortak ya da grup çıkarlarına ulaşmak için hareket etmeyeceklerini savunmuştur. Özetle; orta ölçekli grupların gönüllü olarak toplu fayda sağlayıp sağlamayacağına dair açık bir soru işareti oluşturmuştur. Orta büyüklükteki bir grubu tanımlaması, dahil olan aktörlerin sayısına değil; her bir kişinin eylemlerinin ne kadar dikkat çekici olduğuna bağlıdır. Olson'un savı, amaç sağlandıktan sonra müştereğin faydalarından dışlanamayacak birinin, o müştereklik içinde gönüllü olarak katkıda bulunmak için çok az teşviğe sahip olacağı öncülüne dayanır [Olson, 1965].

Ostrom (1990); hangi toplulukların hangi etkilerle kolektif amaç taşıdıkları, ne zaman ve nasıl başarılı oldukları ve müştereklerin hangi yöntemlerle başarılı olduklarını analiz ederken müştereklerin trajedisi, tutsak ikilemi ve kolektif eylem mantığının bireylerin kolektif faydalar elde etmeye çalışırken karşılaşacağı ortak birçok sorundan bir tanesinin bedavacılık/otlakçılık (free-rider) sorunu olduğunu dile getirir. Bir kişi diğerlerinin sağladığı faydalardan yararlanma konusunda dışlanamadığı zaman, her kişi ortak çabaya katkıda bulunacak davranışlar yerine; başkalarının çabalarına karşı bedavacı bir davranış sergiler. Topluluğun her bir üyesi bedavacılığı seçerse kolektif fayda sağlanamayacaktır. Eğer bu tavrın cazibesi karar sürecine hâkim olursa, tüm topluluk üyeleri; kimsenin olmak istemediği yere varacaktır. Alternatif olarak, bazıları bedavacı olurken bazıları kolektif yararın elde edeceği optimal seviyeden daha az fayda elde eder. Dolayısıyla, bu modeller, dahil olan herkesin perspektifinden bakıldığı zaman, bazı olaylar ve koşullar altında akılcı bireylerin rasyonel olmayan sonuçları üretebileceğini açıklamak için son derece yararlıdır. Bu modelleri ilginç kılan dünyanın her yerinde faklı ortamlarda ortaya çıkan farklı sorunların önemli yönlerini yakalamalarıdır. Politikanın temeli olarak kullanıldıkları zaman, metaforik olarak analiz amacıyla sabitlenmiş kısıtlılıkların, yetkililerce değiştirilmeyerek ampirik ortamlarda sabitlendiğine inanılan, varsayılan kısıtlamalar gibi değerlendirilmesi ise tehlikelidir. Ostrom'un görüşüne göre; tutsak ikilemindeki tutukluların, kendilerine dayatılan kısıtlamaları değiştiremeyeceği gibi doğal kaynakların neredeyse bütün kullanıcıları benzer şekilde kısıtlamalarını değiştirmekten acizdir. Ostrom, bireyler tutsak olarak görüldüğü sürece, politika reçetelerinin bu metafora hitap edeceğini düşünür. Zamana ve mekâna göre farklı

durumlar için birçok alternatif yöntemin olabileceğini ve müştereklerin devlet /kamu denetimi ve özel sektör/mülkiyet dışında, kolektif yerel örgütlenmelerle de başarıyla yönetilebileceğini söylemektedir. Ostrom'a (1990) göre; yerel toplulukların, müştereklerin kullanımı ve yönetimine ilişkin koruyucu ve sınırlandırıcı yöntemleri vardır. Tarihsel akış içinde müşterek kullanılan doğal kaynakların yönetimi yerel olgulara uygun ve yerel olarak herkesin uyduğu birtakım kurallarla dayanmaktadır. Bu yüzden Ostrom (1990); kuralların yerel ihtiyaçlarla eşleştirilmesi, sınırların net bir şekilde belirlenmesi; koşulları, kuralların doğrudan ilgili kişiler tarafından değiştirilmesi ve kaynakların gözlemlenmesi ve bedavacılara yaptırım uygulanması gibi tasarım ilkeleri geliştirmiş ve müşterek kaynakların, ortak yönetim sistemleri ve ortak çabalar yoluyla sürdürülebilirliğine odaklanmıştır. Ostrom'un müştereklerin öz yönetimine dair sekiz maddeden oluşan ilkeleri kısaca şu şekildedir: açık sınırlar ve üyelerin belirlenmesi, yerele uyumlu kurallar, kolektif seçim düzenlemeleri, gözetim, kademeli yaptırımlar, çatışma ve çözüm mekanizmaları, tanınmış organize olma hakkı, kamu kurumları dahil birbirine bağlı sistemlerin iş birliğidir.

Müştereklik tartışmalarında alanlardan ziyade toplumsal yöne değinen ve daha çok müştereklesme pratiklerine odaklanan De Angelis (2012) ise, Ostrom'un çalışmalarını müştereklerin sürdürülebilirliği açısından ufuk açıcı olduğunu ifade etse de müştereklerin sermaye gibi dış sosyal güçler karşısında örgütlenme ihtiyacına dair çok az rehberlik sunduğundan söz eder. Bununla ilgili de Ostrom'un müştereklerin yönetimine ilişkin sunduğu sekiz öneriden yedincisinin "topluluğun kendi kaderini tayininin üst düzey yetkililer tarafından tanınması" ihtiyacına atıfta bulunduğunu iddia eder [De Angelis, 2012].

Kentsel kolektif yaşamı savunan Stravrides (2016) de De Angelis'in fikirlerine benzer şekilde, müşterek olarak üretilen ve kullanılan mekânda, insanların yaptığı şeyin kendilerine bir otorite (yerel yönetim, devlet, kamu kurumu vs.) tarafından verilen bir alanı kullanmak olmadığından söz eder. İnsanlar aslında bu mekânı kendi kolektif ihtiyaç ve özlemleri uyarınca biçimlendirmekte; dolayısıyla kolektif özneleşmenin yeni biçimleri üretilmektedir. Stravrides'in müşterek mekân anlayışı; kentlinin ortak paylaşım mekânıdır. Kamusal mekân, insanlara belirli koşullarda verilmiş, hâkim otoritenin tarafından mevcudiyet kazanmış yerler iken; müşterek mekân, kentli tarafından eşitlikçi, katılımcı, ortak ve sürdürülebilir ilişkiler kurularak alınmış ortaklık pratiği sonucu üretilmiş mekânlardır. Kullanıcılarının mekânı sahiplenmesi sonucu ortaya çıkan müşterek mekân, paylaşmanın potansiyellerinin

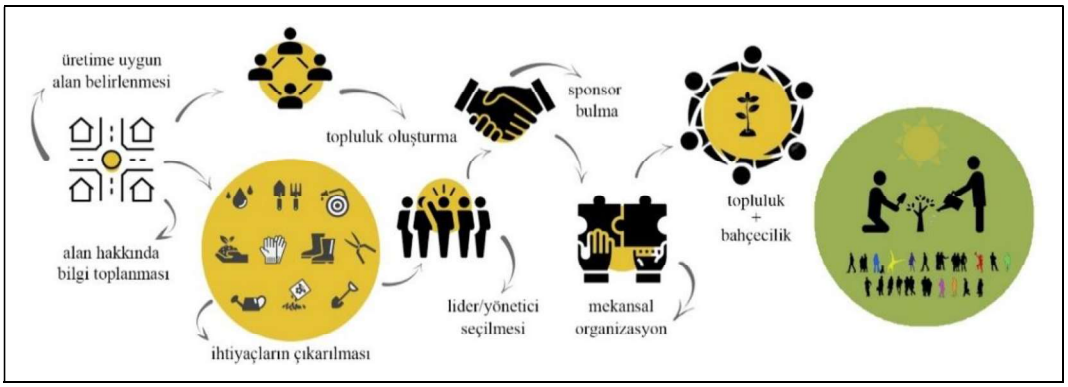
keşfedildiği bir mekâna dönüştürerek gelişir. Paylaşımın nasıl gerçekleştirileceğine dair atılacak adımlar, ortak üretim süreci boyunca geliştirilir. Bu kurallar sabit değildir; bireylerin oluşturduğu topluluk tarafından üretilir ve sürekli olarak yenilenir. Bu yüzden de genellikle tartışmaya açıktır. Bu nitelikteki toplumsal hareket pratikleri aracılığıyla gelişen müşterek mekân bir eşik mekânıdır. Kamusal mekân zorunlu olarak bir kimliğin (otoriteye ait) damgasını taşırken müşterek mekân sürekli yeniden tanımlanma eğilimindedir. Müşterek mekân meydana gelir ve kolektif eylem aracılığıyla şekillenir, eşit kabul edilen üyelerinin katılım süreçleri aracılığıyla örgütlenmiş bir topluluk tarafından yaratılan ve sürekli yeniden yaratılan mekândır. Mekânın icadıyla insanlar kendilerini ve topluluklarını dönüştürürler. Paylaşılan müşterek mekân, kullanıcılarının-üreticilerinin almayı ve vermeyi öğrendikleri bir ortamdır. Dolayısıyla bu topluluk hareket hâlinde bir topluluk olmak durumundadır. Hareket hâlindeki bir topluluk ise; cömerttir. Müşterek mekânda farklılıklar karşılaşır ve istekler paylaşılır; ama mekânın tanımlanması ve ona bir kimlik kazandırılması sürecinde uzlaşma sağlanmalıdır [Stravrides, 2016].

Kentin müşterekliğinin tartışılması; kent üzerinde kimin söz hakkı olması gerektiği sorununa ilişkin anlaşmazlıkları gittikçe siyasallaştırmaktadır. 1990'lardan itibaren süren kamusal alanların ticarileştirilerek artan gözetim, toplumsal dışlanma ve soylulaştırma karşıtı müşterek mücadeleler, New York'a, Paris'e, Amsterdam'a, Berlin'e ve daha sonra İstanbul'a ve Zagreb'e dalga dalga yayılmıştır. Küreselleşme karşıtı yerel seferberlikler, "Başka bir dünya mümkün" sloganı yerine "Başka bir şehir mümkün" sloganlarını popülerleştirmiştir. Alternatif yerel gruplar, giderek profesyonelleşerek, mahalle canlandırma ve etkinleştirme konusunda yeni stratejilere dahil olmuştur [Mayer, 2011]. Türkiye genelinde müşterekler, 2013 Gezi hareketi ile birlikte parkın içinde oluşturulan forum ve parkta başlayan kolektif yaşam örgütleme deneyimi esnasında ve sonrasında mahalle forumlarının oluşturulması, işgal evlerinin ve kent bostanlarının kurulması sürecinde tartışılmaya başlanmıştır. Yerel ve sosyal ağlarla örgütlenme biçimleri olan mahalle forumları yerlerinde kalarak, kendi yaşam alanları üzerindeki yetki sahibi olma hakkı talep eden ve yaşadıkları çevreyi kendilerince düzenleme haklarını temin eden bir konut hakkı aracılığıyla kent hakkına ulaşmak isteyen müşterek pratiklerden doğmuştur. Farklı ülkelerde yerel ve ulusal boyutta deneyimlenen forumlar, İstanbul Ankara gibi kentlerde çoğulcu bir yapıyı benimseyen tartışma platformları, kentin ortak alanlarında kolektif bir yaşam deneyimi olarak ortaya çıkmıştır. Mahalle ölçeğinde hem kent hakkı taleplerine

ilişkin istekler, eleştiriler ve yeni denetleme mekanizmalarına dair fikirlerin tartışıldığı politik forumlar olmuş hem de pratiği gerçekleştirecek aktif katılımcılar için bir buluşma noktası olmuştur [Çelik ve Ergenç, 2018].

2.2. Topluluk Bahçeleri ve Kent Bostanları

Kentlere, topluluklara ve topluluk hareketlerinden doğan mekânlara odaklanmak, bu yerlerdeki mikro coğrafyaların anlaşılmasına ve bu yerlerle ilgili politikaların belirlenmesine olanak tanımaktadır. Bu anlamda kentsel topluluk bahçeleri, zengin bağlamları temsil eden ve incelenmesi gereken önemli kentsel alanlardan biridir. Kentlinin hem kendi besin ihtiyacını karşılama hem de doğa ve toplulukla yeniden ilişki kurma arzusundan doğan topluluk bahçeleri uluslararası literatürde topluluk bahçeleri (community gardening), kent bahçeciliği (urban gardening) ve paylaşılan bahçeler (shared garden) olarak ifade edilen, topluluk üyelerinin kişisel veya toplum yararı için çiçek veya yiyecek yetiştirebildikleri uygulamalardır. Kent dokusundaki boşlukların ve müphem alanların değerlendirilmesi kavramlarını uygulama boyutuna taşıyan bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Genellikle yerel topluluk üyeleri tarafından başlatılan, mahalle ve sokak ölçeklerinde yönetilen ve işletilen açık alanları ifade eder [Guitart et al., 2012]. Müşterek yönetimle birlikte toplumu kolektif faaliyete açıkça dahil eden projelere kadar değişebilmektedir. Şekil 2.7'de topluluk bahçelerinin işleyişi görülmektedir.

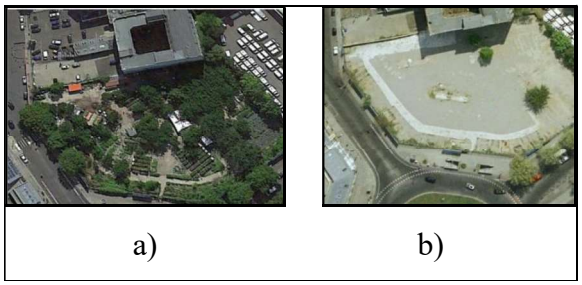
Şekil 2.7: Topluluk bahçelerinin işleyiş şeması.

Topluluk bahçeleri, kentsel hayatın ve mekânların farklılaşan doğasının bir tezahürü olarak üretilir. Özelleştirilmeye karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmakta,

sosyal ilişkileri ve kamusallığı destekleyen mekânlara olan gereksinimden ve meraktan kaynaklanmaktadır [Francis, 1989]. Genellikle tepeden aşağıya planlama (top-down planning) yaklaşımlarını sorgulayan aktif vatandaş katılımlı pratiklerden doğar. Dayanışmaya ve paylaşıma dayalı sosyal ağın oluşumunu gerektiren kolektif girişimler olması sebebiyle, sivil yaşamın tam kalbinde ve dolayısıyla sosyal sermayenin merkezindedir [Jamison, 1985].

Birçok marjinalleştirilmiş mahallede ya da marjinalleştirilmiş kentli tarafından alternatif gıda üretimi ve topluluk geliştirme faaliyetleri alanı olarak hizmet vererek neoliberal eşitsizliklere meydan okumada önemli bir rol oynar [Ghose and Pettygrove, 2014]. İş ve ev dışındaki kentsel yaşamda ticari olmayan "üçüncü yerler" sunarlar [Oldenburg, 1999; Glover et al. 2005]. Yerel ölçekte insanların bir mahallenin sakinleri olarak toplanabildikleri, ağ oluşturabildikleri ve birlikte tanımlanabildikleri bir kimlik kazandırır [Linn, 1999; Moncrief & Langsenkamp, 1976; Schrieber, 1998; Glover et al. 2005]. Bu anlamda topluluk bahçeleri, daha çok toplulukla ilgili olduklarından dolayı daha az bahçecilikle ilgilidir.

Mülkiyet, erişim ve yönetim bakımından kamuya açık olarak faaliyet gösteren ve genellikle yerel yönetimlerin desteğiyle kâr amacı gütmeyen kuruluşlara ait gönüllülük esaslı topluluk bahçeleri, taze besin sağlamanın yanı sıra; bir topluluk duygusuna sahip olmaya, çevreye bağlanmaya ve mahallenin iyileştirilmesine katkıda bulunabilmektedir. Topluluk bahçeleri, insanların toplumlarına anlamlı bir şekilde katılmalarına yardımcı olan yaşamı zenginleştiren alternatiflerdir. Bireylerin yaşamlarını iyileştirirken daha üretken olmalarını sağlar. Kullanıcıları için kır karakterini de içinde barındıran verimli bir kent yaşamı sunar. Boş arsalar, âtıl alanlar, çatı bahçeleri, okul bahçeleri topluluk bahçeleri için uygun alanlardır. Çoğunlukla verimsiz kentsel bir alanın, duyarlı bir kişi ya da kişiler tarafından temizlenip üretime uygun hâle getirilmesiyle oluşurlar. Topluluk bahçeleri, güvenli gıdaya erişim amacıyla ciddi bir gıda üretim alanı olarak veya çocukların sosyalleşip, öğrenebileceği bir alan olarak veyahut da bulunduğu çevredeki komşuların ürünleri paylaşabileceği küçük bir alan olarak farklı tipolojilerde, farklı amaçlarla ve motivasyonlarla ortaya çıkmaktadır. Şekil 2.8.a) ve Şekil 2.8.b)'de Berlin'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra altmış beş yıl âtıl kalan bir arazinin sivil katılım, kent yönetimi ve mahallelinin ortaklığıyla kent bahçesi olarak geçirdiği dönüşüm gösterilmektedir [Web 6, 2020].

Şekil 2.8: a) Prensesler Bahçesi (Prinzessinnengarten), Berlin, b) Alanın topluluk bahçesine dönüşmeden önceki görünümü.

Soylulaştırma, kentsel yoksulluk, kapitalist sermayeye direniş, topluluk geliştirme; yakın zaman ve günümüz kent bahçeciliği literatürünün parametrelerini oluşturur [Marche, 2015]. Kent bahçelerindeki müşterek emek ve üretim, bireysel ve toplumsal edinimler sağlarken yapay ve doğal çevrenin arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasında yapılandırıcı bir rol üstlenmektedir. Âtıl kalmış alanların yaşama kazanımıyla birlikte; kentsel alanlara rekreasyonel çeşitlilik sağlaması açısından ilham verici bir model sunarak ikili bir fırsat sunmaktadır [Durmaz, 2013].

Kamusal erişime açık bahçeler, kullanıcıları tarafından tasarlanması, inşa edilmesi ve yönetilmesi sebebiyle park gibi kentsel açık alanlardan önemli oranda farklılaşmaktadır [Francis, 1989]. Kolektif bir aidiyet pratiği ürünü olan kent ve topluluk bahçeleri, kültürel ve bireysel kimliği ifade etmenin, ortaya çıkarmanın ve bireyin kendini gerçekleştirmesinin bir aracıdır. Bahçecilik, alternatif rekreasyon alanı sağlayarak; kültürel devamlılık ve kent hakkının özünü sağlar [Ginn and Ascensão, 2018]. Bahçe hareketleri, yerel düzeyde sosyal, ekonomik ve çevresel politikaların uygulanması için bir model vazifesi görebilmektedir [Holland, 2004].

Günümüzde İstanbul, Ankara gibi kentlerde 2013 yılından sonra yeniden üretilen mekân olarak ortaya çıkan kentsel topluluk bahçeleri; genellikle geleneksel ifadesi olan "bostan" ismi ile ifade edilmektedir. Dayanışma kültürünün şekillendirdiği gıda esaslı müşterekleştirme pratikleri olan topluluk ya da paylaşılan bahçelerin bostan olarak adlandırılması ve oralarda tarımsal üretimin gerçekleşmesi, kültürel miras odaklı (kültürel müştereklik) kentsel mücadeleler ile ekoloji odaklı mücadeleler arasında bir bağ kurulmasını yola açmaktadır. Bostan ifadesi; dilimize Farsça "būstān/būyistān" kelimesinden geçmiştir. "Bahçe", "güzel kokulu çiçek bahçesi" anlamına gelir [Karaismailoğlu, 1992]. TDK sözlüğünde "sebze bahçesi", "kavun, karpuz tarlası" olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel anlamda bostanlar, premodern dönemlerde ulaşımın zor olması nedeniyle kentin gıda ihtiyacını

karşılayan tarımsal üretim alanlarıdır. Günümüz topluluk oluşumlu bostanlar ise; besin yetiştirilmesinin yanı sıra yaşam stilleriyle ilişkili çeşitli atölye ve etkinliklerin düzenlendiği sosyalleşme alanları oluşturarak kente alternatif alanlar kazandırmaktadır.

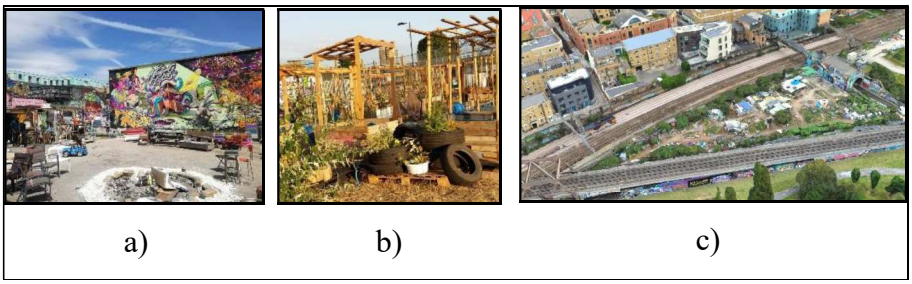
Şekil 2.9: Ankara 100. Yıl Mahallesi Berkin Elvan Bostanı.

İstanbul'da bulunan Roma Bostanı, İmrahor Bostanı, Ankara'da yer alan 100. Yıl Mahallesi Berkin Elvan Bostanı gibi yeniden üretilmiş kentsel mekânlar, hem bostan adıyla geçmişle bağ kurmakta hem de genellikle kolektif bellekte iz bırakmış/yer etmiş geçmişe atıfta bulunacak şekilde isimlendirilmektedir (Şekil 2.9) [Web 7, 2020]. Bir eleştiri aracı ve politik eylem için bir katalizör olarak kullanılan bostanlar, çoğunlukla orta-üst sınıfın yaşadığı apartmanların yoğunlukta olduğu mahallelerde, betonlaşmanın önünü kesmek ve kentsel müştereklere sahip çıkmak amacıyla ortaya çıkmaktadır.

2.2.1. Dünya Kentlerinden Örnekler

Dünyanın birçok kentinde benzer motivasyonlarla ancak bulundukları coğrafyanın kültürel atmosferi içinde farklı bağlamlarla ortaya çıkan topluluk bahçeleri, neoliberal kentsel politikalara karşı kamusal alan talep eden doğrudan katılımcı bir kentsel muhalefetin tahayyül edilmesine katkıda bulunmaktadır. Pek çok kentte, bahçeleri desteklemek amaçlı kurulan kâr amacı gütmeyen organizasyonlar, kendi bahçelerini ve yiyeceklerini yetiştirmek isteyen topluluklara yardım etmekte ve ücretsiz danışmanlık sunmaktadır. Şehirlerde mahalle ölçeklerinde yerel toplulukların sürdürdüğü yerleşik topluluk bahçeleri bulunmakla birlikte göçebe/mobil bahçeler de bulunmaktadır. Şekil 2.10.a) ve Şekil 2.10.b) ve Şekil 2.10.c)'de insanların yeni bir biçimde yiyecek yetiştirebildikleri, sanatsal etkinlikler düzenledikleri ve topluluklarını yeni bir biçimde deneyimleyebildikleri,

yaş sınırı olmaksızın, cinsiyet veya etnik köken gözetmeksizin herkese açık, sadece biyolojik çeşitliliğini değil, sosyal çeşitliliğini de artırmayı amaçlamayan, terk edilmiş boş bir alandan canlı bir bahçeye dönüşen göçebe bahçe görülmektedir [Web 8 ve Web 9, 2021].

a) b) c)

Şekil 2.10: a) Londra'da bulunan göçebe topluluk Bahçesi (Nomadic Community Garden, b) Alanın mobil üretim bahçe alanı, c) Bahçenin havadan görünümü.

- ABD- New York

Lawson (2004), ABD'deki topluluk bahçeciliği programlarının ayrıntılı bir geçmişinde, bahçecilik ile boş arazi arasındaki yakın bağları göstermektedir. Kriz zamanlarında bahçecilik, boş arazinin yerel gıda arzını iyileştirmek için kullanılması olarak tasavvur edilmiştir. Topluluk bahçeleri, 19. yüzyılın sonlarından beri modern Amerikan kültürünün bir parçası olmuştur. Draper and Freedman (2010), bahçelerin; yüksek işsizlik oranları, artan gıda güvensizliği ve obezite problemleri gibi birden fazla toplumsal hastalığı hafiflettiğini ve aynı zamanda toplulukların varlıklarını vurguladıkları alanlar olduğunu söyler [Lawson, 2004; Draper and Freedman, 2010].

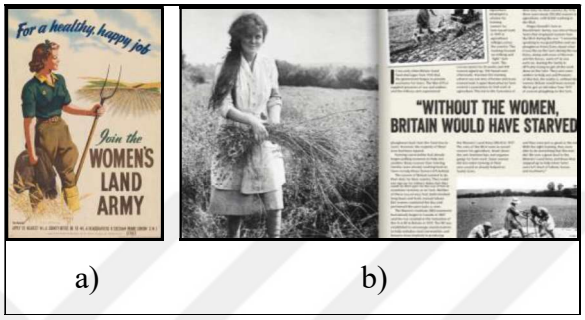

a) b)

Şekil 2.11: a) ABD Tarım Bakanlığı için yapılmış "Uncle Sam Says" Posteri, August Hoen & Co., 1917, b) Zafer bahçesinde çalışan çocuklar,1944, New York.

Topluluk bahçelerinin, kentsel tarım hareketi ve uygulamaları olarak kolektif ve organizasyonel şekilde modern kent hayatına entegrasyonunun orijini ve başlangıcı ise; New York'a dayanmaktadır [Durmaz, 2013]. I. Dünya Savaşı ve II.

Dünya Savaşı sırasında Avrupa ve Kuzey Amerika'da; Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Kanada ve Almanya'daki özel konutlara ve halka açık parklara ekilen sebze, meyve ve bitki bahçeleri "Özgürlük bahçeleri", "Zafer bahçeleri'" (Victory Garden) olarak adlandırılmaktadır (Şekil 2.11.a), [Web 10, 2020] ve Şekil 2.11.b), [Web 11, 2020]. Savaş zamanındaki yiyecek kıtlıklarını desteklemek için yaygınlaşmıştır [Ginn, 2012].

Şekil 2.12: a) 1941 yılında, 20.000'den fazla kadın Kadın Kara Ordusu'nda (WLA) hizmet etmek için gönüllü olmuştur, b) "Kadınlar olmasaydı Britanya açlıktan ölebilirdi" başlıklı gazete sayfası.

ABD hükümeti, 1. Dünya Savaşı boyunca insanlarını "özgürlük bahçelerinde" kendi yiyeceklerinin üretmeye teşvik etmiştir. Bu sayede savaşa doğrudan katılmayan Amerikan vatandaşları savaş mücadelesine dolaylı katkı sağlamıştır. 1930'larda Büyük Buhran boyunca insanların morallerini yüksek tutmak ve kendi taze gıdalarını üretmelerini sağlamak için rahatlama bahçeleri kurulmuştur. 2. Dünya Savaşı boyunca da zafer bahçelerinde gıda yetiştirmek, savaş mücadelesine bir katkı olarak düşünülmüştür. İngiltere'de kurulan WLA İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin gıda üretimini artırmaya önemli bir katkıda bulunmuştur (Şekil 2.12.a), [Web 12, 2020] ve (Şekil 2.12.b), [Web 13, 2020].

1960'larda ve 1970'lerde ise; "hobi bahçeleri"; hem doğayla tekrar iç içe olmak için hem de hem de sebze ve meyve üretiminde kullanılan böcek ilaçlarının miktarı hakkında artan endişeleri ortadan kaldırmak için tekrar popülerlik kazanmıştır. 1970'ler boyunca kentsel bahçecilik hareketi yerel düzeylerde gayri resmi bir ağ olarak birbirine bağlı gruplar ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından sürdürülmüştür [Jamison, 1985].

İlk topluluk bahçesi; Şekil 2.13.a) ve Şekil 2.13.b'de görülen New York'ta yaşayan sanatçı Liz Christy ve bahçe aktivistleri Yeşil Gerilla (Green Guerillas)

arkadaşları tarafından, Bowery ve Houston Caddesi'nin kesişiminde yer alan moloz yığınlarıyla dolu bir araziyi potansiyel bahçe olarak görmesi ve bahçe faaliyetleri için harekete geçmesiyle 1973 yılında başlamıştır [Web 14, 2021]. Ertesi yıl şehrin konut koruma ve geliştirme ofisi, aylık 1 dolara isminin "Bowery Houston Community Farm and Garden" olarak kiralanmasını onaylamıştır. 1986'da "Liz Christy's Bowery-Houston Garden" olarak kurucusunun anısına ithaf edilmiştir. 1990 yılında, yıllarca süren belirsizlik ve büyük bir desteğin ardından; yerel kalkınma grubu Cooper Meydanı Komitesi, mahalle yenileme planlarında bahçeyi bütünüyle korumayı taahhüt etmiştir. New York'taki topluluk bahçelerinin öncüsü olan bahçenin şu anda gönüllüleri tarafından bakımı yapılmaktadır; ve bahçe New York Belediyesi tarafından koruma altındadır. Yeşil Gerillalar (Green Guerillas) ise; herkesin kullanımına açık bahçeler yapmak, organik meyve ve sebze yetiştirmek konusunda faaliyetlerini sürdürmektedir.

Şekil 2.13: a) Topluluk bahçesi kurucularından Liz Christy, b) Yeşil Gerillalar (Green Guerillas) hareketinin kurucuları.

2007-2012 yılları arasında yaşanan küresel mali kriz birçok ekonomi uzmanı tarafından Büyük Buhran'dan sonra yaşanan en kötü mali kriz olarak görülmüştür. Birçok aile çektikleri maddi zorluk sonucunda yiyeceklerini kendileri yetiştirerek maddi anlamda tasarruf etmeye çalışmıştır. 2007'den beri dünya çapında hobi bahçeciliği güçlü bir şekilde yeniden dirilmiştir. Bu dönemden sonra sürdürülebilir yaşam ve permakültür çatısı altında hobi bahçeciliği ve topluluk bahçeleri uygulamalarıyla insanlar birbirleriyle bağ kurmayı ve yardımlaşmayı öğrenmektedir [Simon and Nardozzi, 2017].

- Almanya- Berlin

Almanya'da 19. yüzyıldaki güçlü sanayileşme ve kentleşme dönemine dayanan köklü bir "kent bahçeleri" kültürü vardır. Berlin'deki resmi bahçe kolonileri; 1833'te

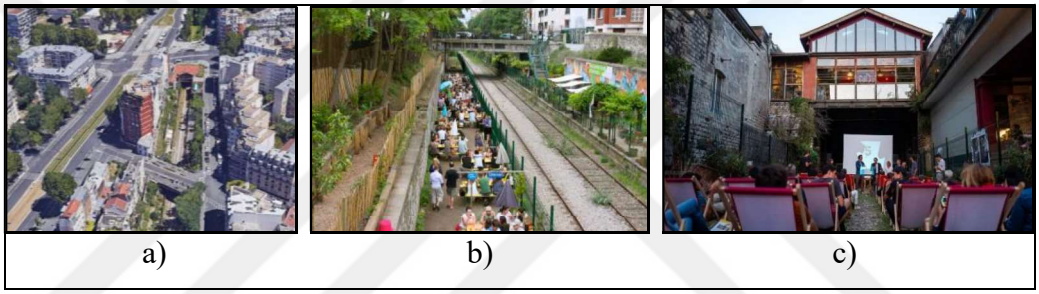
ortaya çıkmış ve aşırı kalabalık yaşam koşulları ve yeşil alan eksikliği de dahil olmak üzere sanayileşmenin ve şehirlerin hızlı büyümesinin kentsel yoksulluk gibi etkilerini dengelemek için hükümet tarafından geliştirilmiştir [Greenfield, 2009]. "Schrebergarten", "Kleingarten" ya da "Gartenkolonie" adı verilen demiryolu boyunca kiralanabilir bahçeler oldukça yaygındır.

Ancak bunun yanı sıra kolektif olarak geliştirilen birçok bahçe de bulunmaktadır. Halka açık mülkiyet haklarına sahip, kendi kendini organize eden şehir bahçeleri; yer duygusunu beslemekte, çevresel öğrenme sağlamakta ve doğaya olan bağımlılıkla ilgili sosyal amneziyi ele almak için arenaları temsil etmektedir [Bendt et al., 2013]. Bunlardan biri olan Prinzessinnengarten (Prensesler Bahçesi), Krezuberg'de yıllarca âtıl kalmış boş bir alan olan kent arazisinde, Marco Clausen ve Robert Shaw tarafından bir kent bahçesi oluşturması fikriyle 2009 yılında ortaya çıkmış, kent yönetimine ait arazinin kullanımı için anlaşmaya varılması ve organize olunması gereklilikleri ile Nomadisch Grün (NG) adlı kâr amacı gütmeyen, sosyal ve ekolojik hedefleri olan bir organizasyon kurulmasıyla oluşturulmuştur. Kent yönetimine ait arazide sınırlı bir zaman dilimi üzerinden anlaşmaya varılması sonucu mobil/yer değiştirebilir bahçe fikrini geliştiren girişimciler, bir mahalle pilot projesi olarak bu süreci katılımcı bir yöntem ile gerçekleştirmek adına öncelikle yerel bir gazetede çağrılarını yayınlamışlardır [Durmaz, 2013]. 150 kişi ile alan temizlenmiş ve faaliyete başlamıştır. Ancak bahçenin mobil olması sebebiyle Nisan 2020'de bahçe başka bir yere taşınmıştır.

- Fransa- Paris

Paris'te topluluk bahçeleri/paylaşılan bahçeler (Jardins partagés), kentin yoğun nüfuslu işçi sınıfı, yoksul kesim ya da orta-sınıf mahallelerinde yeşil alan kazanımı ve topluluk bağları kurmanın bir yolu olarak ortaya çıkmıştır. Şehir sakinleri, yeşil alan eksikliğini gidermek, topluluk etkileşimi sağlamak ve yeni yerler üretmek için kentin kuzey ve doğu kısımlarındaki boş arsaları topluluk bahçeleri oluşturmak için tahsis etmişlerdir [Demailly and Darly, 2017]. Örneğin; 18. Bölgede kurulan topluluklar, duyurulan ve yaklaşan kentsel ve müşterek kayıplara karşı dikkat çekmek için "18'in Kolektif ve Paylaşılan Alanlar Manifestosu" (Manifeste Des Espaces Collectifs Et Partagés Du 18e) yayınlamış ve bölgenin toplulukları Jardin d'Alice, Backyard 93, Baudélire, Bois Dormoy, Ecobox, Goutte Verte, Shakirail ve Théâtre de Verre bu manifestoyu birlikte imzalamışlardır [Web 15, 2021]. Paris'in

kamusal alanının metalaştırılmasına, standartlaştırılmasına, kamusal alanların ayrıcalıklı ve ayrıştırıcı bir geçiş ve tüketim yeri hâline gelmesine karşı herkese açık olan ve herkes tarafından üretilen yerlerin sayısını artırma, hayal etme ve icat etme ihtiyacı ile somut ütopyalar gerçekleştirmişlerdir. Topluluklar, bölgelerin kamusal (mümkün/müphem) alanlarına ve bitkilere kolektif biçimde yeniden el koymakta ve üretimi organize etmektedirler. Vatandaşların aktif ve yaratıcı olduğu bu sosyal bağ alanları; bahçeciliği öğrenmeyi, bilgiyi paylaşmayı, gıda üretmeyi, özgür ortamlar oluşturmayı ve çeşitlilik sağlamayı amaçlamaktadır. Şekil 2.14.a), [Web 9, 2021], Şekil 2.14.b), [Web 16, 2021] ve Şekil 2.14.c), [Web 17, 2021]'de Paris'te 18. Bölgede yer alan eski demiryolu istasyonunun alternatif bir kafe, atölye ve paylaşılan bahçeden oluşan melez bir oluşuma dönüşümü görülmektedir.

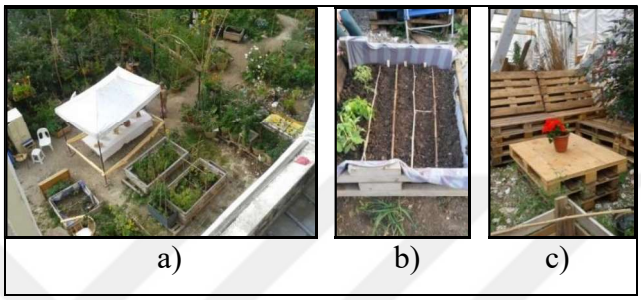

Şekil 2.14: a) Kafe ve bahçeye dönüşmüş eski demiryolu istasyonunun görünümü, b) Les Jardin du Ruisseau paylaşılan bahçe, c) La REcyclerie Restoran.

Les Jardin du Ruisseau Paylaşılan Bahçe ve La REcyclerie Restoran, eylemlerin tartışmaların yerlere ihtiyaç olduğu düşüncesiyle derneklerin, toplulukların toplanmaları ve kendilerini göstermeleri için mesken tutulmuş bir alan ve yenilikçiler ve tüketim tarzlarını değiştirmek isteyenler için bir geri dönüşüm merkezidir. Çevreye duyarlı bir alternatif sunan alan, kentlinin sıfır atık, kentsel tarım, sosyal bağlar ekseninde sürdürülebilir bir dünya hayali için bir araya geldikleri alternatif bir alandır.

Ancak Paris'te, kentsel tarım gibi alternatif oluşumlar, kentsel dönüşüm süreçleri tarafından sağlanan geçici açık alanlarda gelişmekte, neoliberal şehirde kalıcı yerler bulmak için mücadele etmektedir [Demailly ve Darly, 2017]. Fransız devleti, doğrudan yerleşik katılımın zararına, kent planlamasına uzmanların ve "temsilci" derneklerin dahil edilmesine odaklanarak yukarıdan bir tür katılımcı şehircilik yaratmaya çalışmıştır [Donzelot 2003; Cupers 2014]. Kent yönetimi Goutte d'Or mahallesinde bu müdahaleleri kolaylaştırarak, koşullu, göçebe veya geçici

bahçeler için yukarıdan aşağıya katılımcı çerçeveler ve resmi sözleşmeler yoluyla (örn.; Convention Cadre ve Charte Main Verte) yerel sakinleri yeni inşa edilmiş sosyal konut inşaatını bekleyen boş arsaları işgal etmeye teşvik etmiştir. Bu kontrol edilen "yukarıdan katılım" biçimi [Cupers 2014], sakinlerin alanları nasıl ve ne kadar süreyle uygun hâle getirebilecekleri konusunda kısıtlamalar getirmiştir. Kısıtlamalar, kentte aniden gelişen olayların rollerini şehrin/otoritenin hüküm ve koşullarına bırakmaya ve sonuç olarak yerinden edilmeyi kabul etmeye bağlı hâle getirmiştir.

Şekil 2.15: a) Goutte Verte göçebe bahçesi, b) Mobil üretim alanları, c) Mobil oturma elemanları.

Bunlardan biri olan Paris'in 18. Bölgesinde Goutte d'Or mahallesinde geçici ve göçebe nitelikli Guette Verte, 2006 yılında kent ve geliştiricilerinin anlaşmasıyla, yeni konut inşasını bekleyen boş arsaları işgal etmektedir (Şekil 2.15.a), (Şekil 2.15.b), (Şekil 2.15.c), [Web 18, 2021]. Bahçe, sosyal uyuma yatırım yapan ve mahalledeki yaşam kalitesini iyileştiren yerel topluluktan biridir; ve şehrin yarı-kamusal geliştiricisi ofis ile yapılan bir anlaşma yoluyla inşaatı bekleyen boş arsalarda büyümüştür. Guette Verte'nin faaliyetlerini üyeleriyle yaptığı katılımcı gözlem ve mülakatlar yoluyla inceleyen Benjamin (2020), topluluk bahçelerinin kentsel planlama ve yönetişime materyal bir alternatif olarak hareket ettiklerini söyler. Bahçe ilk olarak, daha güvencesiz bazı üyeleri için "nefes alacak bir yer" olmakla birlikte hayal kırıklığına uğramış bahçıvanların mahalleleriyle olan bağlarını doğa aracılığıyla yenileme şansı sağlamıştır. Ancak bahçelerin göçebe olup taşınması doğa ve toplulukla kurulan bağın kopmasına neden olmaktadır. Benjamin (2020), 1990'larda New York kentinde olduğu gibi, Paris şehir planlamacılarının, daha fazla yoğunlaşmayı haklı çıkarmak için sosyal konutları birlikte kullanarak, konut ihtiyaçlarının aksine topluluk bahçeleri ve yeşil alanlar arzusunu yan yana koyduklarını iddia etmektedir. Bahçıvanlar, yeşil alan arzusu ile konforlu konut

talebi arasında sıkışmışlardır. Şehir planlamacılarının, uygun fiyatlı konut ve yeşil alan arasındaki bu gereksiz çatışmayı zorlayarak bahçelerin hem insancıl hem de adil bir şehirde oynadığı rolü görmezden geldiklerini ve marjinalleşmiş sakinlerin kent yaşamına tam katılımını reddettiklerini ileri sürmektedir [Benjamin, 2020]. Dolayısıyla kent, sakinleri tarafından üretilen bir yapı iken, aynı zamanda kent yaşamını kendi şartlarına göre kontrol ve manipüle etmeye çalışan yukarıdan aşağı şehir planlamasının bir ürününe dönüşmüştür.

- İsrail- Kudüs

20. yüzyılın başlarında İsrail'deki şehirler, tarımı; hem kişisel gelişim için bir araç hem de yeni bir Yahudi kimliği oluşturmak ve ulusal bir girişim olarak tarımı yücelten Siyonist ideolojiyi izlemişlerdir. Siyonist İşçi hareketleri, tarımı kentli işçilerin yaşam tarzlarına entegre etmeye çalışmıştır. 1990'ların başından beri kentsel arazi ekimi uygulamaları, topluluk bahçeleri şeklinde popülerlik kazanmıştır. 2015 yılına kadar bu sayı 500'e ulaşmıştır. Birçok İsrail şehrinde yerel sakinleri, STK temsilcilerini ve çeşitli departmanlardan belediye yetkililerini içeren bahçeleri denetleyen yönlendirme komiteleri vardır [Filkobski et al., 2016]. İsrail Tarım Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Bakanlığı, Çevre Koruma Bakanlığı web sitelerinde topluluk bahçeleri hakkında bilgi sağlar, projelere başlamak için adımlar önerir ve bahçecilik eğitimi ve kılavuzları sağlar. Kaynakları koordine etmek ve iş birliğini teşvik etmek amacıyla, 2009 yılında bakanlıklar arası bir "Ulusal Toplum Bahçeciliği Komitesi"ne dahil olan çeşitli aktörler kurulmuştur.

Ancak bahçelerin şehir planlarında yasal statüleri yoktur; ve bahçe temsilcileriyle imzalanan uzun vadeli kiralamalar hakkında yeterli bilgi yoktur. Kudüs'te destekleyici ağlar sayesinde çok sayıda topluluk bahçesi varlığını sürdürmektedir. 2015 yılında yapılan bir çalışmada bu sayının elli olduğu söylenmiştir [Eizenberg and Fenster, 2015]. Aynı zamanda Tel Aviv'de de çok sayıda bahçe bulunmaktadır. Şekil 2.16.a) ve Şekil 2.16.b)'de Kudüs'te ve Tel Aviv'de bulunan iki topluluk bahçesi görülmektedir [Web 19, 2021 ve Web 20, 2021].

a) b)

Şekil 2.16 a) Ma'aglei Yavne topluluk bahçesi, Kudüs. b) Florentin topluluk bahçesi, Tel Aviv.

İsrail'deki topluluk bahçelerini inceleyen Filkobski ve arkadaşları, çeşitli milletlerden, dinlerden ve topluluklardan oluşan çok kültürlü bir toplum yapısına sahip İsrail'de ortaya çıkan bahçelerin, çeşitli toplulukları bir araya getirme ve kamusal alanlarda sivil katılım için uygun bir zemin sağlama potansiyeline sahip olduğu sonucuna varmıştır. Bulgular, Kuzey Amerika ve Avrupa'daki araştırmalarla tutarlı bir şekilde, İsrail topluluk bahçelerinin de topluluk dayanağı olarak hizmet ettiğini ve farklı şehir sakinleri grupları için karşılaşma alanları olma potansiyelini olduğunu göstermiştir. Bahçelerin bir diğer önemli işlevi ise; sivil olarak ilgi çekici yeşil açık alan yaratmak ve şehir sakinlerinin tümünün araziye erişmesine izin vermektir [Filkobski et al., 2016].

2.2.2. İstanbul Örnekleri

Bu bölümün birinci kısmında; tarihsel bağlamda kent dokusunda bostanların önemi incelenmiştir. İkinci kısımda ise; günümüzde varlığını sürdüren tarihi bostanlar ve günümüzde üretilen resmi ya da gayri resmi bostanlar ele alınmıştır.

2.2.2.1. Tarihi katmanlaşma içinde İstanbul Bostanları

İstanbul'un kentin kaotik görünümü içindeki tanımlı ya da tanımsız mekânsal parçalarını anlayabilmek ve yorumlayabilmek için tarihi katmanlarından bahsetmek gereklidir. Yaşanılan zaman dilimindeki yönetim biçimi, coğrafi, siyasi, sosyal ve ekonomik durum, kentin mekânlarının şekillenişini ve toplulukların gündelik yaşam kültürünü etkileyebilmektedir. Bu kısımda çalışmanın konusu gereği İstanbul'un kentsel kimliğinin içerisinde; bostan kültürünün yeri, bostan alanlarının geçirdiği

dönüşüm ve kentin konut biçimlerinin değişimi içinde ortaya çıkan "belirsiz", "kaybolmuş" alanlar birlikte ele alınacaktır.

Bizans döneminden Osmanlı dönemine geleneksel kent dokusu incelenen İstanbul'un genel olarak yönetim, kontrol merkezi, liman bölgesi ile çarşılar ve konut bölgeleri olmak üzere 3 bölgeden oluştuğu ve kentin surlarla çevrili olduğu bilinmektedir. Bostanlar; bu doku içerisinde Bizans döneminden itibaren yaşamın bir parçası olmuştur. Dilimize Farsça būstān/būyistān kelimesinden geçen bostan ifadesi "bahçe", "güzel kokulu çiçek bahçesi" anlamına gelmektedir [Karaismailoğlu, 1992]. TDK sözlüğünde "sebze bahçesi", "kavun, karpuz tarlası" olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel anlamda bostanlar, modern öncesi dönemlerde ulaşımın zor olması nedeniyle kentin gıda ihtiyacını karşılayan üretim alanlarıdır. Geçmişten günümüze kentsel yaşama sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik birçok açıdan katkıları olmuştur. İçerisinde yer alan mekânsal ögeler şairlerin ve yazarların dizelerinde bile hayat bulmuştur. Örneğin; Yunus Emre'nin "Dertli Dolap" şiirinin temasını oluşturan su dolabı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Beş Şehir" eserindeki kent betimlemeleri arasında geçen bostanları besleyen su dolapları, yaşadıkları dönemde bostan geleneğinin sürdürüldüğünü gösteren sözlü kaynaklardır.

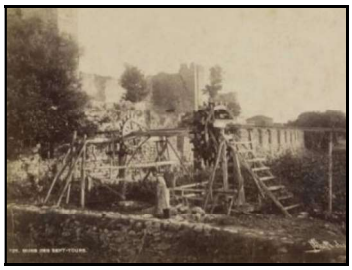
Yaklaşık 1500 yıllık geçmişe sahip bostanların tarihi ise; Bizans dönemine dayanmaktadır. Karayolu taşımacılığının gelişmediği devirlerde kentin besin gereksinimi sur içi ve sur dışındaki bostanlardan karşılanmıştır. Kentin kendi kendine yetmesi açısından bostanların değeri büyüktür. İstanbul için önemi ve işlevi ise; yalnızca günlük gereksinimleri karşılamasıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda; kıtlık, afet ve kuşatmalar sırasında kentin gıda gereksinimlerinin karşılaması nedeniyle de bir savunma mekanizması olarak da varlığını sürdürmüştür. Kent, diğer besinler haricinde meyve ve sebze eksikliğini, Birinci Dünya Savaşı'nda bile pek yaşamamıştır [Ortaylı, 1986].

Genel hatlarıyla bostanlar; hem kara sularının dibinde, yoğun şekilde; hem de sur içinde, dağınık şekilde olmak üzere iki farklı konumda yer almıştır Endüstri öncesi kentlerinde olduğu gibi şehrin sağlığı ve temizliği açısından sakıncalı olan faaliyet dallarında çalışan nüfus (çömlekçilik, dericilik, barut, camcılık, mezbaha) ile şehrin gündelik toplumsal ve ekonomik yaşamı içinde yer almayan nüfusun (balıkçı, meyveci, sebzeci, sütçü, inzivaya çekilmiş şehirliler, dar gelirliler, manastır, tekke mensupları) sur dışı mahallelerde yaşamasından olayı sur dibinde bulunan Yedikule ve Kazlıçeşme bölgeleri; 16 yy.'dan itibaren derici esnaf gibi bostancıların da hem iş

hem konut bölgesi olmuştur [Ortaylı, 1986]. Özellikle Osmanlı'da İstanbul'a göç eden göçmenlere ve farklı etnik gruplara iş imkânı sağlayan önemli bir gelir kapısı olmuştur. Yalnızca bahçe işleriyle uğraşan bahçıvanlar ve bostancılar için değil, doğrudan işçilik veya dolaylı olarak nakliye ve tamir işlemlerini gerektiren meslek kolları için de iş imkânı sağlamıştır. Bunlar; bahçeciliğe bağlı ticaret, tohum tedariki, hayvancılık ve su dolabı ustacılığı olarak sayılabilmektedir [Akdal, 2016].

Bostanların var olabilmesinde meyve ve sebze üretimine uygun coğrafi koşulların olması önemlidir. Tarıma elverişli toprağa ve iklime sahip İstanbul'da bulunan bostanların kent içindeki dağılımını eğim gibi topografik özellikler ve suya erişim olanakları önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlı'da en büyük tarımsal üretim alanları, derelere yakın yerlerde ve derelerin denizle buluştuğu noktada oluşmuş alüvyon topraklar üzerinde kurulmuştur [Akdal, 2016]. Örneğin; Langa bostanları Bizans'ın Eleuterios Limanı'nın yakınında, Bayrampaşa (Lykos) Deresi'nin alüvyonla doldurduğu alanlar üzerinde konumlanmıştır. Bostanların, şu anda neredeyse çoğunluğu kurumuş olan dere gibi doğal su kaynaklarından beslendiği bilinmektedir. [Kıran, 2019]. Dere yataklarının yanı sıra Yedikule-Silivrikapı arası sur hattı boyunca kanal sulamacılığının olmaması sebebiyle, Yedikule'deki bostanların yeraltı suları ve kuyular ile beslendiği de ifade edilmektedir [Shopov ve Han, 2013].

Bir bölgede kuyu, su dolabı ve su değirmeni gibi mekânsal ögelerin varlığı, tarımsal üretimin izleri olduğunu düşündürtmektedir. Bir su çarkına ait Şekil 2.17'deki fotoğrafta görüldüğü üzere; Yedikule'de bostancılık faaliyetlerini görsel kaynaklar (fotoğraf, harita) desteklemektedir [Web 21, 2020]. Ancak görsel kaynakların bulunmadığı durumlar da olabilmektedir. Bu yüzden tarihi haritalarda kentte dağılmış olarak görülen fakat günümüze ulaşmamış birçok bostanın, doğal su kaynaklarına uzak olmasına rağmen altyapı sistemlerine yakın bulunduğundan ve sulama ihtiyacını bu altyapı sistemlerinden karşıladığından söz edilebilir.

Şekil 2.17: Sebah Joaillier arşivine ait Yedikule Bostanları'nda bir noria/su çarkı.

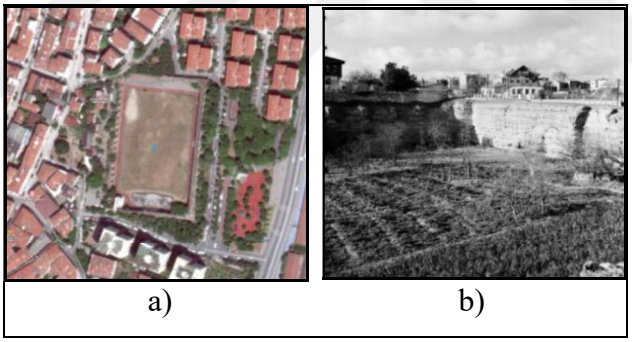
Tarihi yarımada bölgesinde Bizans döneminde, ilk işlevini kaybetmiş açık sarnıçlar gibi spesifik mekânlar da meyve sebze üretimi için kullanılmış, çukurbostan olarak isimlendirilmiştir [Kaldjian, 2000]. Byzantion'da kentin sınırları içerinde bulunan ve Tarihi Yarımada'nın ortasından geçen Lykos Deresinin (Bayrampaşa Deresi) tek ve yetersiz bir su kaynağı olması sebebiyle kente dışarıdan su getirilme ihtiyacı doğmuştur. Roma ve Bizans dönemlerinde yani şehrin ilk yıllarında su ihtiyacı; yer altı suları, kuyular ve sarnıçlar gibi biriktirme suları ile karşılanmaya çalışılmış, su ihtiyacının karşılanması yeterli gelmeyince bentler ve su kemerleri gibi isale hatları ile de dağıtım sağlanmaya ve bu sorun giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yağmur sularından çokça faydalanılmış çok sayıda açık ve kapalı sarnıç inşa edilmiştir. Açık hava sarnıçları, surların dışındaki kaynaklardan gelen suların toplanarak şehre dağıtıldığı, kurak mevsimlerde veya şehrin düşman tarafından kuşatılması sırasında, gereken su ihtiyacının temini için suların toplandığı, dinlendirildiği ve temizlendiği üstü açık bir nevi havuz olarak kabul edilmektedir. Kapalı sarnıçlara nazaran açık olması kamuya açık çeşmeler gibi günlük kullanımdan ziyade tarım arazilerini sulamak gibi zirai amaçla kullanıldığı öne sürülmektedir [Altuğ, 2013]. Suyun duvarlara basıncını azaltmak ve yıkılmalarını önlemek amaçlı şehrin yüksek bölgelerinde yer almıştır [Yücel, 1967]. Ayrıca; suyun aşağıya doğru dağıtımının kolay olması için yüksek tepelerde yer aldığı düşünülmektedir.

Çukurbostanlar da zamanla içindeki suyun kuruması ve içinin toprakla dolması sonucu su depolama vazifelerini kaybeden açık sarnıçların sebze bahçelerine dönüşmesiyle oluşmuştur. Şehrin kuşatılma ve saldırıya uğrama ihtimali açık sarnıçların bostan olarak kullanılmasında etkilidir [Kıran, 2019]. Bizans'ın son dönemlerinde (Palogos devrinde) açık hava sarnıçlarının; bağ, bahçe, bostan gibi tarım arazisine dönüştürüldüğü, İstanbul'un fethi sırasında ise; bakımsız ve kullanılmayan bir alan olduğu tahmin edilmektedir [Yücel, 1967]. Açık sarnıçlardan dönüşen çukurbostanlardan en bilinen dört tanesinden üçü yedi tepe olarak bilinen İstanbul'un beşinci, altıncı ve yedinci tepeleri üzerinde yer almaktadır [Müller Wiener, 1977; Altuğ, 2013]. Derinliği 10-14 metreyi bulan en küçüğü 127x76 m^2 en büyüğü 244x85 m^2 olmak üzere üstü kapatılamayacak kadar geniş, dikdörtgen ya da kare planlı alanlardır [Kerim ve Süme, 2018]. Bu çukurbostanlar, küçükten büyüğe sırasıyla; surların dışında bulunan Bakırköy'deki Fildamı Çukurbostanı (Hebdemon Sarnıcı), surların içinde; Fatih/Fındıkzade'de Altımermer Çukurbostanı (Hagios Mokios Sarnıcı) ve Balat'ta Çarşamba/Yavuz Sultan Selim Çukurbostanı (Aspar

Sarnıcı) ve Karagümrük'te bulunan Karagümrük Çukurbostanı (Aetius Sarnıcı)' dır [Gündüz ve Birer, 2021]. Tarihi önemi ve kentte görünürlüğü çok fark edilmeyen çukurbostanların geçirdiği dönüşümler ve günümüzdeki işlevleri kısaca şu şekildedir:

• Fildamı Çukurbostanı (Hebdemon Sarnıcı)

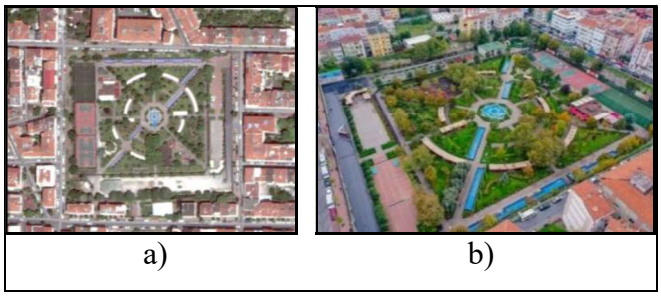
Bakırköy ilçesinde Osmaniye mahallesinde bulunmaktadır (Şekil 2.18.a), [Web 22, 2021]. Hem Bizans hem Osmanlı ordusuna ait fillerin barındırılmasından dolayı Fildamı ismini aldığı söylenir. 1960'lı yıllarda bostan faaliyetinin sürdürüldüğü bilinmektedir (Şekil 2.18.b), [Web 23, 2021]. 1996 -2003 yılları arasında konser gibi açık hava etkinlikleri için kültür merkezi olarak kullanılmıştır. 2003 yılından sonra önce TEGV'e verilmiş, sonra aynı yıl Bakırköy Belediyesi Gençlik Merkezi'ne verilmiş, Ramazan şenliklerinin, iftarların düzenlendiği bir alana dönüşmüştür. Günümüzde ise Bakırköy Belediyesi'ne bağlanmıştır. İçerisinde yürüyüş parkuru ve top sahası bulunmakta, alan park işlevi ile kullanılmaktadır. 2020 pandemi sürecinde sosyal mesafeli ibadet amaçlı dahi kullanılmıştır.

Şekil 2.18: a) Fildamı Çukurbostanı vaziyet planı, b) 1935 yılına ait Nicholas V Artamonoff arşivinden bostancılık faaliyetleri.

• Altımermer Çukurbostanı (Fatih Fındıkzade) (Hagios Mokios Sarnıcı)

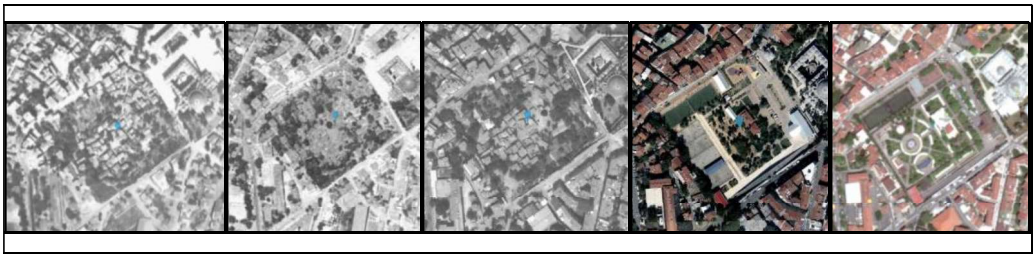
Osmanlı'da bostan olarak hizmet verdiği düşünülmektedir**.** TEGV tarafından 1996 yılında eğitim parkı olarak açılan alanda idare ve eğitim binalarının yanında futbol ve basketbol sahaları, tenis kortu, amfi tiyatro ve oyun parkı bulunmaktadır. Fatih belediyesi Fındıkzade Çukurbostan Semt Parkı olarak hizmet vermektedir. Şekil 2.19.a) ve Şekil 2.19.b)'de bostanın mahalle dokusundaki durumu görülmektedir [Web 24, 2021].

Şekil 2.19: a) Altımermer Çukurbostanı vaziyet planı. b) Fındıkzade Çukurbostan Semt Parkı görünümü.

• Yavuz Sultan Selim/Çarşamba Çukurbostanı (Aspar Sarnıcı)

Yavuz Sultan Selim Camii'nin yan tarafında bulunan Aspar Sarnıcı'nın, Bizans'ın son devrinde sarnıç özelliğini kaybederek kuruduğu tahmin edilmektedir. 1540 yılında İstanbul'a gelerek İstanbul kenti üzerine araştırmalar yapan Pierre Gilles, buranın bahçe olarak kullanıldığını belirtmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısında alanın içine küçük bir cami ilave edilmiştir [Yücel, 1967]. Eyice, 16. yüzyıldan 1985'e kadar buradaki küçük bir mahallenin varlığından bahseder [Eyice, 1993b]. Alanın semt pazarı olarak kullanıldığı da ifade edilmektedir [Karakaya, 2009]. Alana ait Şekil 2.20'deki hava fotoğraflarında 1982-2006 yılları arasında alanın içerisindeki yapılaşmanın kaybolduğu ve alanın rekreasyon alanına dönüştüğü görülmektedir [Web 22, 2021]. Günümüzde ise içinde; cami, Fatih Belediyesi'ne ait ek bina, çocuk oyun parkı, süs havuzları, top sahaları ve basketbol sahası bulunmaktadır. Çarşamba Çukurbostanı Parkı ismiyle bilinmekte, kamusal alan olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2.20: Çarşamba Çukurbostanı'nın sırasıyla 1966-1970-1982-2006-2020 yıllarına ait hava fotoğrafları.

• Karagümrük Çukurbostanı (Aetius Sarnıcı)

Fevzi Paşa Caddesinde bulunan Aetius/Aetios Sarnıcı, önce bostan olarak değerlendirilmiş olup, daha sonraları uzunca bir süre kullanılmamıştır. Top sahası olarak bir oyun alanına dönüşen bostan alanına, 1940 yılında Vefa Spor Kulübü

binası inşa edilmiştir [Eyice, 1993a]. 1945 yılında Stadyum olarak resmi bir törenle açılmıştır. Karagümrük-Vefa Stadyumu olarak bilinen alan Şekil 2.21'de görülmektedir [Web 25, 2021]. Maç günleri dışında halka açık bir stadyum olarak kamusal alan işlevi görmektedir.

Şekil 2.21: Vefa stadyumunun havadan görünümü.

Çukurbostanlar haricinde kalan bostanlar ise; kara surlarının içinde ve yakın çevresinde değil, kentin genişlemesiyle surların dışında kalan geniş alanlarda yer almıştır. Boğaz kıyıları boyunca konut yerleşim yerlerinin arasında dağınık bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Bu bostanlardan bazıları; Bizans'tan Osmanlı'ya en yaygın konut biçimi olan ahşap evlerden çıkan yangının hızlı bir şekilde mahalledeki diğer evlere yayılması sonucu ortaya çıkan boşluk alanlarından doğmuştur. Bu yüzden Konstantinopolis hem Bizans hem de Osmanlı dönemlerinde ahşap binalar ve yangından kalan boş arsalar, ekili bahçeler ve bostanlarla anılmaktadır

18. yüzyılda geleneksel yerleşme düzeninde önemli değişikliklerle birlikte sayfiye kültürünün gelişmesi ve yeni bir yaşam stili oluşturmasıyla beraber Boğaz'ın eski münzevi köyleri; yalı, köşk ve bahçelere dönüşürken, Kağıthane'deki yer alan eski bostanlar, kasırlar ve bahçelere yerini bırakmış, yönetim bölgeleri de merkez bölgenin dışına taşmıştır. 19. yüzyılda da bürokrasinin kârgir yapı ustaları yetiştirmesi ve yangın konusunda önlemler alması ile ahşap evlerin yerini istisnalar olsa da kârgir yapılara bırakmıştır [Ortaylı, 1986]. 19. yüzyıl ikinci yarısında ve sonrasında sur içinde büyük bostanların olduğu, Yedikule ile Topkapı arasındaki sura paralel şeritin Davutpaşa'ya kadar bahçe ve bostanlık olduğu, Ayazpaşa, Pangaltı, Osmanbey, Bomonti, Şişli ve Maçka'nın o dönemlerde bostanlarla kaplı olduğu ifade edilmektedir [Kuban, 1970].

Kaldjian (2000), Cumhuriyet dönemi başlangıcında, Boğaz'ın her iki yakasında Bakırköy, Kartal-Maltepe, Kadıköy, diğerleri arasında Yedikule ve Langa'nın, İstanbul'daki ana sebze üretim bölgeleri olduğunu belirtir [Kaldjian, 2000]. Ancak;

bostanlar, Cumhuriyet döneminden sonra, Batılılaşmayla birlikte şehrin planlı olarak büyümesi gerekliliği ile II. Dünya Savaşından önce Prost tarafından meydana getirilen nazım planlarında şehrin 19. yüzyıl boyunca gösterdiği gelişme eğilimleri içinde yer almamıştır [Kuban, 1970]. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise; özellikle savaşlar nedeniyle İstanbul'da nüfusun artması ve gecekondulaşmaların artması boş arazilerin ve bostanların yapılaşmasını da beraberinde getirmiştir. 1950'li yıllarda; kırsaldan kente göç hareketleriyle artan yapılaşma, imar faaliyetleri ile açılan çok şeritli geniş bulvarlar sonucunda sur içindeki bostanların çoğunluğu imara açılmış, birçok kentsel boşluk alanı gibi bostan alanlarının büyük bir bölümü de yok olma tehlikesiyle karşılaşmıştır. 1970'lerdeki değişimler, 1980'lerde ciddi boyutlara ulaşmıştır. 1990'ların sonlarına doğru ise; çiftçi-göçmenler için tarım yapılmasına izin verilen sur dibinde ve dışında Yedikule-Topkapı ekseninde toplanan bostanlar haricinde sur içinde birçok bostan yok olmuştur [Kanbak, 2016].

Kömürciyan (1988), İstanbul şehri ve çevresinde bostanların, bahçelerin ve bağların varlığına dikkat çektiği anlatımında, sebze üretiminin kent genelinde yaygın olduğu ve çoğu mahallenin günlük yaşamının bir parçası olduğunu savunur [Kaldjian, 2000]. Ancak; 1981 yılına ait "İstanbul'un Ünlü Bostanlarında Mantar Gibi Apartman Bitiyor" başlıklı gazete yazısında; bostancıların çoğunun topraklarını sattığından ve bostan alanlarının yerlerini apartmanların aldığından söz edilir. Kalan bostanların ise elbisedeki yama gibi kentin içinde sıkışık kaldığından ve artık eski günlerden bir anı olarak yaşamaya çalıştığından bahsedilmektedir (Şekil 2.22.a), [Web 26, 2020]. Bahsi geçen yazıda ayrıca bostanların kentlinin ve mahallelinin besin ihtiyacını karşılamasının yanında toplumsal sürdürebilirliği sağlayan bir yer olduğundan, mahallelinin toplanıp sohbet ettikleri ve dinlendikleri bir ortam olduğundan söz edilmektedir: Bu ifadeler bostan geleneğinin İstanbul kent kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu düşündürmektedir.

"Semt bostanları, alışveriş yapıldığı kadar birer de dinlenme ve sohbet yeriydi. Çevreden gelen mahalleliler, ikindi güneşinin etkisi azalırken yanlarında getirdikleri kilimleri kuyunu çevresine serer, otururlardı. Hayvanın dolabı döndürüşünü, suların kovalardan şırıl şırıl akışını izlerken, hanımlar; kendi aralarında sohbet ederlerdi. Bu arada ikram edilen hıyar turşusu, marul, can eriği yenirdi. Güneş batmadan önce dalından yeni kopmuş domatesler, biberler, patlıcanlar filelere, sepetlere konur ve evin yolu tutulurdu" [Çakıcı, 1981].

a) b)

Şekil 2.22: a) 1981 yılına ait bir gazete yazısı, b) 1990 yılına ait bir gazete yazısı.

1990 yılına ait "Semt bostanı betona yenildi" bir diğer gazete yazısında (Şekil 2.22.b), [Web 27, 2020] ise; Çelik Gülersoy'un "İstanbul Estetiği" isimli eserinde de İstanbul bostanlarının 1940'lı yıllarda iskân planlarına, 1955'li yıllarda Menderes politikasına mağlup olduğu anımsatılarak, yazıda örnekleri verilen bostanların belki de yakın bir gelecekte yerini yeni inşaatlara bırakacağından ve İstanbulluların sebze nostaljisi için; cam kenarlarında, saksılarda marul, yeşil soğan, pırasa yetiştirmeye alışacaklarından bahsedilmektedir [Günçıkan, 1990].

Bostanlar; ayrıca bulundukları yerlerde, bostancıların kendi uyguladıkları yöntemlere, kendi yetiştirdikleri ürün çeşitlerine ve hatta üretim yaptıkları mevsimlere göre birbirlerinden farklılık göstermiştir. Örneğin; Arnavutköy kokulu çilekleri ile ün kazanırken, boğazın Anadolu yakasındaki Çengelköy bostanları küçük ve benzersiz aromalı hıyarlarıyla hatırlanmakta, Bayrampaşa; enginarı, Alibeyköy; mısırı, Arnavutköy; Osmanlı çileği, Mecidiyeköy; dutu, Beykoz; cevizi, Anadoluhisarı; fındığı ve armudu ile anılmaktadır. Kent surlarının dışındaki Yedikule Bostanları ise, yumuşak ve yağlı marullarıyla ünlüdür [Kaldjian, 2000]. Böylelikle bostanların mahsulleri ait oldukları, üretildikleri semtin ya da mahallenin kimliğinin bir parçası olmuştur. Somut olarak bu mekânlar yitirilse de bu kimliğin izleri günümüzde gündelik hayatta sıkça tekrarlanan, zihinlere kazınan dilin bir parçası olarak toplumsal bellekte yaşamaktadır. Çukurbostan, Caddebostan semti, Bostancı, Tahtalı Bostan Sokak, Bostan Arkası Sokak, Hacı Ahmet Bostanı Sokak, Moda Bostanı Sokak, Saray Bostanı Sokak gibi sokak, cadde, semt isimleri hem tarihi yarımadada hem de Anadolu ve Avrupa yakasında bostan geleneğinin hatırlatan önemli bellek ögeleridir. Her ne kadar "bostancı" isminin TDK Sözlüğünde "bostan işleriyle uğraşan kimse" ve "Osmanlı döneminde sarayın korunması ve kentin güvenliği ile yükümlü erler" olarak iki anlamı bulunsa da eski

İstanbul haritalarında "bostancı" olarak isimlendirilen yerlerin yakın çevresinde bostan alanlarının olduğu, isimlendirmenin bu anlamıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

20. yy. ile birlikte modern kentlerde olduğu gibi İstanbul da yoğun göç hareketleri, artan nüfus ve değişen finansal, bürokratik, siyasi koşullarda kültürel sermayenin akış alanlarına dönüşürken büyük bir evrim geçirmiştir. 1980'li yıllarda güvenlik sorunu ile kapalı site veya güvenlikli site gibi kentin gerçekliğinden sterilize edilmiş bir hayat sunan konut projelerinin geliştirilmesi, ulaşım ve iletişim araçlarının hızlanması, mahalle gibi yere sabitlenmiş mahalle, sokak, bostan gibi toplumsal ve kültürel bağlamları aşındırmış ve zayıflatmıştır. Küresel zaman-mekân ilişkileri, geç modernite ile birlikte farklı anlamlar kazanmış; yer, mekân ve yerellikler, kendilerinden uzak, dışsal etkilere göre yeniden şekil almış, yeniden organize olmuştur. Bununla birlikte küresel bilgi ve iletişim ağlarının gelişimi, mekânın eski anlamını yitirmesine neden olmuştur [Aytaç, 2017]. Bu anlamda metropole evrilen kent, büyük sermaye potansiyeli taşıyan devasa mimari alanları ve kültürel çeşitliliğe, akışkan ve yoğunlaşan nüfusa sahip olmanın ötesinde, insani ve sosyal yaşam döngüsünün hızla aktığı, mobilitenin hayatın gücü hâline geldiği, yerelliğin yerini küreselleşmeye bıraktığı yerleşim yerlerinden biri hâline gelmiştir.

Böylece; modern dünyada toplumun bireyselleşmesi gibi bostan geleneği de özelleşerek kamusal kentsel alanlardan uzaklaşmış; özel mülkiyet içine taşınmıştır. Bostan geleneğini iş olanağı olarak sürdüren ve her an yerinden edilmeyle karşı karşıya olan Yedikule bostancıları hariç birçok kentli bu geleneği özel alanlarda sürdürmektedir. Konut içinde ya da yakın çevresinde imkânı olan ve bostanı bir kültür bir hobi olarak benimseyen kentliler kendi imkanları doğrultusunda evlerinde ya da kent dışında hobi bahçelerinde kendi bostanlarını yetiştirmektedir.

21. yy.'da ise; kentin açık ya da yeşil alanları olan tarihi bostanlar ya da bir yönüyle bostanlardan dönüşen kentsel boşluklar; yerel kamu hizmetinden çok küresel rekabet anlamı taşıyan neoliberal kent politikalarının kurbanı olarak giderek yok olmaktadır. Ancak kentsel mekânların özelleştirilerek ticarileştirilmesi, kentin boş alanlarının imara açılması gibi demokratik ve eşitlikçi olmayan politikalar, toplumsal ve ekolojik adalet talep eden adil bir kent hayali kuran hareketleri tetiklemektedir. Özellikle 2013 yılında mevcut yeşil alanın yapılaştırılması ile gündeme gelen Gezi parkı eylemi bir kırılma noktası oluşturmuş, İstanbul başta olmak üzere birçok kentte mücadele ruhuyla bostanlar, yeniden gündeme gelmiş, 2014 yılında yoğun bir

şekilde faaliyet göstermiştir. Kentsel alanları sahiplenen kentliler seslerini duyurabilmek, varlıklarını ispat edebilmek amacıyla kendi yaşadıkları çevrede, mahalle parklarında bir araya gelerek mahalle forumları kurmuş yaşadıkları çevrede uygun kentsel boşluklarda tarımsal üretim girişimlerinde bulunmuşlardır. Örneğin; Ankara 100. Yıl Berkin Elvan Bostanı, kentsel bahçecilik uygulaması veya kentsel hobi bahçesi olma durumundan çok kapitalist sermayeye direniş içeren bir anlam taşımaktadır [Koçak, 2019]. Bu açıdan değer kazanan bostanlar da hem gıda inisiyatifleri hem de kentsel inisiyatifler tarafından günümüzde yeniden bir üretim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2.2. Günümüz Bostanları ve Oluşturduğu Mekânsal Kimlik

İstanbul metropolü içinde birçok kent bostanı; iklim krizi, tarihi kültürel miras, güvenli gıdaya erişim, simgesel direniş hareketi, topluluk dayanışması gibi düşünceler ve toplumsal hareketler sayesinde varlığını sürdürebilmektedir. Tarihi bostan olarak nitelendirilen, geçmişten günümüze devamlılığı sağlanabilmiş; fakat korunması ve devamlılığı verilen mücadelelerle sağlanan bostanlar mevcut olmakla birlikte tanımsız bir alanın değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan bostanlar da mevcuttur. Çalışmanın konusunu ikinci tip bostanlar oluşturmaktadır. Ancak bu bölümde günümüzde varlığını sürdüre(bile)n, devamlılığı benzer toplumsal hareketlerle sağlanan Yedikule, Kuzguncuk, Piyalepaşa gibi tarihi bostanlar ile birlikte Roma ve İmrahor Bostanı birlikte ele alınacaktır.

Şekil 2.23: 1955 yılına ait Yedikule bostanları.

Tarihi bostanların ilki Yedikule Bostanı'dır. Kültürel peyzaj değeri olan Yedikule bostanı; Bizans dönemi ve Osmanlı dönemi kentin sebze-meyve ihtiyacını karşılayan sur çevresinde yer alan bostanlardır. Yaklaşık 1500 yıllık geçmişe sahiptir (Şekil 2.23), [Web 28, 2020]. Kentin besin ihtiyacını karışılmasının yanı sıra;

tarımsal faaliyeti sürdürülebilme motivasyonunu, saldırı tehdidi ve toprak kayıplarına karşı mücadele etme ruhu oluşturur. Üretilen besinin, kuşatma altında kıtlıkla başa çıkabilmek için yeterli olduğu düşünülmektedir. [Kıran, 2019]. Günümüzde içerisinde Osmanlı tarım teknolojisi hakkında gözlemlenebilir bilgiler sunan su kuyuları, su havuzları gibi yapılar bulundurmaktadır. Ticari amaçlı kullanılmakta olup, belediyeden kiralayıp işleten bostancıların iş alanı ve geçim kaynağı olarak işlevini sürdürmektedir (Şekil 2.24), [Kişisel arşiv, 2020].

Şekil 2.24: Tarihi sur dibinde faaliyete devam eden bostan alanları.

Bostan alanlarının 2005 yılında çıkartılan 5366 sayılı yasa dahilinde Tarihi Yarımada'da belirtilen yenileme alanları içerisinde yer almasının ardından 2013 yılından itibaren Fatih Belediyesi tarafından önce geçici otopark daha sonra park ve rekreasyon alanı dönüşüm projesi ile gündeme gelmiştir. Mahallelinin, çevre aktivistlerinin ve Yedikule Bostanları Dayanışması gibi ekolojik kentsel toplulukların oluşturduğu kamuoyu ile belediyenin çalışmaları engellenmiştir. Yedikule Kapı ile Belgradkapı arasındaki sur içi bostanlarının bir kısmı moloz ve niteliksiz toprak yığılması sonucu işlevsiz hâle getirilirken, faaliyetine devam eden bostanlar da bulunmaktadır. Son olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin internet sitesinde yer alan haberde; sur çevresinde yer alan boş alanların tarım konseptli "Kentsel Tarım Parkı" olarak tasarlanacağı, içerisinde; şifa kafe, sera ve atölyeler, pazar alanı, ateşsiz piknik alanı, dinlenme alanları, farklı yaş grupları ve engelli çocuklar için oyun alanları, basketbol antrenman alanları, bisiklet yolu, hasat lokantası, şifalı bitkiler ve çiçekli bitkiler gibi birçok fonksiyonun yer aldığı bir projenin geliştirildiği duyurulmuştur. Şekil 2.25'te bostan için düşünülen proje görülmektedir [Web 29, 2020]. Tasarlanan uygulama projelerinde Kıran (2019) tarafından "kültürel peyzaj" olarak değerlendirilen bu alanların, işlevlerinin devamlılığını sağlayıp korumanın aksine farklı işlevleri içeren peyzaj tasarımlarının geliştirildiği görülmektedir.

Şekil 2.25: Yedikule-Belgradkapı arası çevre düzenleme ve peyzaj projesine ait bir görsel.

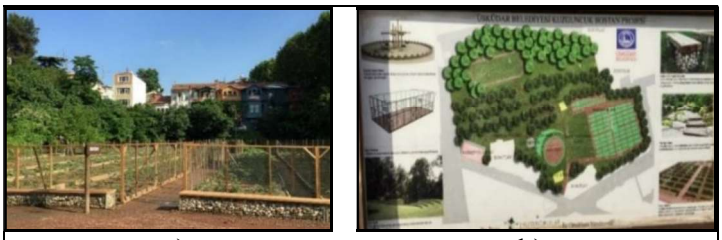
Beyoğlu bölgesinde bulunan yine tarihi bir bostan olan Piyalepaşa Bostanı ise, Mimar Sinan'ın 1573'te inşa ettiği Piyalepaşa Külliyesi içerisinde yer almaktadır (Şekil 2.26.a), [Web 30, 2020]. 16. yüzyılda inşa edilen, neredeyse her tekke, külliye, medrese ve camilerin bitişiğinde bulunan, caminin avlusundan ve haziresinden ayrı olarak düşünülmeyen bostan ve bahçelerden biridir. Yaklaşık 450 yıllık geçmişe sahiptir. Şu an içerisinde su kuyusu ve su havuzu bulunan bostan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmak istenen zemin altı otopark projesiyle gündeme gelmiş; fakat Beyoğlu Kent Savunması ve Arkeologlar Derneği'nin çabaları ile bu çalışma engellenmiştir (Şekil 2.26.b), [Web 31, 2020]. Bostan, 2015 yılında, cami-bostan birlikteliğinin son örneği olması ve geçmişteki kullanımına aynı şekilde devam ettirmesi, kültürel ve estetik değerinin bulunması ve camilerin giderlerini karşılamak için vakıflara gelir sağlayan bostanların günümüze ulaşan son örneği olması nedeni ile; Osmanlı tarım teknolojisinin mimari unsuru olan su kuyusu ve havuz ile birlikte bütüncül olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı-İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 3719 sayılı kararı ile kültür varlığı olarak tescillenmiştir [Arkeologlar Derneği Bülteni, 2015; Okumuş, 2019].

a) b)

Şekil 2.26: a) Büyük Piyalepaşa Camii Külliyesi b) Piyalepaşa bostanını korumak için toplanan topluluk.

Tarihi geçmişi olan üçüncü bostan ise; Kuzguncuk Bostanı'dır. İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan Boğazköylerinden biri olan Kuzguncuk'ta yer almaktadır. Son Rum sahibi İlya Soro nedeniyle "İlya'nın Bostanı" olarak da anılan Kuzguncuk Bostanı, yaklaşık 700 yıllık geçmişe sahiptir. 1977 yılında Vakıflar`ın mülkiyetine geçen bostan 1992 yılından itibaren yapılaştırılma tehlikesiyle karşılaşmıştır. 2000 yılı itibariyle tekrar inşaat yapma girişimleri sonucunda Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası ve Kuzguncuklular Derneği`nin açtığı davalar, Kuzguncuk'ta yaşayan gazeteciler ve aydınların girişimleriyle yoğun kamuoyu oluşturulmuş, her yaş ve meslek grubunun katılımlarıyla gerçekleşen mahalle eylemleri sonucunda belediye ile mahalleli arasında anlaşmalar yapılmış, arazi Üsküdar belediyesi tarafından bostan projesi yapılma koşulu ile kiralanmıştır [Morgül, 2004; Karpuz, 2016]. Yapılan proje ile tarım, çocuk oyun alanı, toplantı alanı ve yürüyüş alanını kapsayan bölümlerden oluşan bostanda, tarım alanı olarak nitelendirilen asıl kısım küçük tarhlara ayrılarak mahalle içerisinde kurayla belirlenen kişilerin belirli bir zamanda ekim-dikim yapması üzerine tasarlanmıştır (Şekil 2.27.a ve Şekil 2.27.b), [Kişisel arşiv, 2020]. Bostan dışındaki tüm alanlar herkese açık olmakla birlikte sadece bostan alanı parsellenerek (115 parsel) bir kısmı okul ve bilgi evlerine bir kısmı da Kuzguncuk sınırları içerisinde ikamet edenler için ayrılmıştır [Karpuz, 2016]. Her yıl ekim ayında yapılan kura ile mahalleliye 1 senelik ekim dikim hakkı verilmektedir.

a) b)

Şekil 2.27: a) Kuzguncuk Bostanı görünümü, b) Kuzguncuk Bostanı Planı.

2013-2014 yıllarından itibaren alternatif bir kentsel üretim şekli olarak önem kazanan toplulukların ürettiği bostanlar ise; mevcut tanımsız bir alanın değerlendirilmesiyle oluşmaktadır. Kent ve çevre hakkını savunmak, topluluk duygusunu ve aidiyet bağlarını güçlendirmek amacı taşıyan, daha çok orta-üst sınıfın yaşadığı mahallelerde ortaya çıkan bu tip bostanlar kent yaşamını canlandırıcı birçok

etkiye neden olmaktadır. Anlamını yitiren mekân da bu bağlamda yeni bir kimlik yeni bir anlam kazanırken toplum ve birey ilişkileri de yeniden şekillenmektedir.

Bunlardan ilki Beyoğlu Cihangir'de yer alan Roma Bostanı'dır. Bostanın bulunduğu alanda, 2015 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi sosyal tesis yapmak için bir çalışma başlatmış; ancak bu proje, çevre aktivistlerinin direnişiyle durdurulmuştur. Alanda gönüllü olan peyzaj mimarı Aybike Zengin öncülüğünde ve semt gönüllülerinin desteğiyle permakültür ilkeleri doğrultusunda dört mevsim ürün elde edilebilen bir gıda ormanı oluşturma fikriyle bostan faaliyetleri başlamıştır. Şekil 2.28'de bostanın bulunduğu araziye yerleşimi görülmektedir [Web 32, 2020]. Çoğunluğunu Cihangir sakinlerinin oluşturduğu gönüllülerce kurulan bostan, kimsenin yönetici ya da sorumlu olmaksızın, isteyen herkesin katılımına açık yeniden üretilmiş bir mekândır [Karpuz, 2016]. Kullanıcıları kentli olan "Roma Bostanı" bu anlamda oldukça açık kamuya ait kentsel bir alan olarak düşünülebilir.

Şekil 2.28: Roma Bostanı görünümü.

Bir başka örnek ise; Fenerbahçe Parkı Topluluk Bahçesi'dir. 2016 yılında Saint Joseph Lisesi öğrencileri, Kadıköylü gönüllüler ve Kadıköy Belediyesi iş birliği ile Permakültür prensipleri doğrultusunda tasarlanmıştır. Tasarımında permakültür alanında uzmanların yanı sıra, öğrencilerin de katkısı ve emeği de bulunmaktadır. Gönüllülük prensibi ile işleyen bir "community garden" olan bahçe, tarım işleviyle bostan olarak değerlendirilebilir (Şekil 2.29.a ve Şekil 2.29.b), [Web 33, 2020].

a) b)

Şekil 2.29: a) Fenerbahçe Parkı Topluluk Bahçesi, b) Bahçenin ekim alanları.

Çalışmada örneklem olarak seçilen İmrahor Bostanı ise; Üsküdar ilçesi Aziz Mahmud Hüdayi Mahallesi içerisinde bulunmaktadır. Pervititch haritalarında "verger" yani "meyve bahçesi" olan alanın içerisinde bostan olmadan önce ve şu an mevcutta su kuyusu bulunmaktadır. 2014 yılında alandaki oduncunun ayrılması ile tanımsız bir mekâna dönüşen alan, mahalleli ve Doğancılar Forumu birlikteliğinde temizlenerek ekim dikime elverişli hâle getirilmiştir (Şekil 2.30.a), [Web 34, 2020]. Mahallelinin bostan girişimleri ve çabaları 2017 yılında meyve vermiş, bostan alanı Üsküdar Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü tarafından parsellenmiş ve gerekli çevre düzenlemeleri yapılarak öncelik olarak mahalleli için planlı bir proje hâline getirilmiştir (Şekil 2.30.b), [Kaynak: Park ve Bahçeler Müdürlüğü]. Yılda bir kez kura çekilerek bir senelik ekim dikim hakkı verilen bostan ayrıntılı olarak saha araştırması kapsamında anlatılacaktır.

a) b)

Şekil 2.30: a) İmrahor Bostanının ilk hâli, b) İmrahor Bostanı şu anki görünümü.

3. SAHA ARAŞTIRMASI

3.1. Pilot Çalışma

Saha araştırmasına başlamadan önce bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan soruların ifade bakımından yeterliliğini ve katılımcının yanıtlama için ihtiyaç duyacağı süreyi belirlemek amacıyla 1 pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Beykoz'da bahçeli bir konutta yaşayan ve bahçesinde tarımsal üretim yapan 59 yaşında emekli erkek bir öğretmen ile, çoktan seçmeli sorularla açık uçlu yarı-yapılandırılmış soruların bir arada bulunduğu derinlemesine bir görüşme yapılmıştır. Pandemi sürecinden dolayı görüşme sesli olarak yapılmış yaklaşık 22 dk. sürmüştür. Yapılan çalışma sonucunda şu kararlar alınmıştır:

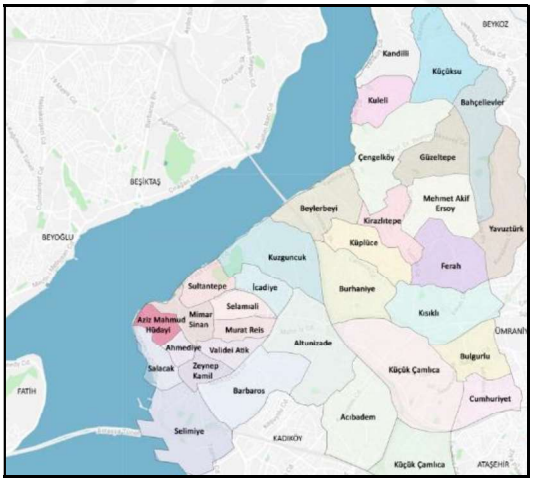
- Katılımcının "*biraz önce bahsetmiştim*" gibi ifadeleri nedeniyle benzer anlam taşıyan sorular azaltılmıştır.
- Mekân donatılarına dair sorulara yer verilmesine karar verilmiştir.
- Sorulara açıklayıcı kısımlar eklenmiş, daha nötr kalınma kararı alınmıştır.
- Çalışmanın 15 dk. ile sınırlamak gerektiği düşünülmüş, soruların sayısı ve yoğunluğu revize edilmiştir.

3.2. Örnek Olay İncelemesi: İmrahor Bostanı

3.2.1. Tarihsel Katmanlaşma

Ayazma tarafı, Doğancılar semti, Salacak olarak da isimlendirilen alanda yer alan İmrahor Bostanı, resmi olarak Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Üsküdar ilçesine bağlı Salacak, Ahmediye ve Mimar Sinan mahalleleri ile çevrili Aziz Mahmud Hüdayi mahallesi içerisinde ve Salacak mahallesiyle sınır noktada yer almaktadır (Şekil 3.1). İsmini 1589 yılında Üsküdar'a yerleşmiş ve orada dergâh kurmuş, halktan sultanlara kadar her zümreden insanlara uzanan geniş bir tesir halkası meydana getiren Aziz Mahmûd Hüdâyi hazretlerinden alan Aziz Mahmud Hüdayi mahallesi; camileri, türbeleri, külliyeleri çeşmeleri, tarihi ahşap evleri, eğimli

sokakları ile İstanbul'un geleneksel dokusuna dair izlerin okunabildiği mahalle kültürünün devamlılığını koruduğu bir Üsküdar mahallesidir. Bizans döneminde Atinalı General Charis'in ölen karısından alan Damalis burnu olarak bilinen, Salacak ile Şemsipaşa arasında kalan bu mevki, kutsal bir suya sahip olmakla birlikte bulunduğu konum ve ikliminden dolayı yazlık bir mevkii niteliğinde, geçmişte imparatorların zaman zaman dinlenmek için tercih ettiği yerlerden biri olmuştur [Yıldız, 2013]. İstanbul'un fethi ile Türk Müslüman kökenli insanların yerleşim bölgesi hâline gelen bölge 16. yy.'dan itibaren sadrazam ailesinin çeşitli kurumlarıyla ve daha çok hanım sultanlar tarafından ihya edilmiş Türk- Müslüman kökenli insanların yerleşim bölgesi hâline gelmiştir. Adını yakınında bulunan Bizans dönemimden kalma Grekçe "hagiasma"dan türeyen kutsal su bulunan yerleri ifade eden "ayazma"dan alan, eskiden Ayazma Sarayı'nın olduğu yerde inşa edilen Ayazma camii, Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Sultan tarafından yaptırılmış, avlusunda sadaka taşı bulunan Mirahur cami olarak da bilinen İmrahor Camii, Osmanlı'daki hayır hizmetlerinin emareleri olan Silahtar Mustafa Ağa Çeşmesi ve Ayşe Sultan Çeşmesi gibi Osmanlı'dan kalan birçok tarihi yapıyı içinde barındırır.

Şekil 3.1: Üsküdar ilçeleri içinde Aziz Mahmud Hüdayi Mahallesinin konumu.

3.2.2. İmrahor Bostanı Alanının İşlevsel Katmanları

Aziz Mahmud Hüdayi mahallesi içerisinde bulunan, tarihte Lalelili 3. Mahmud Han adına kurulmuş Vakıflara ait olan bostan alanı 1949 yılında Üsküdar Belediyesi tarafından çocuk bahçesi yapılmak için kiralanmış, daha sonra, arazi başka özel

şirketlere kiralanmıştır [Web 35, 2020] Son olarak bir oduncu tarafından kiralanan içerisinde su kuyusu bulunan alan, oduncunun gitmesinden moloz yığanları ve inşaat atıklarıyla âtıl bir hâle gelmiştir. Alanın yakın çevresinde bitişik nizam konut yapılaşması, doğusuna bitişik bir mezarlık ve mezarlığın karşısında ise İmrahor Camii bulunmaktadır. Pervititch haritalarında "meyve bahçesi" anlamına gelen "verger" (verger: Terrain planté de pommiers, d'arbres fruitiers) olarak belirtilen (Şekil 3.2) alanın Şekil 3.3'te görüldüğü üzere üretim faaliyetinin büyük bir kesintiye uğramıştır [Web 22, 2020]. Bu yüzden tarihi bostan olarak nitelendirmek doğru değildir. Ancak alanla ilgili haberler medyaya yansıtılırken tarihsel altyapısının olup olmadığının net bir şekilde ifade edilmediği görülmüştür [Web 36, 2020].

Şekil 3.2: Jacques Pervititch haritalarında bostan alanı.

Şekil 3.3: Bostan alanının 1966-1982-2011-2013-2020 yıllarına ait hava fotoğrafları.

2014 yılında yeşil alan statüsünden çıkarılması ile gündeme gelen alan, yeşil alan olarak korunmasını isteyen semt sakinleri ile kent ve çevre hakkı için bir araya gelen şu anda faaliyet göstermeyen Doğancılar Forumu'nun öncelikle kendi çabalarıyla sonrasında belediye tarafından temizlenmiş, bitkisel üretim canlandırılmaya çalışılmıştır [Web 37, 2020]. Bostanın isminin de o dönem konulduğu görülmektedir (Şekil 3.4.a), [Web 38, 2020]. Yakınında bulunan camiinin isminden gelen Arapça emīr ve Farsça āḫūr kelimelerinden türeyen "imrahor", TDK sözlüğünde (1983), "padişah ahırlarına bakmakla yükümlü kimse" anlamına gelmektedir. Alan bu isimle bir tarafı âtıl halde dururken, bir tarafı ise mahallelinin ekim dikim yaptığı bir üretim alanına dönüşmüştür (Şekil 3.4.b), [Web 39, 2020] ve

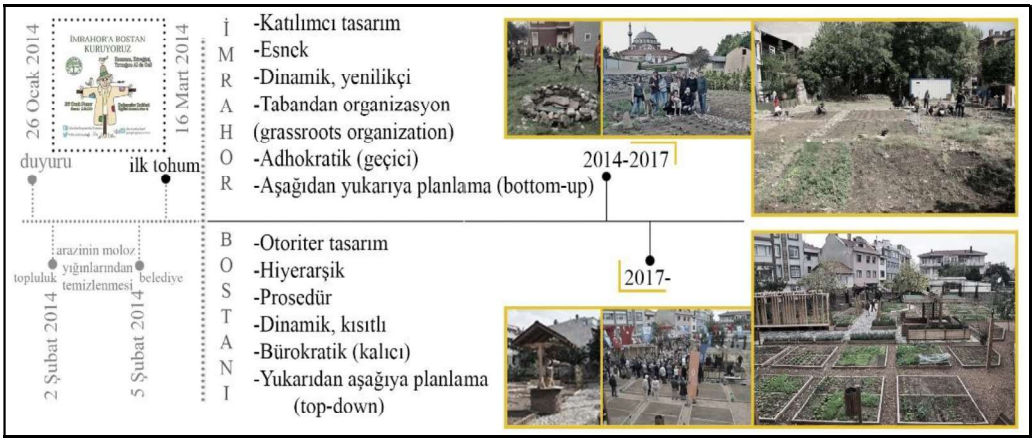
Şekil 3.4.c), [Web 40, 2020]. Betonlaşmasını istemeyen topluluk imza toplayıp yeşil alan olarak kalması için mücadele vermiştir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir:

"...Kentsel uzam, egemenlik ve gücün sembolize ettiği ulusal ve uluslararası girişimlerin bir rekabet alanı hâline dönüşürken bireyler ve gruplar da kamusal alanı direnme, üretme yaratıcı eylemler, etkileşim ve iletişim araç için bir laboratuvar olarak kullanırlar..." [Çakı, 2017].

Şekil 3.4: a) Kentsel topluluğun sosyal medya duyuru afişi, b) Alanın üretime uygun hâle getirilmesi, c) 2014 yılına ait bostan faaliyetleri.

Mahalleli tarafından ifade edilmese de alan hakkında yapılan araştırmalar; 2013 yılında Gezi hareketleri ile başlayan halkın kenti sahiplenerek kentsel yeşil alan, kent ve çevre hakkı için eyleme geçmesinin, bostanın şu anki durumuna gelmesinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Doğancılar Forumu; Gezi hareketlerinden sonra kurulan mahalle forumlarından biridir. Bostan ilk olarak bu forumun müşterek iş paylaşımı ve dayanışma biçimleriyle ortaya çıkmış, kent kültüründe ve toplumsal yapıdaki değiştirici bir aracı güç kaynağı olmuştur. Kuzguncuk, Yedikule, Piyalepaşa, Roma bostanları için verilen mücadeleler gibi İmrahor Bostanı'nın bulunduğu alan için de oldukça mücadele verilmiştir. Ancak İmrahor Bostanı'nı özel kılan detay şudur ki; tarihi bir bostan olmamakla birlikte üretim alanına dönüşmüş günümüze ait bir kimlik taşıyan kazanılmış bir alan olmasıdır. Mahallelinin eski hâlini tanımlamakta zorlandığı âtıl bir alan olarak ifade ettiği arazinin, üretim alanı olarak bir değer, bir kimlik kazanması ve mahallelinin sahiplendiği, bağ kurduğu bir alana dönüşmüş olması örneklem olarak seçilmesinde etkili bir faktördür. Alan, 2015 yılında proje geliştirilip ve parsellenmiş Kuzguncuk Bostanı gibi 2017 yılında "İmrahor Bostanı" olarak ismi aynı kalarak projelendirilmiştir. Şekil 3.5'te bostanın üretim ve gelişim aşamaları, bu aşamalardaki farklılaşan anlamları gösterilmektedir.

Şekil 3.5: Bostanın üretilme aşamaları ve geçirdiği değişim.

Ayrıca; alanın hem yeşil alan olarak hem de bostan olarak işlevini sürdürmesinde yerel yöneticinin katkıları vardır. Yerel yöneticinin Üsküdarlı olması ve yaşadığı yerle kurduğu bağ sonucu bostan için emek verdiğini göstermektedir:

"…herkesin bir köyü var…ben burası benim köyüm diyorum herkese…burada doğdum burada büyüdüm onun için burası benim için çok önemli çok kıymetli…nereden gelirsek gelelim buraya döndüğümüz zaman evime gelmiş gibi hissederim kendimi…çok alıştığım yer başka yerde yaşayamazmışım gibi geliyor…" ifadelerine ek olarak bostan için: *"…benim çocuğum gibi oldu orası…emeğim olduğu için duygularım farklı…mahalleme bir katkı sağlamış olmanın, bir şeyler kazandırmış olmanın mutluluğu, gururu var üzerimde…insanlarda yeşil alan özlemi var...hem benim için hem de burada yaşayanlar için çok önemli ve değerli bir yer orası…"* (yerel yönetici ile görüşme, 20.08.2020)

2017 yılında açılan bostan Ekim ayında hizmete alışmış ve ilk kuralar gerçekleştirilmiştir [Web 39, 2020]. Proje alanının Kuzguncuk Bostanı ile kıyaslanamayacak derecede küçük olması, alan tasarımında daha çok üretime odaklanılmasına neden olmuştur. Bostan alanını yerel yönetici *"butik bostan"* olarak nitelendirmektedir. Üsküdar Belediyesi, Kuzguncuk Bostanı'ndan sonra açtığı ikinci bostan ile "*kentleşmenin arttığı, yapılaşmanın ve betonlaşmanın hız kazandığı günümüzde, insanları yeniden toprakla buluşturmayı ve hobi amaçlı meyve sebze yetiştiriciliğine teşvik etme"*'yi amaçladıklarını ifade emektedir [Web 41, 2020]. Farklı mevsimlere uygun çeşitli sebzeler üretmek ve üretilen besinleri çevre halkı ile paylaşmak amaçlanmıştır. Geliştirilen projede alanda bulunan kuyu korunarak, muhafaza edilmiştir. Şekil 3.6'da bostanın vaziyet planı görülmektedir.

Şekil 3.6: İmrahor Bostanı vaziyet planı.

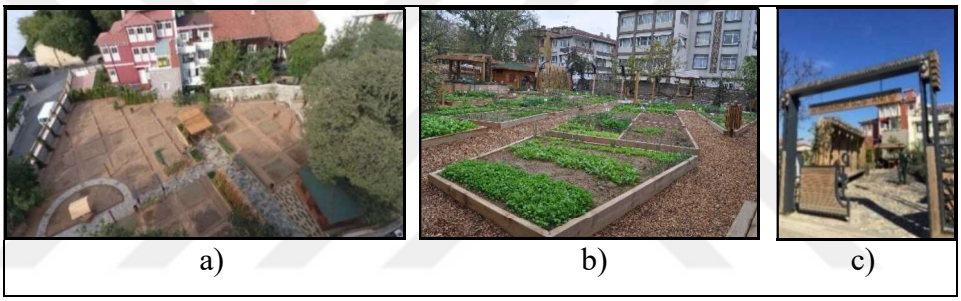
Alanda toplamda 4-4,5 metrekareden oluşan 64 parsel bulunmakta, bunlardan 4 parsel mahalle içinde bulunan Şemsi Paşa İlkokulu'na, 9 parsel yakın çevrede bulunan kamu çalışanlarına, 51 parsel de mahalleli için ayrılmıştır. Şekil 3.7'de bostanın parselleri gösterilmektedir. Her yıl ekim ayında yapılan kura ile mahalleli, ekim dikim alanı olarak parsellenmiş alanlardan bir senelik faydalanma imkânı kazanmaktadır.

Şekil 3.7: Bostan kullanım hakkına göre alanın parselleri.

Belediyenin projenin gelişiminde oy beklentisi, kaygısı gibi menfaat içeren düşüncelerine dair önyargılar bulunsa da de boş, rant değeri yüksek bir alanı halkın isteği doğrultusunda projelendirmesi oldukça önemlidir. Siyasi bağların menfaat üzerinden kurulması kaçınılmazdır. Ancak menfaat olarak halkın yararının ve isteğinin gözetilmesi, bir barış ortamı oluşturulmuş olması alanı "özel", "kendine

özgü" kılmakta ve onu farklılaştırmaktadır. Alanın bu anlamda "uzlaşılmış bir alan" olması da örneklem seçiminde etkili olmuştur. Ancak kullanıcılarının ve kullanım alanlarının bir kısmının mahalle ölçeği ile kısıtlanması zihinsel karmaşaya yol açmış alanın müşterekliğinin tartışılmasına neden olmuştur. Bostanın ilk kurulduğundaki durumu ve şu anki durumu birbirinden oldukça farklıdır. Topluluğun kendi inisiyatifleriyle şekillenen ortak bir kentsel üretim alanı iken; alanın projelendirilmesi, parsellenmesi ve mülkiyet kazanması kamusallığını etkilemiştir. Aynı zamanda iştirakçilerin birbirleriyle kurduğu ilişkiler, ilişkilerin kurulma nedenleri değişmiştir. Mahalleli ve kentli açısından farklı perspektiflerden alanın pek çok avantajları ve dezavantajları vardır. Ancak; çalışmanın pandemi sürecine denk gelmesi alanın etkilerini, yalnızca mahalleli perspektifinden değerlendirilmeyi mümkün kılmıştır.

Şekil 3.8: a) Bostanın havadan görünümü, b) Ekim-dikim sonrası görünüm, c) Bostanın giriş kapısı.

Yerel yönetici, bostanın planlama sürecinde bostanı planlayan firmadan memnun olduklarını, işin ehline bırakılması gerektiğini söylemiş, kuyunun, oradaki ağaçların korunmasına müdahale ettiğini belirtmiş, "…*orası boşken bir komşumun mesela asma dikmişti oraya o asmanın korunmasını istedim…yapan firma onu bilmez…onlar olması gereken şeylerdi."* (yerel yönetici ile görüşme, 20.08.2020) ifadesiyle aslında mekân için önemli bellek ögelerinin kalması gerekliliğini tasarımcı firma ile görüştüğünü ifade etmiştir. Şekil 3.8.a), Şekil 3.8.b) Şekil 3.8.c)'de bostanın planlandıktan sonraki ilk durumları gösterilmektedir [Kaynak: Park ve Bahçeler Müdürlüğü].

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde mahalleli-katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin verileri ve analizleri yer almaktadır.

4.1. Kentsel Morfolojideki Etkilerin Değerlendirilmesi

İstanbul'un kent morfolojisini iklim, topografya gibi coğrafi özelliklere göre yerleşim yanı sıra genel olarak; yangın, sel, deprem gibi doğal afetler, nüfus ve göç hareketleri ile çarpık kentleşme ve gecekondulaşma, yaşam biçimlerinin değişimi ile gelişen yeni konut biçimleri, teknolojik gelişmeler, kentsel politikalar ve imar düzenlemeleri gibi birçok olgu etkilemiştir. Bu olgular sonucu yapılar ve tanımlı açık alanlar dışında kalan terk edilmiş, arada kalmış, kullanılmayan tanımsız alanlar "belirsiz", "kayıp", "boş", "artık", "ölü", "metruk", "yitik", "müphem" gibi tanımları da beraberinde getirmektedir. İstanbul kentinde sıklıkla karşılaşılabilen bu alanlar bu olumsuz söylemlerin yerini "çok anlamlı", "deneyime açık", "hareketlilik çağrıştıran" olumlu alternatif mekân çağrışımlara bırakabilmektedir. İmrahor bostanı da kentin açık boş, âtıl bir alanı iken mahalleli tarafından sahiplenilen kentsel/yarı kamusal açık/yeşil bir alana dönüşen nadir örneklerden biridir.

Kentsel açık alanlar, kentlinin toplanacağı, kendini ifade edeceği, birbirleriyle karşılaşacağı, toplumsal-davranışsal uzlaşma alanları olmasının yanı sıra yapı yığınlarının içerisinde insanla çevresi arasında ölçü açısından dengeleyici bir etkiye sahiptir. Dar sokaklı evler ya da yüksek katlı binaların insanlar üzerinde oluşturduğu ezici etki açık alanlar ya da yeşil alanlarla dengelenerek, insan üstündeki baskının hafiflemesine yol açar. Dolayısıyla açık/yeşil alanlar mekânları, insani boyuta taşırlar [Özbilen, 1991; Önder ve Polat, 2012]. İmrahor Bostanı da bu anlamda bağlı olduğu sıkışık konut dokusuna sahip mahallenin yapılaşması içerisinde Ayazma Parkı, Oyma Saray Parkı, Doğancılar Parkı ve birçok çocuk parkı gibi önemli bir denge kurma aracıdır. Şekil 4.1'de açık ve yeşil alanların yaşattığı bu etki anlaşılabilmektedir [Web 42, 2020]. Katılımcıların *"…bir nefes alınacak yer gibi orası bizim için… kent insanı için çok güzel bir şey…"* (K6 mahalleli ile görüşme 22.08.2020*), "…gerçekten huzur veriyor orası…"* (K9 mahalleli ile görüşme, 22.08.2020) ifadeleri yeşil alanların nefes noktaları olduğunu göstermektedir.

İmrahor Bostanı'nın kent morfolojisindeki etkisi mahallelinin ifadelerine yansımıştır. İfadeler konut çevresindeki "boş" ve "tanımsız" alanların tedirgin edici olduğuna dair olumsuz izlenimlerin olduğunu göstermektedir. Ancak bu alanın yeşil alan olarak düzenlenmesi ve görünümünün değişimi olumlu bir etki bırakmaktadır. Örneğin; *"...bostan yokken orası gerçekten âtıl bir vaziyetteydi..."* (K1 mahalleli ile görüşme, 20.08.2020), *"...şu hâlinden memnunun eskiden orası mezbelelikti hakikaten hoş bir durumda değildi ama çok iyi düzenlenmiş şuan..."* (K4 mahalleli ile görüşme, 22.08.2020), "*…hatırladığım orası bir çöplük gibiydi karanlık hatta geceleri önünden geçerken tedirgin edici bir görüntüsü vardı…"* (K9 mahalleli ile görüşme, 22.08.2020), "*…eskiden orası harabe bir yerdi ne tür insanların orada bulunduğu belli değildi şimdi hem görsel açıdan iyi hem de önünden geçtiğiniz zaman yeşillik olduğunu görüyorsunuz...içeride ailelerin bir takım faaliyetlerde bulunduğunu görüyorsunuz…gece saatinde eskiden oradan geçmek ile şu anki hâli ile oradan geçmek arasında güvenlik açısından bir rahatlık hissediyorsunuz…*" (K10 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) ifadeleri bu durumu desteklemektedir.

Şekil 4.1.: Aziz Mahmud Hüdayi mahallesi ve çevre doku içerisinde yeşil alanların etkisi.

Ancak, katılımcıların "eskiden" ifadesiyle tam olarak hangi zaman diliminden bahsettikleri anlaşılamamış, alanın bostan olmadan önceki işlevsiz kaldığı durumunun belirtildiği düşünülmüştür. Aynı zamanda katılımcılar, 2014 yılında oduncunun ayrılmasından sonra mahallede kurulan forumdan hiç bahsetmemiştir. Bu nedenle katılımcıların ilk müşterek bostan faaliyetleri süresince alan hakkındaki düşünceleri anlaşılamamıştır. Katılımcılar arasında mahalledeki forumda yer almış yalnızca bir mahalle sakini bulunmaktadır. Bu katılımcı forumun üyelerinin büyük

çoğunluğunun taşındığını ve forumun dağıldığını ifade etmiş, ilk bostan faaliyetlerinden şu şekilde bahsetmiştir:

"…odun deposu çalışmalarına son verdikten sonra orası izbe bir alandı biz mahalleli ve gençlerin katkısıyla orayı temizledik taş topraktan arındırdık ve orada bir bostan oluşturduk şu anki bostan gibi kesin sınırları olan alanlar değildi iç içeydi ama hakikaten çok güzel ürün toplandı oradan çok güzel bir bostan oldu orası…o hâlini de ben seviyordum yani doğaldı papatya çıkıyordu ballıbaba çıkıyordu mineler çıkıyordu doğal bir çimeni vardı… önce ben karşı çıktım bu şekilde olmasına ama şimdi memnunum yani bu da başka bir şey oldu bir sürü insan yararlanıyor şu anda yani belli bir hakkaniyet içinde kura çekimiyle…" (K14 mahalleli ile görüşme, 07.09.2020)

Katılımcının bu ifadelerinden hem alanın forum üyeleri ve mahalleli tarafından bostan faaliyetlerine başlandığı süreçteki görünümünü doğal bulduğu ve bundan hoşnut olduğu hem de şu anki görünümden de memnun olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.1. Bostanın Kent-Mahalle Dokusuna Kazandırdığı Farklılık

Kentin çeperinin içinde yer alan yeşil alanların insan yaşamına fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekolojik birçok açıdan katkı sağladığı bilinmektedir. Yeşil rengin canlı ve cezbedici renkleri ile; insana sevinç ve mutluluk kaynağı olan, sakinlik, huzur, canlılık ve yaşam isteği veren doğal çevrelerden biri olan kentsel yeşil alanların, strese karşı etkisi ile psikolojik ve ruhsal yönden rahatlık sağlayan birçok olumlu etkileri bulunmaktadır. Bostan ise; kent içindeki park, bahçe gibi kentsel yeşil alanlardan, doğa ile birebir ilişki ve direkt temas kurmaya olanak vermesi açısından farklılaşmaktadır. Üretime olanak tanıyan hobi bahçesi benzeri işleyişiyle kır karakteri taşıması ise; onu diğer yeşil alanlardan etkinlik biçimi ve kullanıcı sınırı açısından ayrıştırmaktadır.

Kamusal alan olmasının yanı sıra bostanın mahalleli için parsellenmiş olması ise; mahalleliye özel alan hissiyatı yaşatmaktadır. Mahalle ölçeğinde müşterek katılım imkânı, sınırlandırılmış ortak bir dünyanın paylaşılmasına neden olmaktadır. Farklılıklarıyla beraber aynı çevreyi paylaşan insanlardan oluşan topluluk, paylaşılan mekânın ve eylemlerin yeni bağlantıları ile bostanın kamusallığının yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.

Bazı kullanıcılar bostanı çocuk parkı gibi bir oyun alanı olarak görmemektedir. Bostanın çocuklar için yalnızca eğitici ve öğretici bir alan olduğu görüşünde olmakla birlikte daha çok yetişkinlere yönelik bir alan olduğunu savunmaktadır.

"…bostan farklı park farklı…bostan ile çocuk oyun alanı çok farklı alanlar yani bostanda çocuk alanı olabilir ama oyun yeri için çok uygun yerler değiller ben öyle düşünüyorum en azından yani…" (K11 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"*…park ve bahçelerden farklılaşabilir…şöyle ekim dikim yapma şansı açısından güzel çocuk parkına dönmemiş olması açısından güzel gürültü avantajı var yani parklara göre daha güzel bize daha çok hitap ediyor …*" (K5 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Bostanın park, bahçe gibi yeşil alanlardan hangi açıdan ayırıcı özellikleri olduğu sorulan katılımcıların görüşleri genel olarak üç farklı şekilde değerlendirilmiştir. Bunlar; üretim, aidiyet duygusu ve katılımlı sosyal etkileşim olarak sınıflandırılmıştır.

4.1.1.1. Üretim

Bostan, kırsal karakter taşımasıyla kentsel açık alanlardan önemli ölçüde ayrışmaktadır. Doğrudan katılım gerektiren aktivitesiyle özel anlama sahiptir. Sıklıkla karşılaşılan ve bilinen kentsel yeşil alanlardan tarımsal üretim, birlikte emek verme ve paylaşım imkânlarıyla önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Kent bireyi için üretmekten alınan keyif ile bireysel tatmin sağlamaktadır. Katılımcılar bostanın yaşattığı üretimden doğan bireysel tatmin duygusunu şu şekilde vurgulamıştır.

"…kent denilince sanki işte toprakla işiniz olmamalı bir şey etmemelisiniz bir hayvanınız olmamalı yani bir şey bir algı var ama bostan bunu kıran bir şey yani hem bir parkın o gidip oturduğunuz o rahatlığını veriyor hem işte orada bir ürün yetiştiriyorsunuz onun yetişmesini görüyorsunuz yani onun lezzeti bile çok farklı mesela…" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

"…parkta hiçbir şey yapamazsın oturursun dinlenirsin gazeteni okursun çocuklar oynar onları seyredersin ama bu tip bostanlarda el becerisi onları ekip biçerken topraktan aldığın zevk daha farklıdır onları ekip biçerken topraktan aldığın zevk daha farklıdır yani orada bir tane domates çıksa bir tane salatalık çıksa o seni heyecanlandırır ay ne güzel çıkmış diyerek …" (K7 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Başka bir katılımcı ise;

"…en önemli farklılaşma noktası üretim…yani orada gerçekten bir şey üretiyorsunuz…sizin ürettiğiniz bir şey oluyor…özellikle genç nesiller için üretimi onlara orada aşılamak bence gayet güzel bir şey parklarda da mesela doğa ile buluşuyorsunuz ancak burada bu bostanlarda dediğim gibi üretim yaptığınız için bir bitki nasıl sulanır işte bazen eğitim de veriliyor…hangi sezonda neler ekilir hani bu tarz doğa ile ilgili üretim ile ilgili şeyler direkt olduğu için park bahçeden ayrılıyor tabii ki…" (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020)

cümlelerini kurarak toprakla üretim yoluyla deneyim sağlayan bostanın hem eğitici yönünden bahsetmiş, hem de doğayla temasta doğrudan bir bağ oluşturan yönünü vurgulamıştır.

4.1.1.2. Aidiyet hissi

Herhangi bir "yer"e ait olma duygusu kişilerin en önemli bir gereksinimlerinden biridir [Relph, 1976]. Yerin kendine özgü coğrafi nitelikleriyle birlikte ve o yerde yaşayan insanları saran tarihsel, toplumsal ve estetik özelliklerinin oluşturduğu çevrenin özgün karakterine bağlı olarak bu duygu gerçekleşir. Bostanın, mahalleliye sunduğu parsel hakkı ile müşterek işleyişi, onu kent içindeki park ve bahçelerden ayrıştırmaktadır. Bu ayrışma; mahalleliye geçici parsel/mülkiyet hakkı üzerinden aidiyet kazandırmaktadır. Aidiyet süreci, bireysel bir deneyim sonucunda insanın yaşadığı çevreyi kişiselleştirmesini ve bu mekânı başka yerlerden farklılaştırmasını içermektedir. Bu konu bir katılımcının ifadesinden okunabilir:

"…biricik yani tek kalmış nadir yerlerden biri olduğu için parktan bahçeden çok ayrılıyor…yani çünkü şey gibi oluyor yani hani size kent yaşamında ekip biçebileceğiniz bir alan verilmesi…çok iyi geliyor…hani İstanbul'da yaşayan insanlar için bir ütopya çok ütopik geliyor…İstanbul'dasınız ve bir parseliniz var o yüzden çok iyi hissettiriyor küçücük de olsa yani hani çok iyi geliyor…" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

Kentsel bir alan üzerinde egemen ve söz sahibi olma durumu; kullanıcılarına özel alan hissiyatı vermekte, aidiyeti güçlendirmektedir. Katılımcıların; bazı yanıtlarda, bostanı "*bahçem", "bostanımız"* şeklinde ifade etmeleri, "ben" ve "biz" duygusuyla benlikle ilişkilendirdiğini ve mekânsal bir aidiyet kurulduğunu

göstermektedir. Aynı mahallede yer alması dolayısıyla konuta yakın olması ile ilişkili olarak bostan kullanıcılarına konutlarının bahçesi hissiyatını vermektedir.

"...daha özel bir yer bence yani kendine ait bir şeyler yapabiliyorsun yani mesela bir fide alıp dikebiliyorsun kendine ait bir bölgen oluyor orada daha özel bir yer o açıdan parklardan farklı... yani bahçe gibi insanın bahçesi gibi oluyor bir süre sonra... parklar kimseye ait değil herkese ait daha genel hissediyorsun ama bostana gelince daha hani kendi evinin bahçesine girmiş gibi hissediyorsun..." (K13 mahalleli ile görüşme 26.08.2020)

"...biz aile içinde şakalaşıyoruz işte ben diyorum bahçeme gideyim de size işte buradan turp getireyim falan diye konutumuzun uzantısı gibi şey yapıyoruz ama değil tabii yani o belediyeye bağlı bir yer ancak şu hâli çok iyi hakikaten çok iyi işletiliyor..." (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Bostan bireylerin kendilerine ait bir eylemi, kentsel ortam görünürlüğünde deneyimleme fırsatı vermektedir. Sıklıkla gitmeyi gerektiren sorumlulukları ile; hem bostan ve kullanıcıları ile hem de kullanıcıların kendi aralarındaki aidiyet bağlarının güçlenmesine neden olmaktadır:

"...bostanda konular bizi birbirimize bağlıyor işte o diyor ki işte ben şunu ektim diyor tohumu şurdan aldım diyor aa ben şuradan aldım diyorum falan böyle böyle sohbet edince mahallemizde yaşayan insanları daha iyi tanımış oluyoruz...bir selamlaşmanın ötesinde dolayısıyla güzel bir büyük bir aile ve eskiye dönük mahalle kültürünün tekrarlarını yaşıyoruz görüyoruz..." (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Bostanı; konutlarının uzantısı olarak değerlendirip değerlendiremeyecekleri sorulan katılımcılardan bazısı konutun uzantısı olarak değerlendirebileceğini belirtirken, bazı katılımcılar ise mahallenin bir parçası olarak değerlendirmiştir.

"*...bostan bana uzak evimin dibinde değil haa ister miydim isterdim hani evim bahçe içinde olsun ekeyim biçeyim yapayım yakın olsun isterdim biraz uzak olsun ama gene de oraya gidip 15-20 dk yarım saat toprakla uğraşmak gerekli bir işim varsa 1 saat oturup oh mis gibi demek çok şeye bedel...gerektiğinde tabii ki işimi gücümü bitiriyorum ay gidiyorum bir oturayım da bir nefes alayım ay bahçeme bir bakayım deniyor yani denmiyor desem yalan..."* (K7 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"...yani konutun bir yandan uzantısı...ben daha çok bu muhiti tercih ediyorum yani bu mahallede bu muhitte, bu o konutta oturduğum için bostanı kullanabilirim bu yönüyle uzantısı mahalle dışından birisi kuraya giremez yani bostandan faydalanamaz... ancak onu kullanmak için burada oturmam lazım böyle bir koşutluk

var…bir bağımlılık var…mahallenin bir parçası yani dolayısıyla ben de böyle bir yer istiyorsam ki istiyordum yani bu da bir işte faktör oldu…buradan taşınmayı düşündüğümde ya ne gerek var bak işte bak bostanımız da var diyorum…artılara yazılıyor yani burada oturmak için kalmak için böyle bir bağlılık durumu var.. (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

Bu bağlamda; bostanla kurulan aidiyet ilişkisinin, kimi katılımcılarda konutla, kimi katılımcılarda ise mahalle ile bağdaştırıldığı görülmüştür. Dolayısıyla; bostanın mahallenin mülkiyeti gibi işlemesi mahallelinin bostana, yaşanılan bölgeye ve bölge topluluğuna bir aidiyet geliştirmesine neden olmaktadır.

4.1.1.3. Katılımlı Sosyal Etkileşim

Bostanlar, park gibi yeşil alanların sağladığı diğer insanlarla görmeyi ve işitmeyi içeren pasif iletişim ortamı sağlamasıyla birlikte deneyim ortamı üzerinden aktif iletişim ortamı oluşturarak sosyal etkileşimi arttırmaktadır. Yapay çevrenin doğal çevreye hâkim olduğu İstanbul metropolünün karmaşası içinde yaşayan, yoğun stres altında kalan bireyler bostan gibi kentsel yeşil alanların yavaş ve huzurlu işleyişi ile sakinleşebilmekte ve toplulukla bağ kurmakta ve "öteki" ile sosyal etkileşime geçebilmektedir. Kimliğin inşa sürecinde etkisi olan öteki kentsel alanlarda görünürlük kazanır. Diğeri ya da öteki, başkası olarak tanımlanabilen "ben olmayan", "biz olmayan" anlamına gelmektedir. Bireyin ben ya da biz olarak kendini tanımlayabilmesi için ise ötekiye dolayısıyla başkasına ihtiyacı vardır. Örneğin; kadın kimliğinin okunabilmesi için bir erkek kimliğine, beyazın tanımlanabilmesi için siyahın varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle her olgunun kimliğinin inşa sürecinde başkasının ya da ötekinin varlığı zorunludur. Bir katılımcının;

"…bostanda ekerken yanındaki eken arkadaşınla sohbet ediyorsun tanışıyorsun öteki ile tanışıyorsun çocuğu geliyor sen fotoğrafını çekerken ahbap oluyorsun filan yani…" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020)

ifadeleri bahçecilik faaliyetini birlikte deneyimleyen bireylerin aralarında bilgi alışverişinin olmasının yanı sıra farklı sosyal kimliklere sahip bireylerin farklı şekillerde bir araya gelebildiğini göstermektedir. Fiziksel çevrenin toplumsal ve birey-çevre ilişkilerini desteklediği yerlerden biri olan bostan, mahallenin ortak kullanım alanına dönüşmesiyle farklı kimlikleri bir araya getirmektedir. Park ve

bahçelerdeki genellikle görsel temasla gerçekleşen pasif etkileşimi, konuşma ve tanışmayı içeren çeşitli sosyalleşme eğilimleri ile katılımlı bir etkileşime çevirmektedir. Bu konu katılımcıların şu ifadelerinde görülmektedir:

"…emek ederken insanla tanışmak daha farklı yani…bir şey almak vermek ama parka gittiğinizde sadece oturuyorsunuz…ama bahçenizde insanlarla konuşma fırsatı yakalıyorsunuz…domates nasıl tohumunu nerden aldın doğal mı suni mi işte hazır mı değil mi…yani bütün bunlar sohbet etmenize ve birbirinizi tanımanıza neden oluyor üretirken iletişim daha güzel bir şey… bostanda da bir nevi üretim var…" (K6 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

*"…orada ilgilenirken birkaç kişi ile sohbet ediyorsunuz konuşuyorsunuz yeni dostlar kazanabiliyorsunuz bazen oluyor ki bir arka sokakta oturan komşunu tanımıyorsunuz ama bostana geldiği zaman sen nerede oturuyorsun dediğin zaman a ben falan yerdeyim ay bana ne kadar yakınmışsın diyebiliyorsunuz…" (*K7 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"…insanlar parklarda bahçelerde tabi ki vakit geçirebiliyorlar…ama orada bir kendilerine ait bir şey ile uğraşıyor olmaları bir şeyler yetişiyor bir şeyler üretebiliyor olmaları daha farklı…hani komşuluk ilişkileri için de bir rekabetin olduğunu söyleyebilirim hani sende daha fazla ürün daha lezzetli ürün vs. gibi bu yüzden hani park ve bahçelerden biraz daha farklı…" (K10 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Bostan, bireyin, başka insanlarla dünya ve kendisi hakkında mesaj iletme olanağı bulabildiği kentsel düzlemlerden biridir. Ekim-dikim faaliyetlerinden kalan zamanda bostanda bulunma, sosyal etkileşimi yoğunlaştırmaktadır. Ancak burada kimi katılımcılar bu durumu deneyimlerken, kimi katılımcılar yalnızca gözlemlemiştir:

"…bostanda bazen insanların orada yoruldukları zaman hani diğer arkadaşları filan gördükleri zaman oturup bir semaverde çay içtiklerini gördüm gerçi benim o kadar zamanım olmuyor ama zamanı olanlarda böyle sosyalleşme anlamında işte şakalaşmalar oluyor filan işte bunlar da çok hoş şeyler … birbirlerini takılan insanlar vesaire sanki büyük bir aile gibi …yani aile gibi daha samimi şeyleri oluyor ilişkileri oluyor o bostan sayesinde bu güzel bir şey…" (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020).

Aynı zamanda genç bir katılımcı;

"…daha çok yaş ortalaması büyük insanlar oluyordu etrafımızda…kendi yaş ortalamamda kimseyi bostanda göremedim..."

diyerek bostanı kullandığı zaman dilimlerinde yaş sınırı yüksek bireylerle karşılaştığını ifade etmiş,

"...konuşuyoruz tabi ki hâl hatır soruyoruz ama çok da fazla kendi yaş ortalamamda kimseyi bostanda görmediğim için sosyalleşme anlamında bostanın pek bir etkisi yok ama onlar için mutlaka vardır belki bizim biraz yaş dolayısıyla olmamış olabilir gençler için yaygınlaşmasını isterdim ama diğerleri için kesinlikle olduğunu düşünüyorum ben onu belirtebiliriz..." (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

diyerek daha çok yaş sınırı yüksek katılımcılar için sosyalleşme sağladığını eklemiştir. İfadelerin farklılaşmasında kullanıcıların demografisi, gündelik yaşantılarında bostanla kurdukları ilişkininin farklılaşması etkilidir. Gündelik yaşam kültürü; bostanın anlamını değiştirebilmekte, kullanım sırasında yaşanan ikincil eylemleri de farklılaştırabilmektedir.

4.2. Demografik Yapı Bakımından Bulgular

Bu bölümde 14 kişiden oluşan örneklem grubunun; yaş, cinsiyet, doğum yeri, eğitim durumu, meslek, çalışma durumu, çalışma şekli, medeni durumu, çocuk sahibi olma durumu gibi özelliklerini ortaya çıkaran veriler değerlendirilmiştir. Yaşları 27-65 arasında değişen katılımcıların yarıdan fazlası kadındır (9 kadın ve 5 erkek). Bu katılımcılardan evli ve çocuklu olanlar çoğunluğu oluşturmaktadır (9 evli, 5 bekar). Sivas, Rize, Yalova doğumlu farklı şehirlerden katılımcılar olsa dahi İstanbul kökenliler çoğunluktadır. Eğitim durumu bakımından ise; orta okul mezunundan doktora mezununa kadar geniş bir çeşitlilik söz konusudur. Aktif çalışma yaşamına sahip tam ve yarı zamanlı çalışanlarla birlikte, emekli ya da ev hanımı gibi çalışmayan katılımcıların da çeşitliliği dikkat çekmektedir. Tablo 4.1'de katılımcıların demografik bilgileri gösterilmektedir.

Demografik bulgular, yaş, cinsiyet, toplumsal statü gözetmeksizin bostanın farklı karaktere sahip çok sayıda mahalleli tarafından kullanıldığını kanıtlamaktadır. Veriler, bu çeşitliliğin, çekilen kurada kazanılan hakkın hanehalkına sunduğu imkânla da ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Bostanda kiminle birlikte vakit geçirdiği sorulan katılımcıların ifadeleri, kura ile bostanda ekip biçmeye hak kazanan hanelerden farklı yaş gruplarının da bostan faaliyetlerine katıldığını ve çeşitliliğin daha da arttığını göstermektedir.

Tablo 4.1: Katılımcıların Demografik Bilgileri.

	Cinsiyet	Doğum yeri	Yaş	Medeni durum	Çocuk sahibi	Eğitim durumu	Meslek	Çalışma durumu	Çalışma şekli
1	Erkek	Safranbolu	28	Bekar	-	Üniversite	İş Analisti	Evet	Özel-tam zamanlı
2	Kadın	İstanbul	29	Evli	-	Üniversite	Memur	Evet	Kamu-tam zamanlı
3	Erkek	Sivas	32	Evli	Var	Yüksek Lisans	Harita Mühendisi	Evet	Kamu-tam zamanlı
4	Erkek	İstanbul	65	Evli	Var	Doktora	Akademisyen	Evet	Özel- tam zamanlı
5	Kadın	İstanbul	28	Bekar	-	Yüksek Lisans	Öğretim Görevlisi	Evet	Özel-esnek çalışma saatleri
6	Kadın	Rize-Pazar	61	Evli	Var	Lise	Tekstil tasarımcısı Emekli	-	-
7	Kadın	Üsküdar	54	Bekar	-	Lise	Emekli	-	-
8	Kadın	Rize-Çayeli	55	Evli	Var	Ortaokul	Ev hanımı	-	-
9	Kadın	Kadıköy	34	Bekar	-	Üniversite	Kabin memuru	Evet	Kamu-farklı çalışma saatleri
10	Erkek	Üsküdar	48	Evli	Var	Lise	Muhasebeci	Evet	Özel- tam zamanlı
11	Erkek	Yalova	60	Evli	Var	Lise	Sendikacı	Emekli-Evet	Özel- tam zamanlı
12	Kadın	Sivas	27	Evli	Var	Yüksek okul	Çocuk gelişimi-ev hanımı	-	-
13	Kadın	Rize	31	Evli	Var	Üniversite	Bilgisayar programcısı-ev hanımı	-	-
14	Kadın	Üsküdar	62	Bekar	-	Üniversite	Endüstri Tasarımcısı-Turizm Rehberi-Emekli	-	-

Örneğin "*…annemle birlikte oraya gidiyorduk…*" (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020), "*…eşimle gidiyorduk...*" (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020) "*…eşimle ve oğlumla gidiyorduk…*" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020), "*…babam daha çok gidiyordu…*" (K5 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) "*…arkadaşımı çağırıyordum…*" (K6 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) "*…annem ilgileniyordu…*" (K9 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) gibi ifadeler neredeyse her yaştan bireylerin bostan kullanıcısı olduğunu göstermektedir.

İnsanların farklı yaş, cinsiyet, meslek, statü ve konumlarda olmasına rağmen müşterek değer olarak tohum ve üretim faaliyeti üzerinden gerçekleştirdiği eylem ve birliktelik, bostanın (tohum ve toprağın) birleştirici bir gücü olduğu düşüncesini desteklemektedir. Bostanın sağladığı eşik deneyimi ötekiliğe ancak kimliğin sınırlarının açılmasıyla yakınlaşılabileceğine dair farkındalık kazandırmaktadır. Bu perspektiften bostanlar, bireylerin bir yandan tüm kimliklerin üstünü örterken, farklı kimliklerin "müşterek değer" etrafında müşterek bir şekilde bir arada olunabileceğini de göstermektedir.

4.3. Gündelik Yaşam Kültürü Bakımından Bulgular

Yaşama dair her şeyin bütünsel ilişkide olduğu bir etkileşim alanı olarak tanımlanan gündelik yaşam, her gün yeniden inşa edilen, aktörü birey, sahnesi kent olarak sürekli kendini tekrarlar. Gündelik hayatın içindeki kesişen yaşamlar, kurgular, etkileşimler, rastlantılar, iletişimler onu canlı ve dinamik kılar. İnsanın yaşam stilleri gündelik hayat kavramının merkezindedir. Gündelik yaşantı, bireylerin veya toplulukların doğa ve politik gibi sistemler üzerinden birbirleri, üretim-tüketim pratikleri ve kendileri ile kurdukları ilişkilerin tamamı üzerinden değerlendirildiğinde sürekliliği, yenilenmeyi ve tekrarı tanımlar [Lefebvre, 1987; Dereli, 2010]. Modern birey için gündelik yaşam; çalışma, aile hayatı ve boş vakit faaliyetlerin bütünüdür [Lefebvre, 1991].

Gündelik yaşam kültürü, farklı bireylerin kişisel eylemleri, öznel değerleri ve yargıları, tercihleri, davranışları doğrultusunda pratik edilerek oluşur. Bireyin doğuştan gelen kimliği üzerine inşa ettiği kimliğiyle belirlediği yaşamdaki rolü, kent yaşamının ritmi içerisindeki tercih ve eğilimlerini belirlemektedir. Aile kökeni, meslek tercihleri, çalışmaya ayrılan zaman, serbest zaman aktiviteleri, çalışma mekânlarının tercihleri, konut tercihleri, konutta geçirilen zaman, konut çevresinde sosyalleşme eğilimleri, aile/akraba/arkadaş/komşu/mahalleli ile etkileşim tipleri, açık/kapalı kentsel alan tercihleri, gündelik yaşam kültürünü farklılaştıran değişkenler olarak sıralanabilir. Gündelik yaşam kültüründe bostanın kullanımını etkileyen faktörler Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Bu bölümde çalışmanın çerçevesi içerisinde değerlendirilecek temel değişkenler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

- Aile kökenine göre yeşil alanların anlamı
- Yaşanılan çevre ile kurulan bağ ve bağ kurmada ekili faktörler
- Konut tercihlerinde etkili faktörler ve açık alan kullanımı
- Konut çevresi sosyal etkileşimde bostanın rolü
- Gündelik yaşam kültüründe bostan kullanımı ve anlam
- Müştereklik ve katılımcılık açısından bulgular

Tablo 4.2. Gündelik Yaşam Kültüründe Bostanın Kullanımını Etkileyen Faktörler.

GÜNDELİK YAŞAM KÜLTÜRÜNDE BOSTAN KULLANIMI			
Anlam- Amaç	**Bostan kullanıcıları**	**Kullanım sıklığı /zaman tercihleri**	**Özel Anlam**
Bellek Zevk, keyif, heyecan Bireysel tatmin Emek Üretim Serbest zaman aktivitesi Psikolojik rahatlama Eğitim/öğrenim	Parsel hakkı olan mahalleli + hanehalkı (genç-yaşlı, kurada hak kazanan hanehalkı)	Hafta içi Hafta sonu (mevsimsel etki) (çalışma durumu) (çalışma zamanı) (ailevi koşullar) (toplumsal roller)	Üretim ve paylaşım Uzun süreli tanışıklık (Üretim/tohum üzerinden gelişen etkileşim) Aidiyet (Konutun uzantısı/ mahalle duygusu) Katılımlı sosyal etkileşim

4.3.1. Aile Kökenine Göre Yeşil Alanların Anlamı

Bireyin çocukluğunun geçtiği ev, yer kimliği tohumlarının atıldığı, fiziksel çevre kadar sosyal süreçleri ve rolleri içeren ilk mekândır [Lawrence, 1987; Gürkaynak, 1996]. Yer kimliği ile ben kimliğinin gelişimine ilişkin psikolojik sürecin bir parçası olan ev, yaşamda yer kimliği tohumlarının atıldığı ilk ve en önemli mekândır. Ev, içinde yaşayanların eşsizliğini ve bireyselliğini; bireyler ve küçük gruplar olarak toplumla ve daha geniş anlamda parçası oldukları kültürle olan bağlantılarını, sınırlarını ve sınırsızlıklarını yansıtır [Göregenli, 2015]. Çocukluk evi mekânsal belleğin ilk oluştuğu yerdir. Bireyin evi ve belleği arasındaki ilişkinin kökleri çocukluk evine kadar dayanır [Öymen-Azak ve Pulat-Gökmen, 2009].

Katılımcılara büyüdükleri ev ve çevresi sorulduğunda; yaşamlarının büyük bir kısmı Üsküdar'da geçmiş olan katılımcılar "*…bahçeli bir evde ve aile*

apartmanında…" (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020), "*…apartman dairelerinde…mahalle kültürünün olduğu bölgelerde…*" (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020), "*…bahçeli bir evde…*" (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020), "*…İmrahor bostanının olduğu yerde, bir apartman dairesinde…*" (K5 mahalleli ile görüşme 22.08.2020), "*…bostanın çevresinde bahçe içinde 2 katlı bir evde…*" (K7 mahalleli ile görüşme 22.08.2020), "*…büyük konak tarzı bir köşkte…*" (K10 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) "*…ahşap müstakil bir evde..*" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020) yanıtlarını vermişlerdir.

İstanbul doğumlu katılımcılar genel olarak sokak yaşamının, mahalle kültürünün olduğu yerlerde, çevrelerinde yeşil alanların bulunduğu yerlerde büyümüşlerdir. İstanbul-Üsküdar doğumlu katılımcılar ise; çocukluklarından itibaren bu çevreden ayrılmayıp mahalle olgusuna değer vermekte geleneksel yaşam kültürlerini sürdürmektedir.

Bireyler, çocukluk dönemlerinin geçtiği ev ve çevresindeki açık alanları, en çok "bahçeli" olarak tanımlamıştır. Üsküdar'da büyümüş orta yaşlı katılımcıların büyüdükleri ev ve çevrelerindeki boş ve yeşil alanları anlatırken doğal bir habitatı ifade eden "bahçe" kelimesini sık olarak kullanmaları dikkat çekicidir: Örneğin "*…bahçede oynadığım günleri bütün benim yaşımda olanlar gibi özlemle hatırlıyorum…*" (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020), "*…parklar park görünümünde değildi o zaman…boş alan şeklindeydi …ama bizim bahçelerimiz tabi çok güzeldi o zamanlar yani komşuların vakit geçirdiği, toplandığı, çocukların oynadığı, herkesin birbirini çok iyi tanıdığı, güvendiği öyle çok güzel bahçelerimiz vardı bahçelerde büyüdük biz…sonra böyle parkları kullanmaya başladık…*" (yerel yönetici ile görüşme, 20.08.2020). Üsküdar'da aynı çevrede büyümüş genç katılımcılar ise; "*…mahallemizde parklar vardı…her oturduğumuz mahallede..*" (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020) ifadesiyle "bahçe"lerin planlı ve kontollü dönüşmüş hâli olan "park" ifadesini kullanmışlardır.

Ayrıca kentin geçirdiği dönüşümün izleri bireylerin algı ve ifade biçimlerini etkilemektedir.:

"*…ilk doğduğumda yaşadığımız ev 2 katlı bahçeli bir evdi şu an bir apartman dairesinde oturuyoruz...*" (K9 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

ifadesi de kentsel değişimin konut ve yaşam şekillerini değiştirdiğini göstermektedir. İstanbul dışından gelip Üsküdar'a yerleşmiş katılımcılar ise geçmişlerinde yeşil alanların yoğun olduğu yerlerde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

"…*Sivas'ta köyde büyüdüm o yüzden her tarafımız zaten bostandı bahçeydi tarımla uğraşıyorduk...annemlerin gülleri vardı…bizde hiç saksı çiçeği olmaz hepsi kendi bostanlarındaydı*…" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

"…*Rize'de köyde büyük bahçeli bir arazi içinde bir evde büyüdüm yazları köyde kışları kasabadaydık toprağa yakın yaşadık diyebilirim*…" (K6 mahalleli ile görüşme 22.08.2020).

"…*Karadeniz Rize'de…bahçe içinde kocaman yeşillikler içinde bir evde büyüdüm*…" (K8 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"…*Sivas'ta köyde büyük bir ailede büyüdüm bahçeli bir evdi*…" (K12 mahalleli ile görüşme 25.08.2020) "…*köyde doğa ile iç içe bol yeşil alanın olduğu bir evde büyüdüm*…" (K12 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"…*Rize'de…kalabalık geniş bir ailede…çevresi çok doğal tabiatın içinde büyüdüm yazları müstakil köy evinde, kışları kentte geçiriyorduk...kentteki apartman dairesi olmasına rağmen her yer yine yemyeşil doğaldı…"* (K13 mahalleli ile görüşme 26.08.2020)

Kökenleri köye dayanan katılımcıların ilk yeşil alan deneyimleri öncelikle 'tarım' ve 'üretim' ile ilişkilidir. İlk deneyimledikleri yeşil alanlar, 'çalışma' amacı taşıyan alanlar olmakla birlikte güçlü görsel etkisinin bulunduğu alanlar olarak ifade etmişlerdir. Büyük geniş bir aile ifadesini genelde İstanbul dışında büyümüş katılımcılar kullanmıştır. Kentte büyümüş katılımcılar ise; 'sosyalleşme', 'dinlenme' ve 'oyun alanı' olarak park bahçe gibi ilk yeşil alan deneyimlerinden bahsetmişlerdir. Kent içindeki -genellikle bir mahallede yer alan- ev çevresindeki park, bahçe gibi yeşil alanlar bellekte 'oyun' ile ilişkilendirilirken, köy yaşamındaki yeşil alanlar 'iş' ve 'üretim' ile ilişkilendirilmektedir. Örneğin kente büyümüş bir katılımcı;

"…*bahçeli bir evde büyüdüm dışarı çıkıp oynardık...*" (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

cümlelerini kullanırken, köyde büyümüş katılımcı;

"*…evimiz bahçe içindeydi...çay bahçeleri…bir sürü bahçemiz tarlamız vardı… çok çalışırdık…*" (K8 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

ifadelerini kullanmıştır. Bu durum göstermektedir ki, çocukluk evi ve çevresindeki yeşil alanlarla kurulan olumlu bağların, bostan kullanımında güçlü bir etkisi vardır. Katılımcıların çocukluk döneminde yaşamlarını sürdürdükleri yerlerdeki yeşil alan deneyimleri belleğe olumlu kodlanmıştır. Bostan kullanıcısı olan katılımcıların hemen hepsinin çocukluğunun geçtiği ev ve çevrelerinde bahçe, park, yeşillik olarak ifade edilen yeşil alanlar ve bu yeşil alanlarla ilişkili pozitif bağları belirten ifadeler bulunmaktadır. Bireyin çocukluk dönemindeki mekânsal çevresi ile etkileşimi ve sonuçları bireyin zihninde saklanmakta bostan kullanımı sırasında ise birey yeniden anılarını anımsayabilmektedir.

4.3.2. Mahalle ile Bağ Kurmada Etkili Faktörler

Kentin mekânlara yüklenen anlamlar hem birey ile toplum arasındaki iletişimin hem de mekân-birey arasındaki ilişkinin en önemli ögelerinden birisidir. Kentsel kamusal alanlar, bireyin görünürlük kazandığı toplumun değerlerini, geleneklerini, kültürlerini, yargılarını, dünya görüşlerini taşıyan, ileten ve etkileyen bir ortamdır. Bu yüzden toplumsal ve bireysel pek çok anlamı bünyesinde barındırır. Mekâna yüklenen anlamlar ise; zamansal faktörlerle değişen durumlara, topluma, kişilere, kişilerin bireysel kimliklerine göre değişmektedir. Mekân ile etkileşim özneldir.

Geleneksel konut çevrelerini oluşturan mahalle olgusu; içinde yaşayan bireylerle bir bütünlük kazanmakta ve bireylerin öznel değerleri, inançları, kültürleri, hayat tarzları, örf ve adetleri ile sosyal bir yapı anlamı taşımaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler de bu durumu açıklamaktadır. Yerle kurulan pozitif bağlarda etkili birçok faktör olduğu görülmüştür. Katılımcılara "Yaşadığınız yerle bağ kurar mısınız? Bulunduğunuz mahalle için bu hissiyatı tanımlar mısınız?" sorusuna çeşitli sebepleri içeren cevaplar alınmıştır. Yerle kurulan pozitif bağların oluşmasında, yerel koşullar, yaşadıkları çevreden memnun olma durumu, fiziki şartlar, konfor koşulları, psikolojik rahatlık, güven, ait olma duygusu, uzun süreli yaşam deneyimi, bellek gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Örneğin; evlenip başka bir semte taşınacağı için üzgün olduğunu ifade eden genç bir katılımcı;

"*…çocukluğumun geçtiği yer…doğup büyüdüğüm yer burası bağım var…*" (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020)

ifadesini kullanarak uzun süreli orada yaşamalarından dolayı geçmişle bağlantıyı sağladığı için bağı olduğunu belirtirken, üniversiteyi okumak için İstanbul'a gelmiş mezun olduktan sonra buraya yerleşmiş başka bir katılımcı ise;

"*…Üsküdar'ı özellikle çok seviyorum…burada yaşamak istedim…Bahçelievler, Emirgan, Esenyurt birçok semtte oturdum…oralarda otururken hep aklım fikrim buradaydı…2014'te buradan bir ev kiraladım ve o gün bugün buradayım…TOKİ'de evim var burada kiracıyım ama buradan hiç çıkmak istemiyorum…birçok olumsuzluğa rağmen en oturulacak yerin bu muhit olduğunu düşünüyorum…*" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

ifadeleriyle bulundukları semtin yerel koşulları ve kent içindeki konumu sebebiyle bağı olduğunu belirtmiştir. Karadeniz bölgesinde doğmuş daha sonra buraya yerleşmiş bir katılımcı ise;

"*…duygusal bir bağ kuruyorum yaşadığım yerle…yaşadığım yerin yeşillik olması yaşadığım yerde deniz olması beni çok etkiliyor…deniz olan yerde büyüdüğüm için bir bağ kuruyorum yeşillik olması gerçekten beni çok etkiliyor…betonarme yerlerde haz almıyorum…*" (K13 mahalleli ile görüşme 26.08.2020)

diyerek fiziki koşulların sağladığı psikolojik rahatlık sebebiyle yaşadığı çevreyle bağ kurduğunu ifade etmektedir. Başka bir katılımcı;

"*…çok güvenli buluyorum benim ve çocuklarım için huzurlu ve sakin bir yer burası…*" (K12 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

yanıtı ile bu çevreyi ve bu mahalleyi güvenli bulduğu için bağı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yere duyulan bireysel bağlılık çocukluk deneyimlerinin bir ürünü olarak çıkar [Göregenli, 2015]. Çocukluk deneyiminde kurulan pozitif bağlar evde olma hissinin verdiği güvenle yetişkinlik evresinde aranan ve tercih edilen mekânlara dönüşür. Bu durum Sivas doğumlu bir katılımcının ifadesinde görülmektedir:

"..köyde büyüdüm…herkesin bir bahçesi olmalı…bostanı olmalı…gülleri olmalı…yani normal buymuş gibi hayata başladım…okula gitmek için ayrıldım ama toprakla olan ilişkim bitmedi... bostanla bahçe ile olan ilişkim bir aile ilişkisi gibi yani anne baba gibi bir şey diyebilirim ya da ayrı tutulacak bir şey değil burada bu şekilde…bir toprağın olmadan yaşamak tabii bizim için benim gibiler için biraz daha

travma yani ama en azından bu bostanla biraz kendimizi böyle avutuyoruz yani yeterli değil ama yani İstanbul'da yaşıyoruz…ben en oturulacak yerin bu muhit olduğunu düşünüyorum o yüzden buraya katacak her değeri önemsiyorum yani bunun için elimden gelen bir şeyi de yapmayı çok istiyorum…" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

Mekânın bireyde kalıcı olmasında çok çeşitli bağlam faktörü bulunmaktadır. Anıların, deneyimlerin, algıların, duyuların desteklediği bir mekân bellekte ilişkilendirilir ve kodlanır. Bu kodlama, uzun süreli bellekte kodlanarak kişinin yaşam döngüsü boyunca çağrışım yapacak bir durumla (örneğin; aynı mekânla) karşılaştığında tekrar hatırlanmak üzere geri çağrılır [Öymen Azak ve Pulat Gökmen 2009]. Bu yüzden çocukluktan başlayan aile bağlarının geliştiği, komşuluk ilişkilerinin var olduğu mekânlarda hatırlanan anı ve hatıralar yerle bağ kurmada etkili bir faktördür. Örneğin;

"*…kuruyorum tabi ben evlendim çıktım bu mahalleden fakat daha sonra annem babamın rahatsızlığı nedeniyle tekrar döndüm ve onları kaybetmeme rağmen burada kalmak istedim bu çevre beni tekrar çekti… çocukluğumun geçtiği yer burası…mesela benim oturduğum yere yakın imrahor dediğimiz eski bir isimdir bu bir alışveriş merkezimiz var ilkokulum da yine bu yakınlardaydı giderken fırına uğrardık halkalarımızı alırdık okula giderdik ondan sonra annem tepsiyle balık hazırlardı fırına götür derdi bana fırına götürürdüm yani onlardan bir kısmı kaldı hala bunlar beni şu an çekiyor buraya bağlayan şeyler başka bir yerde yaşamayı da pek düşünmüyorum…"* (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020)

ifadeleri bostanın geçmişi hatırlattığını göstermektedir. Bireyin herhangi bir yerle bağ kurmasında belleğin etkisi olduğu fikrini desteklemektedir. Ancak yaş alan bireyin aynı çevrede benzer etkinliği farklı bakışıyla deneyimlemesi bireye yeni kazanımlar getirmektedir.

Kısaca alanın bulunduğu mahallenin özelinde bağ kurma ve bu bölgede yaşamayı sürdürmedeki etkenler şu şekildedir:

- İstanbul içindeki konumu/ konfor koşulları/ ulaşım gibi bilişsel seçimler
- semtin kimliği ve imajı/ entelektüel ihtiyaçlar (Üsküdarlı olmak)
- deniz ve açık yeşil alanlar gibi doğal faktörlerin varlığı/ yerin fiziki özellikleri
- mahalle kültürü ve sokak yaşamı/ aktiviteler
- güvenlik, huzur gibi psikolojik ihtiyaçların karşılanması
- uzun yıllar yaşama deneyimi ve bellek bağlamları, alışkanlık, tarihsel aşinalık

- ruhsal bağlar; köklülük ve aidiyet

Katılımcılar dolayısıyla yaşanılan çevrenin, fiziksel ve işlevsel koşullarının psikolojik rahatlığının yanı sıra; çevrenin sosyal ilişki olanaklarına sahip olması sebebiyle bu mahallede yaşamlarını sürdürmektedir.

4.3.3. Konut Tercihlerinde Etkili Faktörler ve Açık Alan Kullanımı

Konut bir anlamda kişilerin yaşama biçimlerinin ifadesidir. Günümüzde yaşanılan konut, barınma ihtiyacını karşılamasının yanı sıra kişilerin yaşam tarzlarını yansıttıkları ve toplumsal ilişkilerini düzenledikleri bir araç hâline gelmiştir. Katılımcıların tümü apartman dairesinde yaşadıklarını belirtmiştir. Genel olarak katılımcılar bu bölgede/ bu mahallede yaşamak için mahallenin konut imkânları içerisinde seçim yaptıklarını belirtmişlerdir. Memnun olma halleri burada yaşamayı tercih etmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Bazı katılımcılar "tarihsel alışkanlık"la (bellek) bağlantılı olarak, bazı katılımcılar ise bir "yaşam tercihi" olarak o bölgede yaşamayı tercih etmekte, bulabildikleri en uygun konutu seçmektedir.

"…daha çok sokaklarda…sokak hayatı olan yerleşim yerlerinde oturmayı seviyoruz biz hani komşularımız olsun işte mahalledeki bakkalı tanıyalım falan tarzında yaşıyoruz…o yüzden zaten Üsküdar'ı tercih ettik öncesinde başka bir yerde oturuyorduk sonrasında işte bu bağdan uzaklaştığımızı hissettiğimiz için Üsküdar'ı tekrardan geri döndük…tamamen Üsküdar'da oturmak istediğimiz için burdayız…yoksa yani eşim karşıda çalışıyor ben Cevizli'de çalışıyorUm hani her sabah bir 35 dk falan marmaray serüvenimiz var ama tabi sahile yakın olması bizim için bir avantaj…de ulaşıma biraz yakınız o yüzden…sıkıntı olmuyor…" (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

"*…burada alıştığımız bir muhit küçüklüğümün geçtiği yerler. Üsküdar'ı severim tabi…*" (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Ekonomik koşullar da konut tercihini etkilemektedir. Konut ihtiyaçları tam olarak karşılayamasa da konut çevresi koşullarının getirdiği kazanımlar ihtiyaçları karşıladığı için birey terk etme eğilimi göstermemektedir. *"...eskiden aldığımız bir ev…kendi evimiz olduğu için oturuyoruz bir yere çıkamıyoruz buradan…bahçe içinde daha güzel bir yer olsa tabi ki çıkardık...ama olmadığı için mecburuz…*" ifadesini kullanan katılımcı "*…önümüz parka bakıyor park çoluk çocuk onlar geliyor*

oturuyor komşular falan o bizi çok mutlu ediyor…tabii ki bahçe içinde olsa masa at otur eşin dostun gelsin tabii ki çok daha mutlu oluruz ama o bile bizi tatmin ediyor..." (K8 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) ifadesini kullanmıştır. Ayrıca bu mahallede yaşamayı özellikle seçen katılımcı;

"…çift cephe açık bu çok önemliydi benim orayı seçmemde çünkü böyle evler İstanbul'da zor her şey tıkış tıkış balkonu var işte bunlar çok önemli tabii seçim için…" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

ifadesiyle mevcut koçulardaki en uygun konutu seçmeye çalıştığını belirtmiştir. Park, bahçelerin varlığı da konut ve çevresinin seçiminde rol vardır:

"…park bahçe tabii ki var zaten bahçeli olduğu için burayı tercih ettim…park da etrafımda oldukça sayıda var tabii ki tercih sebeplerimin en başında bahçe geliyor yani bahçe ile herkes ilgilenmiyor genelde komşularımız yaşlı genç iki arkadaş var biz ikimiz ilgileniyoruz ama hani bütün insanlar bilhassa yazın akşamları bahçede oturup çay sohbeti yapabiliyoruz…" (K11 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"…dışarı çıktığım zaman yeşillik görmek isterim deniz kıyısı görmek isterim temiz bir çevrede yaşamak isterim ve çocuklarımın da aynı ortamda yaşamalarını isterim…" (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Genel olarak katılımcıların;

- Üsküdar'da yaşama isteği (Üsküdarlı olmak isteği)
- aynı mahallede kalma isteği/alışılan muhit (tarihsel aşinalık- bellek)
- kendilerine ait bir ev olma durumu/ aile apartmanı vs. (ekonomik koşullar)
- evin genişliği, güneş, ışık gibi konfor şartları (konutun fiziki koşulları)
- park, bahçe, bostan gibi yeşil alanlar (çevre donatıları)

yaşadıkları konutu ve çevresini seçmelerinde etkendir.

• Konut Tipiyle ilişkili Açık Alan Kullanımı

İki katılımcı hariç katılımcıların konutlarının balkonları vardır. Balkonlar, genellikle *'küçük'* ve 'y*etersiz*' olarak belirtilmiştir. Bir katılımcı doğal gaz sebebiyle zorunlu olarak balkonunu kapattığını belirtmiştir ancak evinde limon, domates gibi

ürünler yetiştirdiğini belirtmiştir. Balkon gibi açık alan olanakları olmayan 1 katılımcı evlerinin önünde park ve yeşilliğe baktığını şu ifadelerle vurgulamıştır: "*…yaşadığım evin balkon teras gibi olanakları yok fakat önünde bir parkı var o park da her şeye bedel…*" (K7 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) ifadesiyle konutun görsel ilişki kurduğu yeşil alanların önemini göstermektedir. Balkonların boyutu, gördüğü manzara gibi balkonun kendi fiziki özellikleri ile birlikte kullanıcıların gündelik yaşamlarındaki faaliyetleri, evde bulunma süreleri gibi birçok faktör kullanım şeklini, süresini etkilemektedir. Konutun balkonu olmasa bile evde bitki yetiştirildiği belirtilmiştir

"…yeşilliklere bakan bir balonumuz yok arkaya bakıyor açıkçası çok fazla vakit geçiremiyoruz…" (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020)

"*…balkon çok küçük yetersiz…sadece çiçeklerimiz var…*" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

4.3.4. Konut Çevresi Sosyal Etkileşimde Bostanın Rolü

Kentsel alanlardaki açık hava etkinlikleri, farklı taleplere göre düzenlenmiş fiziksel çevre olarak en basit hâliyle; okula gitmek, işe gitmek, alışveriş yapmak, otobüs beklemek gibi dış koşulardan bağımsız zorunlu etkinlikler; yürüyüş yapmak, temiz hava solumak, güneşlenmek gibi hava koşullarının elverişli olması durumunda gerçekleşen isteğe bağlı etkinlikler ve başkalarının kamusal alanlarda bulunmasına bağlı olan selamlaşma, sohbet etme, çeşitli türdeki toplu hareketler ya da diğer insanları görmeyi ve duymayı içeren pasif ilişkileri içeren sosyal etkinlikler olarak üç kategoriye ayrılabilir [Gehl, 2011]. Bostanın, isteğe bağlı bir kullanıma yönelik bir işlevi olmasının yanı sıra, bitki yetiştirmenin sorumluluk gerektiren eylemleri bostanda zorunlu bulunmayı içermektedir. Böylece bostan, bir sokak gibi rastlantısal karşılaşmalara, bir park gibi uzun süreli bulunmadan doğan tanışıklığa dayalı buluşmalara yol açmaktadır. Bostanın bu açıdan bu üç kategoriye girdiği söylenebilir.

"*…parka gidiyorsun biri ile tanışıyorsun hem çocuğun zaten çocuklu aileler oluyor onun çocuğuyla çocuğun oynuyor onun annesi ile sen konuşup muhabbet ediyorsun öyle sosyalleşmemiz oluyor…hem ben hem çocuğum için…"* (K12 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"*…birçok park arkadaşım var benim…çocuklarımın da…parkta görüştüğüm hani çocuğumun sınıf arkadaşı değil komşum değiller ama park sebebiyle onlarla çok güzel arkadaş olduk…aynı mahallede oturuyoruz park sayesinde birbirimizi her gün görüyoruz…mesela parkta tanıştım bir arkadaşım var…evine de gidip geliyorum şu an…"* (K13 mahalleli ile görüşme 26.08.2020)

Sosyal aktiviteler, insanların aynı mekânlarda hareket etmelerinin ve orada bulunmalarının doğrudan bir sonucu olarak spontane bir şekilde (kendiliğinden) gerçekleşir [Gehl, 2011]. Küçük çocuk sahibi anneler, spontane olarak parkta çocukları vasıtasıyla başka ebeveynlerle tanışmaktadır. Tanıştıkları insanlarla arkadaşlıklarını geliştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Kent içindeki sosyal etkileşim çevreyle ilgili farklı taleplerde bulunan üç farklı şekilde kategorize edilebilir. Farklı kişilerle konuşma fırsatı tanıyan düzenlemeler, kentsel açık alanların kalitesini büyük oranda etkiler. Her biri çevreyle ilgili farklı taleplerde bulunan üç farklı dış mekân sohbet kategorisini ayırt etmek mümkündür: birisinin eşlik ettiği insanlarla konuşmalar, tanıdıklarla konuşmalar ve son olarak yabancılarla olası sohbetler [Gehl, 2011].

Arkadaşlarla-arkadaşlar, aile-vb. ile konuşmalar yürürken, ayakta veya otururken gerçekleşir Yeterince düşük gürültü seviyesi gerekliliğinin yanı sıra, görünüşte yer veya durumla ilgili özel bir gereklilik yoktur. Kamusal alanlardaki sohbetlerin çoğu, şehirde yürürken birlikte konuşan karı koca, anne ve çocuk, arkadaş ve arkadaş kategorisine girer.

Arkadaşlar ve tanıdıklar bir araya geldiğinde başka bir konuşma kategorisi ortaya çıkar. Bu sohbetler, yere ve duruma büyük bir bağımlılık olmadan gerçekleşir. İnsanlar buluştukları yerde konuşmayı bırakırlar. "Geçen" arkadaşlar ve komşularla yapılan sohbetler bu kategoriye girer. Dış mekân bir bölgede ne kadar uzun süre kalırsa, arkadaşların ve komşuların buluşma ve konuşma şansı o kadar artar. Temas, kısa bir selamlamadan birkaç sözün değiş tokuşuna ve uzun tatmin edici bir sohbete kadar her türden olabilir. Görüşmeler, karşılaşmanın gerçekleştiği yerde örn. bahçe kapısında, ön kapıda gelişir.

Kamusal alanlardaki üçüncü ve nispeten nadir bir konuşma kategorisi, hâlihazırda birbirini tanımayan insanlar arasındaki konuşmalardan oluşur. Bu sohbetler, katılımcılar rahat olduklarında, özellikle ayakta durma veya yan yana oturma gibi aynı şeyle meşgul olduklarında veya aynı aktiviteyi birlikte gerçekleştirirken başlayabilir. Erving Goffman, birbirini tanıyan ve tanımayan

insanlar arasındaki konuşmalarla ilgili olarak şunları tespit etmiştir: Genel bir kural olarak, sosyal bir durumdaki tanıdık kişilerin birbirleriyle yüz ilişkisine girmemek için bir nedene ihtiyaç duyduğu, ancak tanımayan kişilerin bunun için bir nedene ihtiyaç duyduğu söylenebilir [Goffmann 1963, Gehl, 2011].

Bostandaki sosyalleşme biçimleri üç farklı etkileşime imkân tanımaktadır. İlki aile halkının birlikte sosyalleşebildiği bir alan, ikincisi komşular ve mahalleli ile sosyalleşme, üçüncüsü ise kentli ile sosyal etkileşimdir.

- Aile ile (hanehalkı) ile sosyalleşme

Katılım aynı anda hem eğiten hem üreten bir süreçtir [Stravrides, 2016]. Ailenin konut içi özel yaşamı dışında birlikte zaman geçirebildikleri, konut dışı yakın çevresinde bilgi ve zaman paylaşımında bulundukları mekânlardan biri olan bostanda ailelerin çocuklarıyla hoşça vakit geçirme isteklerinin yanı sıra ebeveynler çocukların eğitim amacıyla da bostana götürmektedir.

"…kentte yaşayan çocuklar gidiyor markete bir şeyi parayla alıyor para ile aldığın bir şeyin kıymeti daha da az oluyor…bu bizim için de geçerli…1 liraya ben maydanoz alıyorum onun kıymetiyle benim yetiştirdiğim marulun kıymeti kesinlikle çok farklı oluyor…ben gıdanın nasıl zorluklarla yetiştiğini bildiğim için veya da bir çocuk o daha da kıymetli hâle geliyor…bir eğitim programına okula göndermeye gerek yok …israfı öğreniyor…o zorluğu gördüğü zaman daha da kıymet veriyor…gidip marketten alsa bile onun kesinlikle kıymetini kavrayacağını düşünüyorum…" (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

- Komşularla ve mahalleli ile sosyal etkileşim

Topluluğun içeriğini, topluluk içindeki insanların birbirleriyle paylaştıkları ortaklık oluşturmaktadır. Bu ortaklık, mekânsal ve sosyal anlamda geliştikçe toplum da gelişmektedir. Toplum geliştirmede önemli rolü olan bostanda yaşanan "tohum ortaklığı" hem apartman komşuları arasında hem de mahalleli arasında sosyalleşmeye olanak sağlamaktadır. Örneğin bir katılımcının;

"…bazen topladığım ürünlerden kurada yer çıkmayan alt komşuma götürüp birkaç tane bir şey verdiğim olmuştur o da bana elindeki tohumu vermiştir bana yer çıkmadı al sen bu tohumu değerlendir diye… başka bir komşumun eline fide geçmiş ona fide getirmiş onun getirdiği fideleri ektik domates fidelerini…" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020)

"...daha önce işe gidip gelirken sadece merhabalaştığım insanlarla orada uzun süre sohbet etme imkânım oluyor..." (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"...konular bizi birbirimize bağlıyor...o diyor ki işte ben şunu ektim, tohumu şuradan aldım diyor ben şuradan aldım diyorum böyle böyle sohbet edince mahallemizde yaşayan insanları daha iyi tanımış oluyoruz yani bir selamlaşmanın ötesinde... güzel bir büyük bir aile gibi ve eskiye dönük mahalle kültürünü tekrar yaşıyoruz görüyoruz..." (K4 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"*...simdi bostana gidiyoruz oraya da işte şunu hissediyoruz işte yani bu yandaki parsel benim bir komşum aslında o da burada oturuyor o da benim gibi bir insan belki farklı meslekler yapıyoruz belki farklı işte gelirlerimiz var kimisi beyaz yakalı kimisi mavi yakalı kimisi emekli genç yaşlı çeşit çeşit...birbirimize tavsiyeler veriyoruz işte şunu ek bunu ek şunu yap işte böyle bir şeyler oluyor gerçekten bir ister istemez etkileşim oluyor yani bir iletişime geçiyorsunuz ve bunu çok güvenli bir şekilde sağlıyor yani orası..."* (K3 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

ifadeleri tohum üzerinden paylaşım ve etkileşim sağladığını göstermektedir. Özetle bostan mahalleli ve komşular için aşağıdaki sosyal etkileşim fırsatlarını sağlamaktadır:

- bilgi ve ürün paylaşımı-tohum arkadaşlığı
- selamlaşma
- tanışma, sohbet etme
- tanıdıklarla/komşularla beraber vakit geçirme
- toplumsal birliktelik

• Mahalle olgusu açısından etkileşim

Bostanın getirdiği canlılık orada bulunmanın dışında mahalle içinde de bir etkileşim sağlamaktadır. Mahalle yaşayanları ile esnaf arasında bir muhabbet konusu hâline gelen bostan mahalle olgusunun taşıdığı anlamları yeniden yaşatmaktadır.

"*...benim manav bazen bana takılıyor abla diyor sen bostanda soğan topluyorsundur şimdi bizden soğan almayacaksın değil mi daha fazla ise getir biz de satalım filan diyor böyle bir ilişki oluşuyor..."* (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020)

• Kentli ile etkileşim

Katılımcılar, oradan geçen kentli ile ürünlerini paylaştıklarını belirtmiştir. Kentli ile bostan sahipleri arasında paylaşım üzerinden etkileşim gerçekleşmektedir.

"…bazen çok ziyaretçi geliyor belki alakasız bir şey sizin konunuzla ama herkes şey diyor ya bizim semtimizde de olsa keşke filan diyen imrenerek bakan öyle insanlara bir domates koparıp verdiğimi hatırlarım yani alın buyurun falan dediğimi hatırlarım…" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020)

Bostanın insanları durmaya, oturmaya, konuşmaya, üretmeye davet eden organizasyonu ve tohum üzerinden gelişen orada sık bulunmayı gerektiren faaliyetlerine olanak sağlayan fiziksel bileşenleri, sosyal etkileşimi çeşitlendirerek farklı etkinliklerin gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Tablo 4.3'te bostanın sosyal etkileşim biçimleri ve bostanın toplumsal olarak anlamı gösterilmektedir.

Tablo 4.3: Bostanın Toplumsal Anlamları ve Sosyal Etkileşim Biçimleri.

TOPLUMSAL ANLAMLAR/ SOSYAL ETKİLEŞİM BİÇİMLERİ			
Toplumsal Anlam	**Aktörler**	**Faaliyet/Etkinlik**	**Sosyalleşme Eğilimleri**
Toplumsal Güven Duygusu	Hanehalkı	Ekim-dikim-sulama-hasat	– Eğitim öğrenim, – Aktif öğrenme – Birlikte üretim – Paylaşım – Sosyal aktivite
Ortak Değer Paylaşımı	Komşular/ tanıdıklar	Dinlenme (gezinme, oturma)	– Karşılaşma – Selamlaşma – Paylaşım
Birliktelik Duygusu	Mahalleli	Ekim-dikim Çapalama Sulama Hasat	– Tohum üzerinden gelişen bilgi paylaşımı – Birlikte üretim – Karşılaşma – Tanışma – Sohbet etme
Toplum Bilinci		Dinlenme/nefes alma (gezinme, oturma)	– Karşılaşma – Selamlaşma – Bilgi paylaşımı
(Mahalleli olma/ biz olma duygusu) Topluluk duygusu		Buluşma	– Ürün Paylaşımı – Birliktelik duygusu
		Toplanma	– Karşılaşma – Selamlaşma – Bilgi paylaşımı – Sohbet etme
Mahalle müştereği			– Sohbet etme – Yeme içme
	Kentli	Dinlenme (gezinme, oturma)	– Karşılaşma – Selamlaşma – Bilgi paylaşımı – Ürün paylaşımı

4.3.5. Gündelik Yaşam Kültüründe Bostan Kullanımı ve Anlam

Gündelik yaşamın geçtiği mekânlar, algı ve deneyimlerin bilince, kişiliğe ve anılara dönüşerek bellekte iz bırakacak yerler olarak inşa edilirken, gerek kişiler gerek toplum olarak farklı karakterlerce ve kimlikler tarafından mekânlara yüklenen farklı anlamlarla şekillenmektedir. Kentsel mekânlar, hem kentin kamusal yapının benliğini ve kimliğini oluşturmakta hem de kişilerin kimliğini ve kişiliğini biçimlendirmektedir. Bu açıdan bostanın gündelik yaşamdaki kullanımı ve anlamı da değişmektedir. Bostanı aktif kullanıp kullanmadıkları, hangi amaçla, ne sıklıkla, hangi zamanda diliminde ve kiminle bostanda vakit geçirdikleri sorulan katılımcılar çeşitli cevaplar vermişlerdir. Gündelik yaşam içinde bostana olan ilgiyi; yaş, cinsiyet, evli ya da çocuklu olma durumları, çalışma durumu, zaman kullanımı gibi özelliklerin etkilediği belirlenmiştir. Örneğin; cinsiyet ve çalışma durumuna bağlı olarak bostanda bulunma sıklığı, zamanı ve süresi değişkenlik göstermektedir.

- Cinsiyet

Cinsiyet faktörü; davranış biçimlerini belirleyen en önemli faktördür. Toplumun kadına verdiği görev ve sorumluluklarla birlikte kadının doğurganlık özelliğiyle ilişkili olan annelik, ona evle ve çocuklarla ilgili sorumluluklar yükler. Bu bağlamda gündelik yaşamda bostana ayrılan zaman kadın ve erkek açısından farklılaşmaktadır. Erkek katılımcılar alana "*hafta içleri mesai saatleri dışında"* uğradıklarını ve "*hafta sonları ise birkaç saat"* orada bulunduklarını ifade etmişlerdir. Kadın katılımcılar ise; *"mesai saatleri dışında"*, "*hafta sonları*", "*ev işlerinden artakalan zaman dilimlerinde*", "*çocuklarının durumuna göre*" alana geldiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla ataerkil toplumun kadına yüklediği misyon açısından hem eve ilişkin görevler hem de annelik olgusunun gerektirdiği yükümlülükler sebebiyle kadınların; erkeklere göre, bostanda bulunma zamanını ve süresini etkileyen daha çok faktör olduğu görülmüştür.

- Çalışma Durumu ve Çalışma Şekli

Çalışma durumu alanda bulunma zamanını ve süresini etkileyen önemli bir faktördür. Kapitalist sistem içerisinde modern bireyin çalışma zamanları dışında kalan serbest zaman etkinlikleri, insanların temel gereksinimlerini karşılamak ve

çalışmak için ayırdığı zamanın dışında özgür olarak gerçekleştirdiği, kişisel istekleri için özel zaman ayırdığı eylem ve davranışları belirtmek için kullanılmaktadır [Çetin, 2013]. Bu anlamda çalışan bireylerin bostanda geçirilen serbest zamanları, hem çalışma zamanları süresinde verimi ve üretkenliği artırmak hem de bireyin artan üretimini tüketmek için gereksinim duyulan bir zaman olarak kapitalist isteklere göre şekillenmektedir. Bu durumu bir katılımcı *"... İstanbul'un iş stresinden haftada 1 gün bile olsa biraz rahatlayalım istedik…"* (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020) ifadesiyle desteklemektedir.

Yapılan görüşmelerde çalışan bireylerden oluşan katılımcıların "*…hafta sonları cumartesi günü veya pazar günü…*" (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020, "*…hafta içleri 2-3 gün genelde cumartesi günleri…*" (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020), "*…çalıştığım için hafta sonları…cumartesi pazarları*...", "*…haftada 1 gün*..." (K5 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) , "*…her hafta sonu giderdim...hafta içleri akşamları da 2-3 gün uğrardım*..." (K11 mahalleli ile görüşme 25.08.2020) ifadeleriyle hafta içleri sulama gibi sorumluluk gerektiren eylemler için kısa süreli bostanı kullandıklarını, hafta sonları daha çok vakit geçirmek için hafta içine göre daha uzun süreli bostanda bulunduklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmayan ya da emekli olan katılımcılar ise; "*…biz hafta içini tercih ediyorduk emekli olduğum için…*" (K6 mahalleli ile görüşme 22.08.2020), "*…ben her gün giderdim…*" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020) ifadeleriyle zamanlarının büyük bir kısmını bostanda geçirdiklerini belirtmiştir.

- Zaman

Toplumsal rollerin çeşitlenmesi ve işlevlerin çoğalması, amaç, istek ve etkinliklerin gittikçe daha çok bütünlük kazanması sonucunda, modern toplumun bireyleri, zaman ile ilişkilerini kendi önceliklerine göre farklı biçimlerde kurmuş, zaman karşısında kendilerine has bir hassasiyet geliştirmişlerdir. Takvimlerin, çalışma saatlerinin, araç hareket saatlerini gösteren planların temsil ettiği sosyal zorlama ve baskı belli bir süre zarfında gün geçtikçe birey tarafından içselleştirilmektedir. Bu durum bireylerin kendilerini bizzat kendilerini baskılaması ve denetim altına alması, etkinliklerini ve davranışlarını, belirlenen zaman matrisine göre ayarlayarak kendilerini sınırlandırmalarına yol açmıştır. Ancak dış zorlamaların basıncıyla zaman kullanımının içselleşmesi dayatma hissi vermeyen, ılımlı ve ölçülü

bir zorlamaya dönüşmüş ve zamanda her yerde karşımıza çıkan kaçınılması mümkün olmayan bir basınç hâline gelmiştir [Elias, 2000].

Günümüz kültürünün şekillendirdiği modern toplumun bireylerinin bir üretim alanı olarak bostanı tercih sebepleri farklılaşmaktadır. Örneğin;

- Üretim aracı
- Serbest zaman faaliyetleri ve hobi amaçlı kullanım
- Sosyalleşme
- Psikolojik rahatlama (rehabilitasyon)
- Eğitim amacı (yeni nesil öğrenme ortamı)
- Serbest zaman (leisure) ve Rekreasyon (recretion) alanı

Kent yaşamında çalışma şartlarının yoğunluğu içinde aktif olarak yaşayan ve zaman planlamasının farkında olan bireyler, serbest zamanlarını kendi önceliklerine göre organize etmekte, yeniden çalışma ortamına dönebilme gücü bulabilmek için yenilenmektedir. Serbest zamanların değerlendirilmesi, bireysel tatmin için güçlü bir kaynak, günümüz yaşam temposu için neredeyse temel bir ihtiyaçtır. Kentin rekreasyon alanları kişinin kendini yenilemesi, yeniden yapılandırması için serbest zamanların geçirildiği en uygun alanlardan biridir. Yenilenme, yeniden yaratılma veya yeniden yapılanma anlamına gelen Latince "recreatio" kelimesinden gelen rekreasyon, Türkçe karşılığı, yaygın bir şekilde serbest zamanları değerlendirme anlamına gelmekte, bireylerin ya da grupların serbest zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları dinlendirici ve eğlendirici etkinlikler anlamını taşımaktadır [Tezcan, 1993; Yağmur ve Tarcan-İçigen, 2016]. Bostan da farklı bir rekreasyon alanı olarak hem doğayla temas ile psikolojik rahatlık sağlamakta, hem de hobi anlamı kazanmaktadır.

"...pandemiden önce dediğim gibi termosuma çayı koyup oraya gidiyordum bir simitle orada oturuyordum arkadaşımı çağırıyordum bostanı olan veya olmayanı da çağırıyordum 2 3 kişi böyle oturup çok abartmadan sohbet edip oradan ayrılıyorduk...yani biz oraya sabahları bile gidip dükkandaki fırından bir çay bir kahve bir rica edip orada kahvemizi içiyoruz oysa fırında da içebiliriz ama orası o yeşillik bir şeylerin dikilmesi ekiliyor olması çok büyük keyif bize bizim için yani kent insanı için çok güzel ..." (K6 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Emekli bir katılımcının bu ifadeleri dikkat çekmektedir. Binaları ve diğer cansız nesneleri deneyimlemekle karşılaştırıldığında, konuşan ve hareket eden

insanları doğal bir çevrede deneyimlemek, zengin ve nitelikli bir duyusal çeşitlilik sunar [Gehl, 2011]. Konutların yapısal formlarının ve renklerinin çeşitliliği ne kadar çok olursa olsun deneyim açısından zayıf ve donuktur. Konut çevrelerindeki insanların oluşturduğu yaşam, daha zengin, daha uyarıcı ve mimari fikirlerin herhangi bir kombinasyonundan daha tatmin edicidir [Gehl, 2011]. Başka bir katılımcının ifadeleri bostanın bir rekreasyon alanı olarak kullanıldığını göstermektedir:

"…eşim de ben de çalışıyoruz hafta sonları hani oraya gitmek için biraz sabırsızlanıyorduk aslında… hafta içleri 2-3 gün genelde gidiyorduk…cumartesi günleri için de işte böyle kendimize küçük böyle sandviç falan işte hazırlayıp yine eşimle birlikte gidip orada böyle vakit geçirip ondan sonra eve dönüyorduk yani.. orada komşu edinmek değil amaç bizim için biz biraz daha toprakla haşır neşir olalım hani iş stresini biliyorsunuz bir de İstanbul'da çalışıyoruz yani hani biraz daha haftada 1 gün bile olsa biraz rahatlayalım istedik açıkçası hani bir de böyle bir şansımız varken neden kullanmayalım diye de düşündük…" (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

4.3.6. Mekânsal Bileşenlere İlişkin Bulgular

• Estetik görünüm

İyi bir çevresel imge hem birey hem toplum için duygusal olarak güven sağlar. Birey kendisi ve dış dünya ile iyi bir çevre sayesinde uyumlu bağ kurabilir. Belirgin olan, tanımlanabilir ve okunaklı bir çevre güven vermenin yanı sıra deneyimin yoğunluğunu ve çeşitliliğini artıran bir tesire sahiptir [Lynch, 1960]. Bostanın görünümünü estetik olarak değerlendirip değerlendirmeyecekleri sorulan katılımcıların neredeyse hepsi bostanı estetik bulduklarını belirtmiştir.

"…bence Doğancılar'a güzel bir etkisi var…" (K5 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"*…hayranlıkla izleyenler var değişik bir estetik görünüm oldu mahallemize de gayet güzel bir uygulama oldu…*" (K11 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"*…bence estetik açıdan güzel duruyor hani biraz küçük ama güzel bence huzur veriyor…"* (K12 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"…tabi ki estetik bir katkısı var…" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020)

• Canlılık kazandırma

Bostanın canlılık kazandırıp kazandırmadığı sorulan katılımcılar genel olarak bostanın canlılık kazandırdığı düşüncesinde olduklarını belirtmiştir.

"*…tabii ki canlılık kazandırdı hatta dışarıdan gelip ziyaret edenler var mahalle dışından bostanı ziyaret edenler var yani hayranlıkla izliyorlar…"* (K11 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"…şöyle bir şey oldu pandemide…belediye çalışanları ürünlerimizi toplayabildi bizim ama yine de ben işte o ürünü muhtarlıktan aldık bu yıl gidip onu oradan aldığımda yani İmrahor'dan kendi evime gelene kadar yolda gördüğüm herkese dağıttım bu mesela çok keyif verici bir şeydi bizim için…yani hani kendi ürününüzü hani herhangi bir işte ücret ödemeden kendinizin sahip olduğunuz yetiştirdiğiniz ürünü yemek ve bunu başkalarıyla paylaşmak bence çok büyük bir keyifti ki İstanbul'da yani kesinlikle oldukça çok keyifli bir durumdu…" (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020)

Başkalarını deneyimleme, özellikle renkli ve çekici bir uyarılma fırsatını temsil eder. İnsanlar arasında dolaşırken yeni durumların ve yeni uyaranların sayısı sınırsızdır. Bu nedenle, insanların birbirleriyle etkileşime girebilecekleri yaşayan şehirler, deneyimler açısından zengin oldukları için her zaman uyarıcıdır. Yaşayanları için çekici faaliyetler sunan konut çevreleri, deneyimleri artırtıp, yaşamı zenginleştirmekte, bulunduğu yere canlılık kazandırmaktadır.

İmrahor Bostanı da farklı sosyal kimlikli bireyleri bir araya getiren, farklı zamanlarda çeşitli kişilerle rastlantısal karşılaşmalarla bulunduğu semtte bir canlılık getirmiştir. Bostanın yalnızca konut yaşayanları için değil mahalle içindeki tüm bireyler için bir muhabbet konusu olması, ürün paylaşımı üzerinden bir canlılık getirmektedir. Paylaşımın getirdiği etkileşim, mahalle düzeyinde de devam ederek konut çevresine bir canlılık kazandırmaktadır.

"… bazen topladığım ürünleri alt komşuma giderken ona yer çıkmadıysa mesela o da girdi kuraya götürüp ona birkaç tane bir şey verdiğim olmuştur o da bana elindeki tohumu vermiştir bana yer çıkmadı al sen bu tohumu değerlendir ya da bir komşumun eline de fide geçmiş ona fide getirmiş onun getirdiği fideleri ektik domates fidelerini…" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020)

Bostan, bulunduğu kent dokusunda mahalle kültürünü yeniden canlandırma konusunda, farklı kullanıcılarıyla (aile, çocuklu, bekar, emekli) zengin çeşitlilik sağlayarak, aidiyet duygusunu yeniden oluşturan engin bir potansiyele sahiptir.

• Güven duygusu

Bostanın mahallede güven duygusuna katkısının olup olmadığı sorulan katılımcılar alanın geçirdiği dönüşümleri birlikte orada bulunanların da değişmesinden dolayı güven duygusunu artırdığı düşüncesindedirler.

"…bostan yokken orası âtıl bir vaziyetteydi…böyle kötü niyetli insanlar geliyordu oraya…dolayısıyla mahallenin bir güven ortamında güven ortamını direkt olarak etkilediğini düşünüyorum…"

"… normalde hayatta karşılaşmayacağımız insanlarla orada bir anda komşu olup bir anda…tavsiyeler veriyoruz…yani başkalarıyla bir iletişime geçiyorsunuz ve bunu çok güvenli bir şekilde sağlıyor yani bostan çünkü sanki böyle elit bir şey seçilmiş bir yer yani siz de o kişilerden birisiniz yani bir güven ortamı sağlıyor çok rahat bir şekilde iletişime geçebiliyorsunuz…"

Güven, zaman ve mekânın kişiler-arası organizasyonuyla esaslı bir ilişki içindedir. Gündelik hayattaki ilişkileri sürdürebilmede, eylem ve etkileşim ortamlarındaki riskler ve tehlikeler karşısında koruyucu bir örtü vazifesi görür. Güven, belirli sebeplerle bağlantılı, ancak bu sebeplerle tam olarak açıklanamayan bir duyguyu; herhangi bir olguyla ve onunla ilgili fikir arasında bağlantı ve birliğin olduğu, kavrayışta tutarlılık içeren, egonun bu kavrayışa karşı teslimiyetinde herhangi bir direnç göstermediği bir duyguyu ifade eder [Giddens, 1991]. Dolayısıyla bağlılığı ifade eden bir inanç biçimidir.

Konut ve konut çevreleri, bireyin güven duygusunun şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Öteki ile ilk deneyimin yaşandığı konut çevrelerinin güvenilirliği konut seçimlerinde ilk tercih sebeplerindendir. Komşular arası güven düzeyi, konut ve çevrelerine bağlılığın oluşmasında etkenlerdendir. Yaşanılan konut çevresine bağlılık ve memnuniyete ilişkin yapılan bazı çalışmalarda toplum güvenliğinin aidiyet hissi ile birlikte en etkili iki faktörden biri olduğu tespit edilmiştir [Li, 2009]. Toplum güvenliği, konut sakinlerinin kendi konut topluluklarına bağlılıklarını belirlerken, ait olma duygusu, yaşayanlarının kalma istekliliğini etkilemektedir.

Bostanın girişinde kapı olması, kullanım saatleri dışında kilitli olması, bostanın çevrelenmiş olması, günlük olarak belediye çalışanları tarafından gözetim altında olması (kontrol edilmesi) katılımcılar açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. Bostanın planlamasında güvenlik ile ilgili bir problem görülmemektedir. Bostan planlı ve düzenli hâli ile yaşayanları için güvenilir bir çevre hissi vermektedir (Şekil 4.2.a ve Şekil 4.2.b), [Kaynak: Park ve Bahçeler Müdürlüğü]. Aynı zamanda

yaşayanlarının birbirini tanıması için bir ortam oluşturan bostan, komşular arası güvenlik duygusunun gelişimini de desteklemektedir. Ancak katılımcılar kullanım saatleri dışında özellikle geç saatlerde bostan hakkında bilgi sahibi olmayan yabancılar tarafından bostana girildiğini ve ürünlerden izinsiz alındığını kısaca akşamları kontrol sağlanamadığını belirtmişlerdir. Bu nedenle kamera gibi güvenlik ekipmanlara ihtiyaç tespit edilmiştir.

a) b)

Şekil 4.2: a) Bostan giriş kapısının kapalı görünümü, b) Girişte yer alan banklar.

- Konfor ögeleri

Bostanda mahalleli için ayrılan 51 parsel dışında toplamda 64 adet parsellenmiş ahşap ekim-dikim tarhları bulunmaktadır. Parsel sayısı ve boyutlarının yeterliliği sorulan katılımcılar, alanın bütünsel planlanması içinde parsel boyutlarını yeterli görmektedir. Ancak kuraya her yıl yaklaşık 300-400 kişinin katıldığını, katılım ve isteğe göre parsel sayısının yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bir katılımcı ise; parsel boyutunu küçük bulduğunu belirtmiş, daha verimli bir üretim olması açısından iki parselin birleştirilmesinin daha verimli bir üretim sağlayacağı ve böylece daha çok paylaşım olacağı düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir (Şekil 4.3.a) [Kişisel Arşiv, 2020]. Ayrıca aynı katılımcı, daha az sayıda fakat daha büyük parselden ekip-biçmeye gerçekten ilgisi olan kişilerin faydalanması gerektiğini de belirtmiştir.

a) b)

Şekil 4.3. a) Bostan parsellerinden biri b) Wc'nin bulunduğu kulübe.

Başka bir katılımcı ise; bostan sınırlarındaki üçgen ya da yamuk şeklindeki parsel sahiplerinin ekip biçerken zorlanabileceğini belirtmiştir. Dik açılı tarhların çapalama gibi eylemlerde kolaylık sağlayacağı düşüncesindedir.

Su, elektrik tesisatı ile ilgili ise; herhangi bir olumsuz ifadeye rastlanmamıştır. Tarım aletlerinin depolanması için tasarlanmış gabion oturma duvarı depolama açısından yeterli bulunmaktadır. Geceleri kapalı olan bostanın gece aydınlatmasından katılımcılar genel olarak memnundur. Bostanın açık olduğu saatler (7.00-19.00) ve sulama hizmet saatleri (7.00-10.00 ve16.00-19.00) yeterli görülmektedir.

• Fiziksel Donatılar

Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden alınan bostan planında ekime ayrılmış parseller dışında bir adet su kuyusu, bir adet kameriye, üstü kapalı bank, bostan alanını çevreleyen gabion oturma duvarı ve çocuk oyun alanı bulunmaktadır. Ancak projenin uygulama aşamasında proje değiştirilmiştir. Lavanta, biberiye gibi tıbbi ve aromatik bitkilerin ekildiği yükseltilmiş tarhlar uygulama aşamasında yapılmıştır. Planda görülen çocuk oyun alanı yerine küçük bir kulübe yapılmıştır. Kulübenin içerisinde belediye çalışanlarının dinlenmesi için bir oda ve kadın ve erkek için ayrı olarak iki wc bulunmaktadır. Bostanın çok yakınında bulunan İmrahor Camii'nde wc bulunmamasından şikâyet eden mahalle esnafının istekleri doğrultusunda wc yapılmıştır (Şekil 4.3b) [Kişisel Arşiv, 2020]. Alandaki yapılaşmanın talep ve ihtiyaç doğrultusunda yapılmış olması, ekonomik gelir amacı taşımaması dikkate değerdir.

Ancak çocuk oyun alanının yapılmamış olması çocuk sahibi katılımcılar açısından olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Küçük çocuk sahibi genç anneler çocukların toprakla oynayıp kısa sürede sıkılmalarından dolayı alanda bulundukları sürenin kısıtlı olduğunu, çocuk oyun alanının olması durumunda daha uzun süre vakit geçirebileceklerini belirtmişlerdir.

Bazı katılımcılar ise bostanın bir "oyun alanı" olmadığını bu yüzden mevcut durumundan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Bank gibi oturma elemanları genel olarak yeterli görülürken, yalnızca bir kişi kameriye sayısının fazla olmasının faydalı olabileceğini belirtmiş ancak alanın küçük ve bu konuda yetersiz olduğunu eklemiştir. Genel olarak katılımcılar alanın dar olması sebebiyle iyi değerlendirildiğini düşünmektedir. Yer döşemelerinden genel olarak memnuniyet söz konusudur. Bazı katılımcılar ise çim gibi üzerinde gezilebilir yeşil alanların da olmasının daha iyi olabileceğini düşünmektedir.

4.3.7. Müştereklik ve Katılımcılık Açısından Bulgular, Tartışma

Kent hakkı düşüncesi; dayanışma ve iş birliği içerisinde demokratik mekân kullanımı, kente karşı yön belirleme, kentlinin talepleri gibi hususları içermektedir. Konut çevreleri, yaşayanlarının kendilerini psikolojik olarak rahat hissetmeleri gereken kentin en önemli parçalarıdır. Çevre yaşayanlarının istekleri doğrultusunda yapılan tasarımlar, kişilerin bulundukları çevreye yabancılaşma duygusunu azaltırken, bireylerin ve toplulukların yere bağlanma potansiyelini de arttırır [Carr et al, 1992; Hummon, 1992; Akıncı 2006]. İnsanların aşina oldukları imajlar ve yaşayanlarının kültür düzeyi dikkate alınarak geliştirilen, onları yadsımak yerine onlarla uyum içinde bir bütün oluşturan tasarımlar ve düzenlemeler ile birey, kendini daha fazla güvende hisseder. Konut çevrelerinin güvenilir mekânlara dönüşmesi ve yeterli donatılara sahip olması, o yerlerin kullanılma sıklığını etkileyen faktörlerdir. Bulgular da bu durumu desteklemektedir.

Bostan planlanmasında etkin rol almak isteyip istemeyeceği sorulan katılımcıların neredeyse tümü "planlamaya ayıracak vakitleri"nin olmadığını belirtmiş, uzman kişilerin bostanı tasarlamasının daha doğru olacağını söylemiştir. Ancak planlama öncesinde anket gibi bir çalışmanın yapılmış olmasını ve görüşlerinin alınmasını istemişlerdir.

"...bostan şu an muhtarımızın başkanlığında belediye başkanlığında bence bu kişilerin planlamada olması bence yeterli..." (K1 mahalleli ile görüşme 20.08.2020*)*

"...ben değildim tabi planlayanlardan biri ama bunun bir eksikliğini hissetmedim...bence yetkili kişiler tarafından yani işte mimar gibi bu konuda eğitim almış kimseler tarafından yapılması durumunda bir aksilik olmaz...dolayısıyla alanında yetkili isimlerin planlama yapmasından hiç şikayetçi değiliz memnunuz..." (K5 mahalleli ile görüşme 22.08.2020).

"...planlamada rol almak için o kadar vaktim yok..." (K7 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"...bence iyi planlanmış etkin görev almak istemem öyle zamanım yok çünkü bence yapan kişi de gayet güzel yapmış..." (K9 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"...planlamayı kimin yaptığı konusunda hiçbir fikrim yok ama olunabileceği en etkili biçimde kullanılmış güzel dizayn yapılmış olduğunu düşünüyorum yani yok

istemezdim herhalde oraya çok öyle vakit ayırıp etkin rol alıp ne bileyim ben hiç düşünmedim ya…" (K10 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"…planlamadan dolayı şikayetçi değilim peyzajdan dolayı da şikayetçi değildim gayet güzel yaptılar ama mahallenin görüşü alınarak yapılsaydı daha demokratik bir iş olurdu yani o açıdan daha iyi olurdu ama gayet güzel planlandı gayet güzel yani…" (K11 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"...bostan güzel bence estetik açıdan güzel duruyor hani biraz küçük ama güzel bence ama şey yapabilirlerdi bir anket yapabilirlerdi hani zaten bostanı sevenler görüş ve düşüncelerini yansıtırdı hani mahalleye de küçük bir anket yapılabilirdi aslında öncesinde ne yapalım ne edelim sizin de bir düşünceniz var mı diye zaten ilgilenen sevenler düşüncesini aktarırdı oraya ama bence güzel hani güzel planlanmış yani estetik açısından da güzel duruyor bence benim hoşuma gidiyor açıkçası…" (K12 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

Katılımcılar arasında bostanın ilk faaliyetlerine katılan mahalle sakini ise bostanın ilk durumundan da şu anki planlamadan da memnun olduğunu dile getirmiştir. Şu anki bostanın oluşmasında müşterekleştirme pratiklerinin etkilerini şu şekilde dile getirmiştir:

"…ben işte eskilerdenim aslında…şuan kimse bilmez ve ben herkese anlatırım bunu yani o dönem biz çok mücadele verdik aslında bize izin vermek istemediler filan ama vakıflara gittik müracaat ettik mahalleliden imza toplandı bir sürü şeyler yapıldı o zaman…bugünkü bostan fikri oradan geliyor o yapılmasaydı bugünkü bostan fikri oluşmazdı belediyenin yaptığı ve o zaman ha onda sonra o işe başlayan arkadaşlar kimisi taşındı kimisi evlendi çocuk yaptı çeşitli nedenlerle yavaş yavaş oranın temel insanları oradan ayrılınca mahalleli de fazla sürdürmedi ondan sonra birkaç kişinin eline kaldı…tabii önce ben karşı çıktım bu şekilde olmasına ama şimdi memnunum yani…ama belediye bu işe başladığında mahalleliyle yani buraya daha önce emeği geçen insanlarla oturup hep birlikte konuşmalıydı öyle bir şey olmadı yani hatta orası ekiliyken zamansız yapıldı bir de çalışma ekiliyken bir sürü ekim zarar gördü bence muhtarlık tamam belediyenin de bir ayağı olabilir ama bir ayak da mahalleliyi temsil etmeli üç ayağı olmalı planlamanın…" (K14 mahalleli ile görüşme 07.09.2020).

Bostanın etkin kullanılıp kullanılmadığı daha etkin kullanıldığında kimlerin faydalanabileceği sorulan katılımcılar genellikle bostanın etkin kullanıldığı görüşündedir. Ancak kurada hak kazanmış fakat bostanıyla ilgilenmeyen mahallelinin bulunduğu da ifade edilmiştir. "*…tabi ki daha büyük bir alan olsaydı bütün mahalle faydalanabilirdi…*" (K9 mahalleli ile görüşme 22.08.2020) gibi ifadelerle bostanın tüm mahalleli için yetersiz olduğu görüşüne sahip olmakla birlikte mahalleli ile kısıtlanması gerektiği düşünülmektedir.

"…insanlar arasında ne diyeyim anlaşmazlıklar zaman zaman olabiliyor o yüzden bence mahallelinin kullanması daha doğru hani atıyorum üsküdar çevresinde üsküdar ilçesini kapsayan alanı da katarsak işin içine hani daha büyük anlaşmazlıkların çıkacağını ben düşünüyorum o yüzden mahallelinin kullanması bence yeterli…" (K2 mahalleli ile görüşme 21.08.2020).

"…ya aslında etkin kullanılıyor ama o biraz insanlarla ilgili şimdi önce insanlar hevesleniyorlar ani ben bu işi yaparım diye ben işte dikerim uğraşırım diye ama zamanla bazı kişilere o zor uğraşmak geliyor istemiyorlar dolayısıyla o yerler atıl kalıyor ama gerçekten uğraşanlar da hakkını vererek uğraşıyor yani keyif alarak zevk alarak uğraşıyorlar dolayısıyla etkin kullanılıyor yani o ilk bahsettiğim kişiler çok az da olsa var öyle insanlar ama genelde genelleme gerekirse etkin kullanılıyor yani insanlar keyif alarak yapıyorlar.." (K11 mahalleli ile görüşme 25.08.2020)

"…gerçek ekebilen sevebilen hani yani işini yapabilen mesela kura çıkıyor kimisi çekmiyor hani o da kötü oluyor boşu boşuna duruyor ekebilecek insanlar faydalanamıyor gerçekten ekmek isteyenler ekse daha bir verimli olacağını düşünüyorum…" (K12 mahalleli ile görüşme 25.08.2020).

"…daha etkin kullanılması yani mahalle dışına açılmasının çok iyi olacağını düşünmüyorum dolayısı ile mahalleye dönük almasında yarar var öteki türlü çok kalabalık da yetersiz hâle gelebilir diye düşünürüm…" (K5 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

"…bu işten zevk alan herkes kullansın isterim hani keyfi aman orada bostanım var diyerek değil de yani gerçekten ekip biçmeyi hoşlanan gerçekten severek yapan kişi oradan çok büyük zevk alır hani şunu da istemem yani mahallemden ekip biçmek isteyen kişiler varken gelip de dışarıdan başka birisi yapsın onu asla istemem…" (K7 mahalleli ile görüşme 22.08.2020)

Ayrıca; bazı katılımcılar bostanda mahalleli için tohum ile ilgili atölyelerin ve etkinliklerin de olmasının faydalı olacağını düşüncesindedirler.

"…daha etkin kullanılabilir…mesela etkinlik yapabilirler her sene çiçek ekme etkinliği belli bir bölgesine herkese çiçek fidanı ayarlayabilirler ya da ne bileyim öyle bir etkinlik olabilir bence…" (K13 mahalleli ile görüşme 26.08.2020)

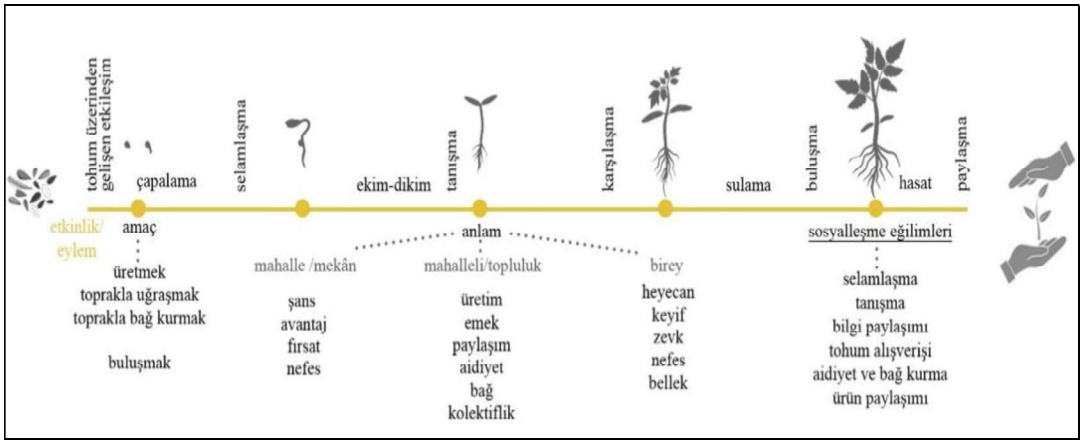
Bostan kentsel bir müşterekten daha çok kendi içine kapalı bir mahalle müştereğine dönüşmüştür ve mahalleli bu durumdan memnun görünmektedir. Ancak bostanın gün içerisinde herkese açık olması, içerisinde dolaşılması, banklarda kameriye oturulması onu topluluk bahçelerinden farklılaştırmakta ve park gibi daha kamusal bir alan izlenimi oluşturmaktadır.

4.4. Mekânsal Kimlik Yönüyle İmrahor Bostanı

Toplumun değerlerini kentin biçimlendiren gündelik yaşam mekânları, mimari yapılar, kentsel donatılar, meydanlar açık alanlar yeşil alanlar ve bu alanların kullanıma biçimleri belirler. Mekânsal imge, kentin görünümüyle elde edilen zihinsel bir süreç iken; mekânsal kimlik kentin kişilerle birlikte sosyal, kültürel ve mekânsal öyküsüne işaret etmektedir [Topçu, 2011]. Konut çevrelerindeki üretim merkezli kentsel yeşil alanlar, konut çevresinin kişiselleştirilmesine aracı olarak mekânsal kimlik oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Kentsel kimlikler başkasından farklılaşma ve başkasıyla aynı olma süreci boyunca gelişir. Bir yere ait olma hissi, biz duygusunu doğurur ve bu duygu müşterek bir çevrede yaşayan bir topluluğun parçası olmanın güvenliğini ve konforunu sağlar. Birey veya topluluk ve grup olarak diğerlerinden farklılaşma, özgün ve tekil olma hâlini de beraberinde getirir. Bostan yarı kamusal yarı özel olma durumu ile hem bireysel bir kimlik hem toplumsal bir kimlik taşımaktadır. Katılımcıların "bahçem", "bostanımız" ifadeleri tekil ve bir arada olma gereksinimini eş zamanlı karşılayan bostanın çoklu anlamlar içerdiğini göstermektedir (Şekil 4.4).

Gündelik yaşamda bireyin bölünmüş zamanları içinde süreklililik ilişkisi içerisinde bir bağ kurduğu bostan, duygu ve heyecan ortaklığında bireyleri bir araya getirmekte, üretilen ürünle birlikte bir his, bir duygu paylaşımına neden olmaktadır. Hem kentsel bir alan olup hem de kullanıcılarının kendi özel dünyalarının yansıttıkları bir ortam görevi üstlenmektedir.

Şekil 4.4: Bostanın mekânsal kimliğine ilişkin veriler.

5. SONUÇ

Günümüz kent politikalarının kurguları, kentte yaşayan tüm kullanıcıların beklentilerini tam olarak karşılamamaktadır. Hem alternatif kültürlerin gündelik yaşantılarını ihmal eden bir tavır sergilemekte hem de tüketime teşvik eden bir rol üstlenmektedir. Özellikle kentsel/kamusal alanların kurgularında kentsel yaşama katkı anlamında eksiklikler ve hatalar içeren stratejiler geliştirildiği gözlemlenmektedir. Bu stratejilerden doğan endişe, kent hakkı düşüncesi etrafından gelişen söylemlere yol açmakta ve toplumsal kent hareketlerini tetiklemektedir. Kentsel yapının yeniden üretim süreçlerinde söz hakkı bulamayan ve dışlandığını hisseden kentli kolektif olarak direnişe geçmekte, alternatif teorik ve pratik projeler geliştirmektedir. Kendi kendine örgütlenme ve toplumsal buluşma örüntüleri sergileyerek, kentsel açık alanları farklı taktiklerle yapılandırmaktadır. Kentin müşterek alanlarını yönetmek için harekete geçen gayri resmi topluluklar, ortak/kentsel/kamusal alanların gayri resmi ya da daha resmi ya da yukarıdan aşağıya düzenleme şemalarının yönetişiminin önemli bir aracı hâline gelmiştir. Aşağıdan yukarıya, kendi kendine genişleyen bir şekilde mikrodan makro seviyeye ölçeklenebileceğini göstermekte; yerel ve müşterek temelli düzenlemelerin avantajlarının keşfedilmesi için bir basamak vazifesi görmektedir.

Müşterek hareketlerin bir biçimi olan topluluk bahçeleri ve bostanlar, bireylerin kendini ifade etme ve gerçekleştirmesinin aracı olarak kentli tarafından ortak bir şekilde üretilmekte, kentsel alanlara çeşitli deneyim imkânları kazandırmaktadır. Kentlinin hem sosyal ve kültürel bir bağ kurmak hem de toprakla ilişki kurmak ihtiyacıyla başlatılan ortak/müşterek bostanlar, nüfus yoğunluğu fazla olan kentlerde yaşama başka bir seçenek kazandırmaktadır. Alternatif bir kentsel yeşil alan olan bu alanlar, kapitalist ilişkiler dünyasında, rastlantısal ilişkilerin inşa edilmesi, yaşama bir esneklik katması, alternatif kültürlerin yer edinmesine olanak tanıması ve gündelik yaşamın canlanması için bir fırsat sunmaktadır. Bireyselleşmenin yoğunlaştığı ve ekonomi esaslı şekillenen, toplumu tüketime teşvik eden sistem içinde bostan gibi kentsel müşterek üretim mekânları, bireyleri yabancılaşmadan kurtarıcı bir rol üstlenirken, toplum ilişkilerine kolektif bilinç, topluluk duygusu gibi anlamlar da kazandırmaktadır.

Ancak; mekân veya kaynağın müşterek olarak tanımlanıp sürdürülebilmesi için orada kolektif katılımın yani iştirakin olması gereklidir. İştirakçilerinin olmadığı bir mekân anlamını kaybedecektir. Bu yüzden hem katılımın hem de alanın mekânsal devamlılığı için olabilecek bütün olasılıklıların iyi değerlendirilmesi gereklidir. Çünkü; bazı durumlarda dışsal baskılar/ otoriteler iştirakçiler arasındaki müşterek ilişki biçimlerini koparabilmekte, ortak mekânın eski durumuna dönmesine neden olmaktadır. Bu durumda katılım sağlanamayan üretim alanı ise; eski verimsizliğine geri dönebilmektedir. Bazı durumlarda ise; dışsal baskı olmadan müşterek ilişkiler devamlılık gösterebilirken, bazı koşullarda; müşterek girişimler politika yapıcılara politika müdahalelerini daha doğru bir şekilde tasarlamaları ve kalibre etmeleri için öncü olmakta, gösterdikleri yenilikçi yöntemlerle yeni ilişki biçimlerine sebep olmaktadır. Bu yüzden üzerinde pratik edilen ortak alanın karakteristiği ve sahiplenicilerinin dinamikleri iyi analiz edilmelidir.

Kendi dinamikleri içinde değerlendirilen İmrahor Bostanı bu anlamda incelenmiş önemli bir çalışma alanıdır. Bostan; sosyal bir değişim için, kolektif katılımla müphem bir alanın ekim dikime uygun bir hâle getirilmesi sonucu oluşmuş bir tabandan girişim ürünü iken; ala,; hiyerarşik bir şekilde düzenin içine dahil olarak parsellenmiş, işleyişi belediye tarafından organize edilmiştir. Böylece bostan alternatife alternatif kendine özgü bir mekânsal kimlik kazanmıştır. Kazanılan bu kimlik, sahiplenicilerinin gündelik yaşam kültürlerine paralel bir biçimde gelişmektedir. Alan; üretim anlamında geçirdiği iki evrede de kent yaşamına bir hareketlilik getirmiştir. Aynı zamanda, yerel yönetim tarafından ekonomik gelir elde edecek şekilde işlevlendirilmemiş olması, üretimin devam ettirilmesi ve katılımcıların mahalle içinde kura ile belirlenmesi demokratik bir çaba göstergesi olarak olumlu bir izlenim oluşturmaktadır.

Ancak; bostan üretim alanlarının, yalnızca çekilen kurada hak kazanan mahalleli ile kısıtlanmış olması ve alanda denetim mekanizmalarının işlemesi, alanın müşterekliği konusunda tartışmalara yol açmıştır. Kentsel müşterek olarak üretilen bostanın müşterekliği artık yalnızca bir mahalle müşterekliğidir. Şehir hakkına yönelik bir talebi temsil edip etmediğine dair sorunlu görünmektedir. Bostan, herkese açık bir mahallede ve sokak kültürünün yaşandığı bir bölgede üretim açısından adeta bir gated community'nin (kapalı topluluk) ortak yaşam alanlarından biri hâline gelerek kentli ve mahalleliyi birbirinden koparıp ayrıştıran bir nitelik kazanmıştır. Kentli ve mahalleli açısından farklı perspektiften anlamlar kazanmış ya da

kaybetmiştir. Üretim alanı, kentli açısından dışlanılmış bir algı oluştururken, mahalleli tarafından kabullenici ve sahiplenici bir tavra yol açmıştır. Yakın çevre yaşayan kullanıcıları için bir ortaklık mekânı olması, mahalleli açısından birleştiricidir. Alan çalışmasının bulguları; bostanın mahalle ile sınırlandırılmış olmasının, fiziki ve sosyal çevreye karşı olumlu bağ gelişimine neden olduğu için mahalleli açısından faydalı olduğunu göstermektedir. Ancak alandaki parsellerin kullanım hakkının tüm mahalleli için yetersiz kalması, üretim hakkı kazanamayan ve katılım sağlayamayan mahalleli açısından dışlayıcı olarak görünmekle birlikte katılım sağlayan mahallelinin paylaşımı sayesinde ortaklık sağlanabilmektedir. Bu paylaşım üreten topluluğun kendi inisiyatifine bırakılmış ve devamlılığı dönemsel olarak değişen mahalle topluluğuyla şekillenen bir paylaşımdır.

Alan çalışmasının verileri; bostanın konut çevrelerinde hem kültürler arası bağ kurmada hem de kuşaklar arası bağ kurmada bir aracı olduğunu, konut çevrelerinde bir sosyal etkileşim sağladığını göstermektedir. Bostan, kullanıcıları için tarihsel ve kültürel bir deneyim fırsatı sunmakta, yaşlı kullanıcılar için bir bellek bağlamı, çalışan bireyler için bir rahatlama ve rehabilitasyon alanı, çocuklar için bir öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Bostanın mahalleli açısından katkıları şu şekildedir:

- Toprak ve doğa ile kesilen bağı yeniden kurarak geçmişi hatırlamak
- Tarımsal üretim ilgili becerileri müşterek ilişkilerle geliştirmek
- Üretmekten, birlikte emek vermek ve paylaşmaktan keyif almak
- Yaşanılan fiziki ve sosyal çevreye aidiyet geliştirmek ve çevreyle bağ kurmak
- Komşuluk ilişkilerini geliştirmek, aynı çevrede yaşayan insanlar arasında yeni sosyal ilişkiler inşa etmek
- Sıkışık konut dokusu arasında yeşil bir rekreasyon alanı oluşturarak bireylere üretken yeni bir hobi kazandırmak

Üretime katılmayan kentli açısından değerlendirildiğinde ise bostan; yalnızca parkların ve açık alanların katkılarını sağlamaktadır. Bu nedenle başka bir açıdan bostanın topluluk tarafından ortaya çıkması nedeniyle “her zaman aynı topluluk tarafından yönetilmelidir” fikrine yol açabilir. Ancak kentsel topluluğun müşterekliği, konut çevresi müşterekliğine kıyasla daha kapalı ve sınırlayıcı olabilir. Bu yüzden toplulukların mekân ihtiyacını karşılaması açısından olumlu değerlendirilse de yakın çevre yaşayanları için dışlayıcı olabilir. Bostanın halka açık

olması ve kentsel müşterek olarak değerlendirilmesi ve kullanılması ise üç açıdan sorunludur. Birincisi; üretim faaliyetini başlatan kentlinin emeğinin sömürülmesine yol açabilir. İkincisi; üretim faaliyeti yarıda kesilebilir ve bostan alanı eski memnun olunmayan vaziyetine geri dönebilir. Üçüncüsü ise; bostanda söz sahibi olmak isteyen kentlilerin sayısının artması ile müşterek bostan kaynağının ve sosyal ilişkilerin zarar görme olasılığıdır.

Bu değerlendirmeler; kent içinde ortak üretim alanlarının yönetişiminin nasıl olması gerektiğine dair tartışmaları ve soruları gündeme getirmektedir. Birincisi; kent içinde özel mülkiyet haricinde kamusal alan olarak işleyen kentsel tarım alanlarının olması mı olmaması mı gerektiği sorusudur. Bu soruya verilecek cevabın "hayır, olmamalıdır" şeklinde yanıtlanması, kentte alternatife kapalı bir düzenin varlığının rutinliğini korumasına neden olacak ve topluluk bilincine katkı, kamusal emek ortaklığı, dayanışma, paylaşım gibi modern bireyin ihtiyaç duyduğu birçok fırsatın kaçırılacağına işaret eder. "Evet, olmalıdır" şeklinde yanıtlanması ise; alanın ve üreticilerinin/kullanıcılarının/sahiplenicilerinin nasıl seçileceği sorusuna yol açar. Burada üretim faaliyetlerinin gerektirdiği sorumluluklar ve gündelik yaşamın bir parçası hâline gelme potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda hem üreticileri açısından hem de bostan alanının kent içine entegre olması açısından konut bölgelerinde olması avantajlı olacaktır. Konut çevresinde yer alan bostanların planlanmasında, alanda zaman geçirme faktörünün önemli olduğu düşünülmektedir. İmrahor Bostanı'nın bulunduğu konum değerlendirildiğinde; alanın bulunduğu çevrede vakitlerinin çoğunluğunu geçiren kişilerin; ev hanımları, emekliler, yaşlılar ve çocuklar olduğu sonucuna varılmıştır Bu nedenle çalışılan bu bölge özelinde konut çevresi kamusal alanların yönetişiminde fikri alınması gerekenlerin ilk onlar olduğu düşünülmektedir. Farklı sosyo-ekonomik çevrelere sahip başka bölgelerdeki yaşantılar ve kültürler doğrultusunda daha çeşitli parametreler belirlenebilir (Örn: freelance-homeoffice çalışanların yoğun olduğu çevrelerde farklı yaklaşımlar belirlenebilir). Konut bölgelerinde pratik edilecek alan seçiminde ise; park gibi mevcut kamusal alanlara dokunulmamalı, mümkün ve müphem alanlara odaklanılmalıdır. Ortamın tarıma uygun olup olmaması, hangi ilkelerde işleyeceği ve bulunduğu bölgede katılımın sağlanıp sağlanamayacağı hem taktiksel hem de stratejik olarak iyi analiz edilmelidir. Böylece; bostanlar, konut çevrelerinde yaşayanları ile uyumlu alternatif bir kentsel alan olarak yaşama katılabilecektir.

Bütün kentliye açık bir deneyim sunan müşterek bostanların denetimsiz bir şekilde kentli tarafından müşterek işleyişi ise; alternatif bir yaşama olanak tanıması, mekânın kentliler tarafından sahiplenilme potansiyelini arttırması, kendi kendine toplumsal ilişkiler oluşturması ve farkındalık, kültür ve çeşitlilik kazandırma açısından oldukça olumlu değerlendirilmektedir. Fakat herkese hitap etmeme olasılığı, bulunduğu bölge ile uyumsuzluk, resmi planlama ve tasarım kararlarıyla çelişerek çatışmaya yol açması, finansal kaynak eksikliği ve ekonomik çıkar amacına dönüşme gibi birçok olumsuz durumla karşılaşılma olasılığı yüksektir. Bu yüzden bostanın sürdürülebilirliği açısından yönetiminin gayri resmi ya da beşeri inisiyatife bırakılması sorunlu görülmektedir. Herkesi kapsamasa da çok sayıda insan, bütün zorluklara rağmen tek bir müşterekte anlaşmaya varabilir. Ancak; bu anlaşmalar, daha sonra gelecek eyleyenlerin bozucu girişimlerinden tam anlamıyla korunamazlar. Eylemin, denetimden yoksun olma hâli öngörülemeyen olağanüstü iyi ya da kötü sonuçlara neden olabilir. Örneğin; üretim faaliyetini başlatan kentlinin emeğinin sömürülmesi ve vandalizmle karşılaşılma olasılığı veya bostanda söz sahibi olmak isteyen kentlilerin sayısının artması ile müşterek bostan kaynağının ve sosyal ilişkilerin zarar görmesi ihtimali vardır. Eylem bir şeyleri harekete geçirir. Fakat; insan ne kendi inisiyatiflerinin sonuçlarını öngörebilir ne de diğer insanların inisiyatifleriyle kamusal alanda birbirleriyle ilişki içindeyken neler olacağını denetleyebilir. Bu nedenle müşterekleştirme pratiklerinin kentsel eylemlerini; Harvey'in (2008) dediği gibi bir sanat eseri yapan politika modeli olarak görmek gereklidir. Eylemin açmazlarına çare olabilecek bazı şeylerin mümkün olabilme ihtimali olsa bile, bunların ulaşabileceği alanların kısıtlılıklarını göz önünde bulundurmak gerekir. Söz konusu süreçleri durdurmak için inisiyatif alınabilir ve bunlar anlaşmalar yoluyla kontrol altında tutulabilir.

Özetle; İmrahor Bostanı örneğinde görüldüğü gibi müşterekleştirme pratikleri, iki parçaya da ait olmayan ancak iki tarafa da dokunan özgürleşme alanı oluşturarak eşik vazifesi görmüştür. Özelleştirilmeye ve tekelleştirilmeye tepki olarak işgal edilen ve bostan olarak işlevlendirilen kamusal mekân ve oluşturulan kamuoyu yeni alternatif alanlara yol açmıştır. Denetim rolünü sahiplenen kentlinin ortak bilgi üretmesi, bu bilgiyi paylaşması ve kolektif olarak pratik etmesi; kentsel planlamanın karar alma sürecine aktif bir bileşen olarak katılabilmiştir. Böylece; kentsel müşterekler üzerinde ilişkiler ve ağlar geliştiren toplulukların pratikleri, başka alternatiflerin icat edilmesi ve gelişmesi için öncü olmuştur.

Sonuç olarak; bireyselleşmenin, mekânsal ve toplumsal ayrışmaların yaygınlaştığı günümüzde, müphem alanların geçireceği değişim üzerinden toplumsal birliktelik ve daha derin sosyal etkileşimler mümkün görülmektedir. Kentte üretilen amaçlarına göre yönetim süreci ve arazi organizasyonu çeşitlenen alternatif kentsel alanlar, toplaşma, karşılaşma ve etkileşim olanaklarıyla kent yaşamını canlandırmakta, bireylere esnek bir bakış açısı kazandırmaktadır. Fakat; karşılaşabilecek olumsuzluklar, karar verici mekanizmalar ile mekân sahiplenicilerin ortak karar vermesi ve mümkün oldukça müşterek çalışması ile azaltılabilir. Demokratikleştirilmiş bir kentsel planlama ve yönetişim, kent sakinlerinin kentsel yaşama katılımını artırabileceği gibi kent hakkı iddialarını güçlendirecektir. Özellikle konut çevrelerindeki yaşantıya uygun bir şekilde üretilen alternatif alanların devamlılığını sağlamak için katılımcı yerel bir topluluğa, toplumsal ve yönetsel bağlantılarla desteklenen ilişkilere ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

Akar Vural R., Cenkseven F., (2005), "Eğitim Araştırmalarında Örnek Olay (Vaka) Çalışmaları: Tanımı, Türleri, Aşamaları ve Raporlaştırılması", Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (10), 126-139.

Akdal A., (2016), "Provisioning the Ottoman Capital: Istanbul's Market Gardens between the Seventeenth and Nineteenth Centuries", Master's Thesis, Bogazici University.

Akıncı S. T., (2006), "Boğaz Yerleşmelerinde Değişen İnsan–Çevre Etkileşimi ve Mahalle Bağlılığı: Kuruçeşme Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Altuğ K., (2003), "İstanbul'da Bizans Dönemi Sarnıçlarının Mimari Özellikleri ve Kentin Tarihsel Topografyasındaki Dağılımı", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Arvanitidis P. A., Papagiannitsis G., (2020), "Urban Open Spaces as a Commons: The Credibility Thesis and Common Property in a Self-governed Park of Athens, Greece", Cities Journal, 97, 1-13.

Aydemir M. A., (2011), "Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Aytaç Ö., (2017), "Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları", Mukaddime Dergisi, 8 (1), 1-23.

Baudrillard J., (2008), "Tüketim Toplumu", 6. Basım, Ayrıntı Yayınları.

Bauman Z., (1991), "Modernity and Ambivalence", 1st Edition, Polity Press.

Bauman Z., (2001a), "The Individualized Society", 1st Edition, Polity Press.

Bauman Z., (2001b), "Community: Seeking Safety in an Insecure World", 1st Edition, Polity Press.

Bauman Z., (2004), "Identity: Coversations with Benedetto Vecchi", 1st Edition, Polity Press.

Baumeister R. F., Leary M. R., (1995), "The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation", Psychological Bulletin Journal, 117 (3), 497-529.

Beck U., (1992), "Risk Society: Towards a New Modernity", 1st Edition, Publications.

Bendt P., Barthel S., Colding J., “Civic Greening and Environmental Learning in Public-access Community Gardens in Berlin”, Landscape and Urban Planning, 109 (1), 18-30.

Benjamin C. A., (2020), “A Place to Breathe in the Dense City: Community Gardening and Participatory Urbanism in Paris”, Sociální Studia / Social Studies, 17 (1), 55–70.

Brown P. A., (2008), “A Review of the Literature on Case Study Research”, Canadian Journal for New Scholars in Education, 1 (1), 1-13.

Çakı F, (2017), “Aidiyet ve Mekân Olarak Sokaklar: Balıkesir Örnek Olayı Çerçevesinde Bir Tipoloji Önerisi”, Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (10-11), 25-54.

Çakıcı A., (1881), “İstanbul'un Ünlü Bostanlarında Mantar Gibi Apartman Bitiyor”, Milliyet Gazetesi, (13.05.1981).

Çelik Ö., Ergenç C., (2018), “Gezi Sonrası Mahalleye Çekilmek: Ankara’da Mahalle Forumları Pratiği”, Marmara İktisat Dergisi, (539), 81-95.

Çetin E., (2013), “Gündelik Hayat Sosyolojisi”, 1. Basım, Rağbet Yayınları.

De Angelis M., (2003), “Reflections on Alternatives, Commons and Communities or Building a New World from the Bottom up”, A Web Journal for Other Values: The Commoner, (6), 1-14.

De Angelis M., (2012), “Crises, Movements and Commons”, Borderlands E-Journal, 11 (2), 1-22.

De Certeau, M. (2009), “Gündelik Hayatın Keşfi I”, 1. Baskı, Dost Kitabevi.

Demailly K. E., Darly S., (2017), “Urban Agriculture on the Move in Paris: The Routes of Temporary Gardening in the Neoliberal City.” ACME: An International E-Journal for Critical Geographies, 16 (2), 332–361.

Dereli H. C., (2010), “Kentsel Mekânda Gündelik Yaratıcılık”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Draper C., Freedman D., (2010), “Review and Analysis of the Benefits, Purposes and Motivations Associated with Community Gardening in the United States”, Journal of Community Practice, 18 (4), 458-492.

Duncan S., Fiske D. W., (1977), “Face-to-Face Interaction: Research, Methods, and Theory”, 1st Edition, Routledge Publishing.

Durmaz M. S., (2013), “Sürdürülebilir Toplum Gelişiminde Toplum Bahçelerinin Önemi Berlin Prensesler Bahçesi (Prinzessinnengarten)”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Dülger Türkoğlu H., Bölen F., Baran P. K., Marans R. W., (2008), "İstanbul'da Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi", İTÜ Dergisi/a, 7 (2), 103-113.

Duru E., (2015), "Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5 (44), 125-135.

Eizenberg E., Fenster T., (2015), "Reframing Urban Controlled Spaces: Community Gardens in Jerusalem and Tel Aviv-Jaffa", ACME: An International E-Journal for Critical Geographies, 14 (4), 1132-1160.

Elias N., (2000), "Zaman Üzerine", 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları.

Eyice, S., (1993a), "Aetios Sarnıcı". Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1, 86.

Eyice, S., (1993b), "Aspar Su Haznesi". Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1, 356-357.

Filkobski I., Rofè Y, Tal A., (2016), "Community Gardens in Israel: Characteristics and Perceived Functions", Urban Forestry & Urban Greening Journal, (17), 148–157.

Firth C., Mayeb D., Pearson D., (2011), "Developing "Community" in Community Gardens", Local Environment Journal, 16 (6), 555–568.

Fisker J. K., Chiappini L., Pugalis L., Bruzzese A., (2019), "Conceptualising The Production of Alternative Urban Spaces", in The Production of Alternative Urban Spaces An International Dialogue, 1-20, Routledge Publishing.

Foweraker J., (1995), "Theorizing Social Movements", 1st Edition, Pluto Press.

Francis M., (1989), "The Urban Garden as Public Space", Places Journel, 6 (1), 52-59.

Gehl J., (2011), "Life Between Buildings: Using Public Space", 6th Edition, Island Press.

Ghose R., Pettygrove M., (2014), "Urban Community Gardens as Spaces of Citizenship", Antipode, 00, (0), 1-21.

Giddens A., (1991), "Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age", 1st Edition, Stanford University Press.

Ginn F., (2012), "Dig for Victory! New Histories of Wartime Gardening in Britain", Journal of Historical Geography, 38 (3), 294-305.

Ginn F., Ascensão E., (2018), "Autonomy, Erasure, and Persistence in the Urban Gardening Commons", Antipode, 50 (4), 929-952.

Glover T. D., Parry D. C., Shinew K. J., (2005), “Building Relationships, Accessing Resources: Mobilizing Social Capital in Community Garden Contexts”, Journal of Leisure Research, 37 (4), 450-474.

Goffman E., (1963), “Behavior in Public Places”, 1st Edition, The Free Press.

Guitart D. A., Pickering C., Byrne J. A., (2012), “Past Results and Future Directions in Urban Community Gardens Research”, Urban Forestry & Urban Greening, 11 (4), 364-373.

Greenfield L. (2009), “Public Gardens Private Spaces”, II International Conference on Landscape and Urban Horticulture, 433-440, Bologna, Italy, 9-13 June.

Göregenli M., (2015), “Çevre Psikolojisi: İnsan Mekân İlişkileri”, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Günçıkan B., (1990), “Semt Bostanı Betona Yenildi”, Cumhuriyet Gazetesi, (15.12.1990).

Gündüz S. N., Birer S., (2021), “Tarihi Yarımada’nın Görünmeyenlerini Görmek: Aetius Sarnıcı’na Arendtçi Bakış”, Art-Sanat Dergisi, (15), 109–132.

Gürkaynak İ., (1988), “Çevresel Psikoloji: Doğası, Tarihçesi, Yöntemleri”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21 (1), 1-9.

Hagerty B. M. K., Lynch Sauer J., Patusky K. L., Bouwsema M., Collier P., (1992) “Sense of Belonging: A Vital Mental Health Concept”, Archives of Psychiatric Nursing, 6 (3), 172-177.

Hardin G., (1968), "The Tragedy of the Commons", Science Mag, 162 (3859), 1243-1248.

Harvey D., (2008), “Postmodernliğin Durumu”, 1. Basım, Metis Yayınları.

Hedbige D., (1979), “Subculture: The Meaning of Style”, 1st Edition, Routledge Publishing.

Holland L., (2004), “Diversity and Connections in Community Gardens: A Contribution to Local Sustainability”, Local Environment Journal, 9 (3), 285–305.

Jamison M. S., (1985), “The Joys of Gardening: Collectivist and Bureaucratic Cultures in Conflict”, The Sociological Quarterly, 26 (4), 473-490.

Kaldjian P. J., (2000), “Urban Food Security and Contemporary Istanbul: Gardens, Bazaars and The Countryside”, Doctoral Thesis, The University of Arizona.

Kaldjian, P. J. (2004), “Istanbul’s Bostans: A Millenium of Market Gardens, Geographical Review, 94 (3), 284-304.

Kanbak A., (2016), “İstanbul Yedikule Bostanları: Bir Yerinden Üretim Pratiği”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi; 6 (1), 166-180.

Karaismailoğlu A., (1992), “Bostân”, İslâm Ansiklopedisi, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 6, 307-308.

Karakaya E., (2009), “İstanbul’da Osmanlı Öncesi Döneme ait Sarnıçlar”, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 36, 161-162.

Karpuz S., (2016), ‘’Toplumsal Yönleri ile Yenilebilir Peyzaj Bağlamında Mahalle Bostanları: İstanbul Örneği’’, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Kerim A., Süme V., (2018), “İstanbul’un Eski Su Kaynakları; Sarnıçlar”, Türk Hidrolik Dergisi, 2 (2) 1-8.

Kıran A. İ., (2019), “İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanındaki Tarihi Bostanların Kültürel Peyzaj Kapsamında Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Koçak Y., (2019), “A Garden and Atelier in Common: Practices of Commoning in the 100. Yil Neighborhood”, Master's Thesis, Middle East Technical University.

Koçyiğit R. G., (2012), “Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin Yeniden Üretimi”, Tasarım+Kuram Dergisi, 8 (3), 95-113.

Koçyiğit R. G., (2018), “Mark Augé’de Yok-Yer (Non-Lieu) Kavramı Üzerine Bir Epistemik Çözümleme”, Megaron Dergisi, 13 (4), 536-544.

Kuban D., (1970), “İstanbul'un Tarihî Yapısı”, Mimarlık Dergisi, (5), 25-48.

Lefebvre H., (1991), “Critique of Everyday Life I”, 1st Publishing, Verso Books.

Lefebvre H., (1996), “Right to City”, in “Writings on Cities”, 1st Edition, Cambridge.

Li L., (2009), “Community Attachment and Housing Choice in Hong Kong”, Property Management, 27 (1), 42-57.

Lynch K., (1960), “The Image of The City”, 1st Edition, The MIT Press.

Marche, G., (2015), “What Can Urban Gardening Really Do About Gentrification? Case-Study of Three San Francisco Community Gardens”, European Journal of American Studies, 10 (3), 1-13.

Marcuse P., (2012), “Whose Right(s) to What City?”, The Right to the City, and the New Metropolitan Mainstream”, in “Cities for People, not for Profit”, 1st Edition, Routledge Publishing.

Maslow A. H., (1970), “Motivation and Personality”, 2nd Edition, Harper & Row Publishers.

Mayer M., (2011), “The Right to The City in Social Urban Movements”, in “Cities for People, Not for Profit”, 1st Edition, Routledge Publishing.

Mazumdar S., (2003), “Sense of Place Considerations for Quality of Urban Life”, Ist International Conference on Quality of Urban Life: Policy Versus Practice (Eds: Gülersoy N. Z., Esin N., Özsoy A.) Istanbul Technical University, Urban and Environmental Planning Research Centre, Istanbul, 83-97.

Meyrowitz J., (1985), “No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior”, 1st Publishing, Oxford University Press.

McMillan D. W., Chavis D., (1986), “Sense of Community: A Definition and Theory”, Journal of Community Psychology, 14, 6-23.

Okumuş C., (2019), “Alternatif Gıda Üretim Pratikleri Üzerinden Mekân Üretimine Bir Bakış: İstanbul Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Olson, M. (1965), “The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups”, 1st Printing, Harvard University Press.

Ortaylı İ., (1986), “İstanbul’dan Sayfalar”, 1. Baskı, Hil Yayınları.

Ostrom E., (1990), “Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action”, 1st Publishing, Cambridge University Press.

Önder S., Polat A. T., (2012), “Kentsel Açık-Yeşil Alanların Kent Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri, 73-96, Konya, Türkiye, 19 Mayıs.

Ötkünç A., (2005), “Transit Olarak Kullanılan Mekânlar: Modern Mimaride “Yersizleşen” Mekânların Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Öymen Azak N. ve Pulat Gökmen G., (2009), “Bellek ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi”, İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım, 8 (2), 145-155.

Papadimitropoulos V., (2017), “The Politics of the Commons: Reform or Revolt?”, Journal for a Global Sustainable Information Society: TripleC, 15 (2), 563-581.

Pappenheim F. (1959), “The Alienation of Modern Man an Interpretation Based on Marx And Tönnies”, 1st Edition, Monthly Review Press.

Park I. K., Shin J., Kim J. E., (2020), “Urban Commons as a Haven for the Excluded: An Experience of Creating a Commons in Seoul, South Korea”, International Journal of Commons, 14 (1), 508-524.

Relph E., (1976), “Place and Placelessness”, 1st Edition, Pion Limited.

Sandercock L., (2003), “Cosmopolis II: Mongrel Cities in the 21st Century”, 1st Edition, Continuum.

Sennet R., (1992), “The Fall of Public Man”, Reissue Edition, W. W. Norton & Company.

Schmid C., (2012), “Henri Lefebvre, the Right to The City, and the New Metropolitan Mainstream”, in “Cities for People, not for Profit”, 1st Edition, Routledge Publishing.

Shaw K., (2005), “The Place of Alternative Culture and the Politics of Its Protection in Berlin, Amsterdam and Melbourne”, Planning Theory & Practice, 6 (2), 149-169.

Simon P., Nardozzi C., (2017), “Şehir Bahçeciliği”, 1. Baskı, Nobel Yaşam Yayınları.

Sinno Y., (2018), “Solà Morales’s Terrain Vague: Text And Contexts: Formulation, Dissemination and Reception: Perception and Intervention Processes at the Turn of the Millennium", Doctoral Thesis, ETH Zurich University.

Shopov A., Han A., (2013), “Osmanlı İstanbul’unda Kent İçi Tarımsal Toprak Kullanımı ve Dönüşümleri: Yedikule Bostanları”, Toplumsal Tarih Dergisi, (236), 34-38.

Smith N., (2002), “New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy”, Antipode, 34 (3): 427–450.

Solà Morales I. D., (1995), “Terrain Vague”, (Eds: Davidson C.,), Anyplace, The MIT Press.

Stravrides S., (2016), “Common Spaces: The City as Commons”, 1st Edition, Zed Books.

Topal Demiroğlu E., (2014), “Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması”, 2 (1), 133-144.

Topçu K. D., (2011), “Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8 (2), 1048-1072.

Ulutaş E., Gökçen A., (2019), “Toplum Tipleri ve Yalnızlık Halleri”, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10 (17), 1809-1835.

Valjakka M., (2020), “Urban Hacking: The Versatile Forms of Cultural Resilience in Hong Kong”, Urban Design International, 25, 152–164.

Yanıklar C., (2014), “Sanal Topluluklar ve Geleneksel Topluluklar Arasındaki Farklılıkların Sosyolojik Bir Analizi”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 17 (1), 158-190.

Yıldız M., (2013), "Geçmişten Bugüne Üsküdar Ayazma Mahallesi'nde Yapı-Mekân İlişkisi", International Journal of History, 5 (2), 565-585.

Young I. M., (1990), "The Ideal of Community and The Politics of Difference" in "Feminism/Postmodernism", 1st Edition, Routledge Publishing.

Yücel E., (1967), "İstanbul'da Bizans Sarnıçları", Arkitekt Dergisi, 1 (325), 16-20.

Web 1, (2021), https://homekong.com.hk/blogs/the-yarn-bomber/, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 2, (2021) https://filmhafizasi.com/merdivenlerin-hikayesi-film-oluyor/ , (Erişim Tarihi: 22/07/2020).

Web 3, (2021), https://www.bagimsizsinema.com/les-amants-du-pont-neuf-kopru-ustu-asiklari.html, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).

Web 4, (2021), https://www.peakpx.com/557397/graffiti-wall-under-the-bridge, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).

Web 5, (2020), https://ianwalkerphoto.com/surrealism/in-paris/man-ray/terrain-vague/, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 6, (2020), https://www.resilience.org/stories/2020-05-12/urban-resilience-learnings-from-covid-19/, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 7, (2020), https://fongogo.com/Project/100-yil-berkin-elvan-bostanini-yesertiyoruz#gallery-10, (Erişim Tarihi: 12/07/2020).

Web 8, (2021), https://www.facebook.com/nomadiccommunitygardens/photos/?ref=page_internal, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).

Web 9, (2021), https://earth.google.com, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).

Web 10, (2020), https://modernfarmer.com/2013/05/12-fantastic-victory-garden-posters/, (Erişim Tarihi: 22/07/2020).

Web 11, (2020), https://modernfarmer.com/2014/01/15-victory-garden-pics/, (Erişim Tarihi: 14/08/2020).

Web 12, (2020), https://www.iwm.org.uk/history/what-was-the-womens-land-army, (Erişim Tarihi: 14/08/2020).

Web 13, (2020), https://www.nfuonline.com/about-us/history-of-the-nfu/farming-and-the-first-world-war/farming-and-the-first-world-war-womens-land-army/, (Erişim Tarihi: 14/08/2020).

Web 14, (2021), https://www.boweryboyshistory.com/2021/04/liz-christy-and-the-secret-gardens-of-the-east-village.html, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).

Web 15, (2021), http://www.jardinons-ensemble.org/spip.php?article1984, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 16, (2021), https://somanyparis.com/2014/07/20/ouverture-de-la-recyclerie-berlin-a-paris-oder/, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 17, (2021), https://www.veolia.com/en/news/la-recyclerie-paris-celebrates-5-years-awareness-raising-and-actions-ecological-and-social, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 18, (2021), https://gouttedor-et-vous.org/_Goutte-Verte_, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 19, (2021), https://www.natureisrael.org/CommunityGardens, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).

Web 20, (2021), https://www.al-monitor.com/originals/2015/07/israel-tel-aviv-urban-farming-organic-vegetables-community.html, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 21, (2020), https://www.fotokart.shop/blog/istanbulun-kaybolan-bostanlari/, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 22, (2021), https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 23, (2021), https://i1.wp.com/ozhanozturk.com/wp-content/uploads/2017/09/fildami-1.jpg, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 24, (2021), https://www.fatih.bel.tr/tr-TR/findikzade-yasam-merkezi-33349#gallery-1, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 25, (2021), https://www.trthaber.com/haber/spor/fatih-karagumruke-stat-mujdesi-549416.html, (Erişim Tarihi: 10/05/2021).

Web 26, (2021), https://emlakkulisi.com/1981-yilinda-istanbulun-unlu-bostanlarinda-mantar-gibi-apartman-bitiyormus/339339, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 27, (2020), https://drive.google.com/file/d/1Efhs7DTdXbQ2qmW5vRvDUbQZ4VyytwHA/view, (Erişim Tarihi: 22/09/2020).

Web 28, (2020), https://tr.pinterest.com/pin/356699232983221192/, (Erişim Tarihi: 22/09/2020).

Web 29, (2020), https://www.aurads.com/islerimiz/yedikule-belgradkapi-arasi-cevre-duzenleme-ve-peyzaj-projesi/#&gid=1&pid=3, Erişim Tarihi: 22/09/2020).

Web 30, (2020), https://islamansiklopedisi.org.tr/piyale-pasa-kulliyesi, (Erişim Tarihi: 19/09/2020).

Web 31, (2020), https://sendika63.org/2015/10/piyalepasa-bostani-tescillendi-kultur-varligidir-yesil-kalacak-303458/, (Erişim Tarihi: 19/09/2020).

Web 32, (2020), https://kuzeyormanlari.org/2017/04/10/yasami-ozgurlugu-dayanismayi-savunanlar-roma-bostaninda-bulustu-bahar-illa-gelir/, (Erişim Tarihi: 19/09/2020).

Web 33, (2020), https://www.rotka.org/sehrin-icinde-bir-tarim-alani-fenerbahce-parki-topluluk-bahcesi/, (Erişim Tarihi: 19/09/2020).

Web 34, (2020), https://www.facebook.com/UskudarDogancilarForumu/photos/a.587655707968656/904742382926652 , (Erişim Tarihi: 14/09/2020).

Web 35, (2020), http://www.yapi.com.tr/haberler/uskudarda-yeni-bir-bostan-imrahor-bostani_117045.html, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 36, (2020), https://www.tarlasera.com/haber-11332-istanbulun-tarihi-bostani-uretime-geri-dondu, (Erişim Tarihi: 14/09/2020).

Web 37, (2020), https://www.facebook.com/UskudarDogancilarForumu/photos/667166896684203, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 38, (2020), https://twitter.com/DirenUskudar/status/436830732166504448, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 39, (2020), https://www.facebook.com/UskudarDogancilarForumu/photos/a.587655707968656/657803517620541, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 40, (2020), https://www.facebook.com/UskudarDogancilarForumu/photos/904742322926658, (Erişim Tarihi: 12/09/2020).

Web 41, (2020), https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/uskudar-2nci-bostanina-kavustu/992, (Erişim Tarihi: 22/09/2020).

Web 42, (2020), https://yandex.com.tr/harita/115706/uskudar/geo/aziz_mahmut_hudayi_mah_/2215948535/?l=sat&ll=29.012252%2C41.022487&z=17 (Erişim Tarihi: 22/09/2020).

Web 43, (2020), https://mimarliktakuramveelestiri.wordpress.com/2014/12/10/ali-artun-13-kasim-2014-sanat-ve-mimarlik-birlikteligi-muphem-alanlar-uzerinden-bir-okuma-emre-ozdemir/, (Erişim Tarihi: 22/09/2020).

EKLER

Ek A: Tez Çalışması Kapsamında Yapılan Yayınlar

Ballı S., Özçelik S., (2020), "Üretim Odaklı Bir Kentsel Yeşil Alan: İmrahor Bostanı Örneği", Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Teori ve Araştırmalar II, Gece Kitaplığı Yayınevi, 2020 Aralık, Cilt 1, 365-387, ISBN • 978-625-7702-95-9.

Ek B: Demografik Bilgi Formu

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Değerli katılımcı, bu anket formu Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalında. Dr. Öğr. Üyesi Sedef Özçelik Güney danışmanlığında gerçekleştirilecek olan "***konut çevresinde yer alan kent bostanlarının mekânsal, bireysel ve toplumsal açıdan etkileri***"ne dair sürdürülen yüksek lisans tez çalışması için yapılmaktadır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Katkılarınız bizim için önemlidir. Şimdiden değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Mimar Süeda BALLI
Gebze Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı

1) Lütfen size uygun cevabı işaretleyiniz.

KİŞİSEL BİLGİLER -DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER							
1	**Adınız-Soyadınız**						
2	**İletişim Bilgileri**						
3	**Cinsiyetiniz**	Erkek ( )	Kadın ( )				
4	**Doğum Yeri**						
5	**Yaşınız**						
6	**Medeni Durumunuz**	Evli ( )	Bekâr ( )				
7	**Çocuğunuz var mı?**	Evet ( )	Hayır ( )				
8	**Eğitim Durumunuz**	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Yüksek Okul ( )	Üniversite ( )	Yüksek Lisans/ Doktora ( )
9	**Mesleğiniz**						
10	**Çalışma durumu**						
11	**Çalışma Şekli**	Kamu-Tam zamanlı (9-17) ( )	Özel- Tam zamanlı (9-17) ( )	Özel-Esnek çalışma saatleri ( )	Freelance: Home-office ( )	Freelance: Coworking Paylaşımlı Ofis ( )	

Şekil B.1.1: Bilgi Formu.

Ek C: Derinlemesine Görüşme Formu

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

1. AİLE YAPISI *(Bireyin sosyo-ekonomik durumununun tespiti için)*

1.1. Nasıl bir ailede ve evde büyüdünüz? Büyüdüğünüz ev ve çevresini tanımlar mısınız? Bahçeli miydi? Çevresinde park, bahçe gibi yeşil alanlar var mıydı? (Müstakil ev, tek ev (site içinde), bitişik nizam apartman dairesi, ayrık nizam apartman dairesi, site içinde apartman dairesi, rezidans, lojman)

2.1 YER DUYGUSU VE MEKANSAL KİMLİK *(yerle kurulan bağ)*

2.1. Yaşadığınız yer sizin için önemli midir? Yerle bağ kurar mısınız? Kendi yaşadığınız mahalle için bu hissiyatınızı tanımlar mısınız?

2.2. Doğancılar'daki İmrahor Bostanı sizin için ne ifade etmektedir?

2.3. Bostan sizce yeterince etkin kullanılabiliyor mu? Sizce daha etkin nasıl kullanılabilir? Sizce daha etkin kullanıldığında kimler faydalanabilir?

3. YAŞANILAN KONUT TİPİNE İLİŞKİN SORULAR *(Memnuniyet, tercih edeni vb.)*

3.1. Yaşadığınız ev sizin mi? Tercih etme sebebiniz nedir? Yaşadığınız konut tipi nedir? (Müstakil ev, tek ev (site içinde), bitişik nizam apartman dairesi, ayrık nizam apartman dairesi, site içinde apartman dairesi, rezidans, lojman) Yaşadığınız evin balkon, teras gibi açık alan olanakları var mı? (saksıda yetiştirilen domates, yeşillik vb.)

4. KONUT ÇEVRESİ YEŞİL ALAN İLİŞKİSİ *(Günlük yaşamlarında yeşil alanların yerine yönelik sorular)*

4.1. Yaşadığınız evin çevresinde park, bahçe gibi yeşil alanlar var mı? Burada yaşamayı tercih etmenizde etken olabilir mi?

5. KONUT ÇEVRESİ SOSYAL ETKİLEŞİM *(Komşuluk ilişkileri ve konut çevresi sosyalleşme tercihleri, bostanın etkisi)*

5.1. Konutunuzun çevresindeki park, bahçe ve bostan gibi yeşil alanların hayatınızda sosyalleşme alanı olarak işlevi var mı?

5.2. Komşularınızla konut içinde mi konut dışında mı görüşürsünüz? Bu sosyalleşme için park, bahçe, bostanın etkisi var mı?

6. GÜNDELİK YAŞAMDA BOSTAN KULLANIMI *(Bostanın kullanımı, etkinlik)*

6.1. Bostanı aktif olarak kullanıyor musunuz? Nasıl? Günlük yaşantınızda ne sıklıkla ve hangi zaman diliminde, kiminle kullanıyorsunuz? Yıl, ay, hafta, gün olarak değerlendirir misiniz?

6.2. Bostanda ekim dikim yapıyor musunuz? Komşularınızla etkileşimde bulunuyor musunuz? Bostan komşuluk ilişkilerinize destek oluyor mu?

6.3.Bostan sizce park, bahçe gibi yeşil alanlardan ne şekilde farklılaşır? Sosyal etkileşime katkısı oluyor mu?

6.4. Sizce bostan konutunuzun bir uzantısı mıdır? Bu hissiyatın oluşmasında bu üç **konuta yakınlık, kullanım sıklığı ve komşularla ilişki** faktörlerini değerlendirir misiniz?

7. MEKANSAL BİLEŞENLERE İLİŞKİN SORULAR *(mekânsal bileşenler, ihtiyaçlar)*

7.1. Bostan bu semte **canlılık kazandırma, estetik görünüm ve güven duygusunun** gelişmesine destek oluyor mu?

7.2. Bostanda mekânsal bileşenleri bostan özelinde yeterlilik/ gereklilik açısından değerlendirir misiniz?

7.2.1. Konfor ögeleri: (yer döşemeleri, üzerinde gezilebilir çim gibi yeşil alanlar, ekip dikilebilir yeşil alan miktarı, aydınlatma, depo alanı, wc, elektrik tesisatı, su tesisatı, diğer)

7.2.2. Fiziksel Donatılar (bank sayısı, piknik masası, kamelya, gölgelik alanlar, çocuk oyun alanı, diğer)

7.2.3. Güvenlik (çevrili olması, kilitli kapı olması, gözetim alında kontrol sağlanması (bekçi, belediye vb.), güvenliği destekleyici ekipmanların (alarm-kamera vb.) yeterliliği, diğer)

7.2.4. Bostan sizce iyi planlanmış mı? (Parsel alanı ya da parsel sayısı gibi) Bu planlamada etkin rol almak ister miydiniz? Bu planlamanın söz sahibi kim olmalı?

7.2.5. Fiziksel ögeler dışında bostanda değiştirmek istediğiniz konu ne olurdu? Kullanım saatlerinin genişlemesi, kullanım günleri, daha serbest sınırlar, olması gibi?

Katılımınız ve verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederim.

Şekil C.1.1: Görüşme Soruları.